

บทที่ 2

ความหมายและแนวคิดของหนี้เงิน ดอกเบี้ยผิดนัด และเบี้ยปรับ

เมื่อบุคคลสองฝ่ายมีนิติสัมพันธ์อันเป็นความผูกพันตามกฎหมายระหว่างบุคคล กฎหมายเรียกนิติสัมพันธ์นั้นว่า “หนี้” ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช⁴ ได้เขียนไว้ในคำรากฎหมายว่า คำว่าหนี้ในกฎหมายลักษณะหนี้นี้ กฎหมายโรมันสมัยมหาจักรพรรดิจัสติเนียนได้วิเคราะห์ศัพท์ไว้ว่า “หนี้” คือความผูกมัดในกฎหมายซึ่งเสมือนด้วยความจำเป็นบังคับอยู่ จะเคลื่อนคลายออกได้ก็แต่ด้วยการชำระหนี้ให้เขาตามบัญญัติของกฎหมายบ้านเมือง จากความหมายของคำว่า “หนี้” ดังที่กล่าวนี้ จะเห็นได้ว่าความผูกพันระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยบุคคลฝ่ายหนึ่งจะมีฐานะเป็นเจ้าของหนี้และอีกฝ่ายหนึ่งจะมีฐานะเป็นลูกหนี้ ซึ่งต่างก็มีสิทธิและหน้าที่ตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ ฝ่ายลูกหนี้เป็นฝ่ายซึ่งมีหน้าที่ต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามที่ตกลงกันไว้เป็นการชำระหนี้ตามวัตถุประสงค์แห่งหนี้ อันได้แก่ กระทำการงดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วแต่กรณี

ตามหลักกรรมคานั้น เป็นหนี้กันอย่างไรก็ต้องชำระหนี้ให้เขาอย่างนั้น ดังนั้นผลของหนี้ประการแรกที่เจ้าหนี้มีสิทธิ คือ สิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ปฏิบัติการชำระหนี้ให้ตรงตามที่ระบุไว้ในมูลหนี้ ซึ่งเรียกกันว่า อำนาจแห่งมูลหนี้ ซึ่งจากบทบัญญัติมาตรา 194 ว่าด้วยอำนาจแห่งมูลหนี้นี้ย่อมมีความหมายถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของบุคคลคนเดียวหรือหลายคน ฝ่ายหนึ่ง เรียกว่า เจ้าหนี้ สามารถจะเรียกร้องให้บุคคลคนเดียวหรือหลายคน อีกฝ่ายหนึ่ง เรียกว่า ลูกหนี้ ให้กระทำการ หรืองดเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามสิทธินั้นๆ ของตนได้ ในกฎหมายญี่ปุ่นก็ได้บัญญัติบทวิเคราะห์ศัพท์ของคำว่าหนี้ และอำนาจแห่งมูลหนี้ไว้ทำนองเดียวกับกฎหมายไทยโดยบัญญัติว่า “หนี้” คือ สิทธิเรียกร้องที่จะเรียกร้องบุคคลเฉพาะเจาะจงให้ปฏิบัติการกระทำหรือละเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันมาตรา 241 ก็บัญญัติไว้เหมือนกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 194 ของไทย โดยบัญญัติว่า “โดยผลแห่งหนี้เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ปฏิบัติการชำระหนี้ การปฏิบัติการชำระหนี้รวมถึงการงดเว้นการกระทำด้วย”

จากบทบัญญัตินี้จะเห็นว่าเมื่อมีความผูกพันหรือเป็นหนี้กันอย่างไรแล้ว ลูกหนี้ได้ปฏิบัติการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ถูกต้องบริบูรณ์ หนี้นั้นก็อันระงับสิ้นไป แต่บางที

⁴ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., เล่มเดิม. หน้า 275.

ตามความเป็นจริงและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นทั่วไป เรื่องการชำระหนี้ไม่ค่อยดำเนินไปโดยราบรื่น ลูกหนี้มักหาทางโต้เถียงและบ่ายเบี่ยงการชำระหนี้ด้วยประการต่างๆ หรืออาจมีเหตุบางอย่างที่ลูกหนี้ไม่สามารถปฏิบัติตามการชำระหนี้ได้ อันเป็นเหตุให้เจ้าหนี้ไม่ได้รับการชำระหนี้และอาจได้รับความเสียหายอันเกิดมาแต่การไม่ชำระหนี้ได้ อันเป็นมูลเหตุที่ก่อให้เกิดเจ้าหนี้อาจมีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหาย เพื่อทดแทนความเสียหายที่เจ้าหนี้ได้รับ

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับหนี้เงิน

คำว่าหนี้ เป็นคำสามัญที่คนทั่วไปใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะมองว่าเป็นเรื่องความผูกพันระหว่างกัน ถ้ามีความผูกพันระหว่างกันจะถือว่าหนี้ต่อกัน ซึ่งอาจใช้หนี้ (Obligation) ตามความหมายของ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพสอง

เดิมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พุทธศักราช 2466 ซึ่งเป็นกฎหมายที่ไม่ได้ใช้บังคับ ให้คำจำกัดความไว้ว่า “อันว่าหนี้ นั้น โดยนิคินัยเป็นความเกี่ยวพันอันบุคคลเดียวหรือหลายคนฝ่ายหนึ่ง เรียกว่า “ลูกหนี้” จำต้องส่งทรัพย์สินก็ดี หรือทำการหรือเว้นทำการแก่บุคคลเดียวหรือหลายคนอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่า “เจ้าหนี้”⁵

ศาสตราจารย์ หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช ให้ความหมายไว้ว่า หนี้ คือความผูกพันที่มีในผลของกฎหมาย ซึ่งบุคคลฝ่ายหนึ่งเรียกว่าเจ้าหนี้ ชอบที่จะได้รับชำระหนี้ มีวัตถุประสงค์เป็นการกระทำหรืองดเว้นหรือส่งมอบทรัพย์สินจากอีกบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง เรียกว่า ลูกหนี้⁶

ศาสตราจารย์ จิต เศรษฐบุตร ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า หนี้ นั้น อธิบายได้ว่าเป็นนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่าย ซึ่งฝ่ายหนึ่งต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง ให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งฝ่ายที่ต้องกระทำการนั้นเรียกว่า ลูกหนี้ ส่วนฝ่ายที่ได้รับผลของการกระทำนั้น เรียกว่า เจ้าหนี้ ส่วนการกระทำนั้น แยกออกเป็น 3 ชนิด คือ

- 1) กระทำอย่างที่เขาใจกัน
- 2) กระทำการละเว้นกระทำการ
- 3) กระทำการโอนทรัพย์สิน⁷

ความหมายของหนี้ เมื่อใช้คำว่าเป็นความผูกพันระหว่างระหว่างเจ้าหนี้ และลูกหนี้ ก็แสดงว่าเป็นบุคคลสิทธิ ไม่ผูกพันบุคคลภายนอก และไม่ผูกพันบุคคลทั่วไป⁸

⁵ เทพวิฑูร (บุญช่วย วณิกกุล), พระยา. (2503). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์. หน้า 3.

⁶ เสนีย์ ปราโมช, ม.ร.ว., เล่มเดิม. หน้า 363.

⁷ จิต เศรษฐบุตร ก เล่มเดิม. หน้า 15.

⁸ ไพโรจน์ วาสุภาพ. เล่มเดิม. หน้า 5.

โดยสภาพแห่งหนี้เอง หนี้จึงต้องมีบุคคลสองฝ่าย และต้องเป็นความผูกพันที่มีผลทางกฎหมาย ถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิตามอำนาจแห่งมูลหนี้ ที่จะฟ้องร้องต่อศาลขอให้พิพากษาบังคับลูกหนี้ชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ได้ แต่หนี้ที่เกิดจากความรู้สึก ความผูกพัน เช่นบิดาให้การอุปการะเลี้ยงดูบุตรนอกกฎหมาย โดยไม่ได้จดทะเบียนรับบุตรบุญธรรม ไม่ถือเป็นหนี้เพราะบิดาไม่มีสิทธิที่จะเรียกร้องให้บุตรนอกกฎหมายอุปการะเลี้ยงดูตนได้ ซึ่งแตกต่างจากความผูกพันบางอย่างที่ไม่อาจบังคับได้ตามกฎหมาย แต่ยังมีผลในทางกฎหมายบางประการอยู่บ้าง เช่นหนี้ขาดอายุความ หนี้ขาดหลักฐานเป็นหนังสือห้ามฟ้องร้อง หนี้ตามหน้าที่ศีลธรรม หนี้ตามอัยาศัยในสมาคม หนี้ที่ฝ่าฝืนข้อห้ามตามกฎหมายหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน และหนี้การพนันชั้นต่อในกรณีหนี้ขาดอายุความแล้วแท้จริงยังฟ้องศาลได้ ถ้าลูกหนี้ไม่ยกอายุความขึ้นต่อสู้ ศาลจะพิพากษายกฟ้องเพราะเหตุขาดอายุความไม่ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 248/2525)⁹

วัตถุแห่งหนี้ (Object of obligation) คือสิ่งที่เจ้าหนี้อำนาจเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้หรือเป็นหน้าที่ของลูกหนี้ที่จะต้องชำระให้แก่เจ้าหนี้ ด้วยการกระทำ งดเว้นการกระทำ หรือการโอนกรรมสิทธิ์ วัตถุแห่งหนี้ จึงหมายถึงสิ่งที่เจ้าหนี้เรียกให้ลูกหนี้ชำระ ซึ่งเรียกว่า Prestation¹⁰ ซึ่งสามารถแบ่งวัตถุแห่งหนี้ออกเป็น 3 หัวข้อคือ ทรัพย์ซึ่งเป็นวัตถุแห่งหนี้ เงินตรา ซึ่งเป็นวัตถุแห่งหนี้ และกรณีวัตถุแห่งหนี้มีหลายอย่าง

ในส่วนของการทำงานนิพนธ์ ผู้ศึกษาจะมุ่งเน้นเฉพาะส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้ดุลพินิจของศาล ในการกำหนดเบี้ยปรับคดีผิดสัญญาการชำระหนี้เงิน ซึ่งเกี่ยวเฉพาะหัวข้อที่ 2 คือในส่วนของ เงินตราคือวัตถุแห่งหนี้ และความหมายของหนี้เงิน

2.1.1 ความหมายของหนี้เงิน

หนี้เงิน หมายถึงหนี้ที่มีวัตถุประสงค์แห่งหนี้ เป็นการชำระเงินตรา กล่าวคือเจ้าหนี้มีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ โดยการชำระเงิน ซึ่งหนี้เงินอาจเกิดจากนิติกรรม สัญญา ละเมิด หรือเอกเทศสัญญาอื่นๆ ซึ่งท้ายที่สุดอาจตีราคา หรืออาจคำนวณราคาเป็นเงินที่ลูกหนี้ต้องชำระเงินให้กับเจ้าหนี้ได้

ท่านอาจารย์ ไพโรจน์ วายุภาพ ได้ให้คำอธิบายหนี้เงิน ในบทที่สาม วัตถุแห่งหนี้ หมวดที่สี่ ทรัพย์ที่เป็นเงินตรา ว่า หนี้เงิน ซึ่งเป็นหนี้ที่ต้องชำระเป็นเงินตรา อาจจะเป็นหนี้เงินที่เกิดจากมูลอะไรก็ได้ เช่นเกิดจากสัญญาซื้อขายที่ผู้ซื้อต้องชำระเงินค่าสินค้า เกิดจากการกระทำละเมิดที่ผู้กระทำละเมิดต้องชดเชยค่าเสียหายเป็นตัวเงินหรือคืนเงินที่เอาไปโดยไม่ชอบ หรือเกิดจาก

⁹ แหล่งเดิม.

¹⁰ จี๊ด เศรษฐบุตร ก เล่มเดิม. หน้า 15.

กฎหมายเช่นค่าอุปการะเลี้ยงดูซึ่งต้องจ่ายเป็นเงิน หรือตามประมวลรัษฎากรที่ต้องเสียภาษีเป็นเงิน ปกติหนี้เงินมักจะเป็นหนี้ในทางเสียหาย เพราะเงินตราสามารถใช้เสียหายได้ทุกอย่าง เป็นการทั่วไป¹¹

ท่านศาสตราจารย์จิด เศรษฐบุตร ได้แยกหนี้เงิน ให้เป็นหนี้ลักษณะพิเศษออกจากวัตถุ แห่งหนี้ประเภทอื่น โดยกล่าวว่า ในหมู่ทรัพย์ซึ่งเกี่ยวข้องกับวัตถุแห่งนี้นั้น มีประเภทหนึ่งซึ่งมี ลักษณะพิเศษได้แก่เงินตรา และหนี้ชนิดนี้ได้แก่หนี้ในการชำระเงินจำนวนหนึ่ง หรือเรียกว่า “หนี้เงิน” ดังศัพท์ในมาตรา 197 เป็นต้น

ความหมายของคำว่า เงินตรา (Money) มีหลักสามประการคือ หนึ่ง เงินตราคือเครื่องมือ ในการแลกเปลี่ยนทรัพย์ หรือสินค้าอันสนองความต้องการของเราได้ ส่วนเงินตรานั้น ไม่สามารถ สอนองความต้องการโดยตรงได้ สอง เงินตราคือเครื่องวัดค่าของทรัพย์สินทั้งหลาย ซึ่งเมื่อเราอยากรู้ ว่าทรัพย์สินนั้นมีมูลค่าเท่าใด เราจะได้จากการขายทรัพย์สินนั้นเป็นจำนวนเงินตราเท่าใด และ ประการสุดท้าย รัฐผู้เดียวมีอำนาจผูกขาดที่จะออกเงินตราได้ ทั้งนี้เพื่อรักษาความเป็นระเบียบใน การแลกเปลี่ยน และในการค้าขาย¹²

หนี้ซึ่งต้องชำระหนี้ด้วยเงิน หรือหนี้เงินเป็นทรัพย์ที่เป็นวัตถุแห่งหนี้ ประมวลกฎหมาย แห่งแพ่งและพาณิชย์ ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 196 ว่า “ถ้าหนี้เงินได้แสดงไว้เป็นเงินตราต่างประเทศ ท่านว่าจะส่งใช้เป็นเงินสยามก็ได้ การเปลี่ยนเงินนี้ ให้คิดตามอัตราแลกเปลี่ยนเงิน ณ สถานที่ และเวลาที่ ใช้เงิน”

มาตรา 197 บัญญัติว่า “ถ้าหนี้เงินจะพึงใช้ด้วยเงินตราชนิดหนึ่งชนิดใด โดยเฉพาะอัน เป็นชนิดที่ยกเลิกไม่ใช้กันแล้ว ในเวลาที่จะต้องส่งเงินใช้หนี้นั้นไซ้ การส่งใช้เงินท่านให้ถือ เสมือนหนึ่งว่า มิได้ระบุให้ใช้เป็นเงินตราชนิดนั้น”

จากหลักกฎหมายดังกล่าว หนี้เงินจึงอาจกำหนดให้ชำระเป็นเงินตราไทย และหรือ เงินตราต่างประเทศได้ และการกำหนดให้ชำระหนี้เป็นเงินตราต่างประเทศ อาจเกิดปัญหาเกี่ยวกับ อัตราแลกเปลี่ยนของเงินสกุลไทยและเงินสกุลที่กำหนดให้เป็นวัตถุแห่งหนี้ ซึ่งอัตราแลกเปลี่ยนมี การเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ผู้ทำสัญญาจึงต้องใช้ความระมัดระวัง และอาจป้องกันความเสี่ยงโดย การซื้อเงินตราสกุลนั้นไว้ล่วงหน้า ในเวลาที่หนี้จะถึงกำหนดชำระ โดยยอมชำระค่าธรรมเนียมการ ซื้อเงินตราต่างประเทศล่วงหน้า เพื่อป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ จากอัตราแลกเปลี่ยนในอนาคต

¹¹ ไพโรจน์ วายุภาพ. เล่มเดิม. หน้า 64.

¹² จิด เศรษฐบุตร ก เล่มเดิม. หน้าที่ 20.

หนี้เงินจึงมีปัญหาที่จะต้องพิจารณาอยู่สี่ประการคือ

1) หนี้เงินที่ระบุดังกล่าวให้ใช้ด้วยเงินตราชนิดใด คู่สัญญาก็ต้องถูกบังคับให้ปฏิบัติตามนั้น เป็นเรื่องที่คุณสัญญา รับทราบความเสี่ยงเกี่ยวกับอัตราแลกเปลี่ยนคืออยู่แล้ว และยอมรับความเสี่ยงเอง

2) หนี้เงินที่แสดงไว้เป็นเงินตราต่างประเทศ เป็นกรณีตามมาตรา 196 วรรคหนึ่ง ซึ่งเป็นเพียงกำหนดมูลค่าของเงินที่จะใช้ไว้เท่านั้น ไม่ได้ระบุหรือเจตนาที่จะชำระเป็นเงินตราชนิดนั้น เมื่อไม่ได้ระบุให้ใช้เป็นเงินตราต่างประเทศเพียงแสดงมูลค่าไว้ ลูกหนี้จึงมีสิทธิเลือก ใช้เป็นเงินไทยที่มีมูลค่าเท่ากันได้ เป็นการให้สิทธิแก่ลูกหนี้ เจ้าหนี้ไม่มีสิทธิเลือก และศาลก็ไม่มีอำนาจบังคับหรือเลือกแทนลูกหนี้ ในการชำระหนี้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 2512/2514 และคำพิพากษาฎีกาที่ 5020/2547)

สำหรับอัตราแลกเปลี่ยนนั้น ในกรณีที่มีกำหนดวันชำระเงินที่ชัดเจน ศาลฎีกาได้ให้บรรทัดฐานไว้ให้ใช้อัตราแลกเปลี่ยนเสรี คือให้อัตราแลกเปลี่ยนเฉลี่ย ที่ธนาคารพาณิชย์ ในกรุงเทพมหานคร ทำการขายเงินตราต่างประเทศเป็นเงินของประเทศไทย ถ้าไม่มีอัตราการขายในวันนั้น ก็ให้ใช้อัตราแลกเปลี่ยน ณ วันที่มีการขายครั้งสุดท้าย (ตามนัยคำพิพากษาฎีกาที่ 3352/2529, 939/2537, 3609/2540 และ 2886/2545)

ส่วนการชำระหนี้ โดยกำหนดอัตราแลกเปลี่ยน ณ วันชำระหนี้ ความเป็นจริงก็น่าจะเป็นธรรมกับทุกฝ่าย เพราะนอกจากตรงกับบทบัญญัติของกฎหมาย มาตรา 196 วรรคสองแล้ว อัตราแลกเปลี่ยนซึ่งมีความผันผวนอยู่ตลอดเวลา การกำหนดอัตราแลกเปลี่ยน ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง โดยเฉพาะเจาะจง อาจเกิดความเสียหายให้กับลูกหนี้ หรือเกิดความเสียหายให้กับเจ้าหนี้ได้ แล้วแต่อัตราแลกเปลี่ยนจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด เกิดการได้เปรียบเสียเปรียบกันจากผลของคำพิพากษา ซึ่งไม่ควรจะเกิดขึ้น ช่วงหลังศาลฎีกาจึงออกคำวินิจฉัยไปในลักษณะให้ใช้อัตราแลกเปลี่ยน ณ วันที่มีการชำระหนี้กันจริง (คำพิพากษาฎีกาที่ 1933/2545 ประชุมใหญ่)

คำพิพากษาฎีกาที่ 1933/2545 ประชุมใหญ่ โจทก์จำเลยติดต่อซื้อขายสินค้ากันด้วยเงิน ดอลลาร์สิงคโปร์ จำเลยไม่ชำระ จำเลยก็ต้องรับผิดชอบชำระหนี้เป็นเงินดอลลาร์สิงคโปร์ตามที่ตกลงติดต่อซื้อขายสินค้ากัน แต่หากจำเลยจะชำระเป็นเงินบาทก็ต้องชำระด้วยอัตราแลกเปลี่ยน ณ สถานที่และเวลาที่ใช้เงิน ตามมาตรา 196 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและ พาณิชย ซึ่งจำเลยอาจได้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์ในอัตราแลกเปลี่ยนในแต่ละวันได้ แต่ไม่มีผลกระทบต่อสิทธิของโจทก์ที่จะได้รับชำระหนี้จากจำเลย เพราะโจทก์ต้องรับชำระหนี้เป็นเงินดอลลาร์สิงคโปร์ เท่ากับที่จำเลยเป็นหนี้ โจทก์เสมอตามคำพิพากษา ที่ศาลล่างพิพากษาว่าหากจำเลยจะชำระเป็นเงินบาทตามอัตราแลกเปลี่ยน ณ สถานที่และเวลาที่ใช้เงิน จึงชอบแล้ว

โจทก์ฟ้องขอให้จำเลยชำระค่าสินค้าเป็นเงินบาท โดยคิดอัตราแลกเปลี่ยน 1 ดอลลาร์สิงคโปร์ เท่ากับ 18 บาท ดังนั้น คำพิพากษาของศาลล่างทั้งสองในส่วนที่ให้จำเลยชำระค่าสินค้าเป็นเงินบาทตามอัตราแลกเปลี่ยน ณ สถานที่และเวลาใช้เงิน โดยไม่ได้ระบุไว้ด้วยว่าอัตราแลกเปลี่ยน ณ สถานที่และเวลาใช้เงิน ต้องไม่เกิน 1 ดอลลาร์สิงคโปร์ เท่ากับ 18 บาท ตามคำขอของโจทก์ จะเกิดผลว่าหากอัตราแลกเปลี่ยน ณ สถานที่และในเวลาใช้เงินต่อ 1 ดอลลาร์สิงคโปร์ เกินกว่า 18 บาท คำพิพากษาในส่วนนี้จะเกินคำขอ ศาลฎีกาจึงกำหนดไว้ด้วยว่า ต้องไม่เกินตามคำขอของโจทก์

ในทางปฏิบัติ เดิมโจทก์มักจะยื่นฟ้องโดยกำหนดอัตราแลกเปลี่ยน ณ วันฟ้อง ทั้งนี้เพื่อกำหนดจำนวนทุนทรัพย์เพื่อเสียค่าขึ้นศาล แต่หากในคำขอท้ายฟ้องไม่มีการระบุกลับให้ชำระหนี้คืนในสกุลเงินต่างประเทศ ศาลจะพิพากษาให้ลูกหนี้จำเลยชำระเงิน เป็นเงินสกุลไทย ตามจำนวนตามคำขอท้ายฟ้อง เพราะศาลไม่อาจพิพากษาเกินคำขอได้ ถ้าในขณะมีคำพิพากษา อัตราแลกเปลี่ยนอยู่ในช่วงขาขึ้น ค่าเงินบาทแข็งตัว เจ้าหนี้จะได้รับชำระหนี้เป็นเงินเมื่อแลกเปลี่ยนกลับเป็นเงินสกุลต่างประเทศเพิ่มขึ้น แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าอัตราแลกเปลี่ยนอยู่ในช่วงขาลง ค่าเงินบาทอ่อนตัว จำนวนเงินบาทที่ได้รับตามคำพิพากษา เมื่อเปลี่ยนกลับเป็นเงินสกุลต่างประเทศจะได้มูลค่าน้อยลง ถ้าโจทก์สามารถคาดการณ์สถานะทางการเงินของโลกได้ล่วงหน้าพอสมควร โจทก์ย่อมสามารถกำหนดวิธีการฟ้องคดีที่เหมาะสมกับสกุลเงินที่โจทก์เรียกร้องได้ กล่าวคือ หากคาดการณ์ว่า เศรษฐกิจของประเทศในอีกสองสามปีข้างหน้า จะตกต่ำ จะเกิดเงินเฟ้อ ค่าเงินบาทจะอ่อนตัว การฟ้องคดีควรกำหนดให้ชำระหนี้เป็นเงินตราต่างประเทศโดยไม่ระบุอัตราแลกเปลี่ยนเงินสกุลไทยไว้ (คดีตามคำพิพากษา ฎีกาที่ 1933/2545 ประชุมใหญ่) แต่ในทางตรงกันข้าม หากมองว่า เศรษฐกิจจะก้าวหน้า เงินดีง ค่าเงินบาทจะแข็งค่าขึ้นในอนาคต ก็ควรระบุในคำขอท้ายฟ้องให้ชำระหนี้เป็นเงินสกุลไทย ณ วันฟ้อง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงประวัติการร่างมาตรา 196 แล้ว พบว่า ต้นแบบของมาตรานี้ คือประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 224 ซึ่งยอมให้ลูกหนี้และเจ้าหนี้ทำความตกลงกันว่าต้องชำระเป็นเงินตราต่างประเทศเท่านั้น โดยประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 224 บัญญัติว่า “if a money debt expressed in foreign currency is payable within country, payment may be made in the currency of the country, unless payment in the foreign currency is expressly stipulated” แต่กรรมการร่างกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยให้ตัดคำว่า เว้นแต่การชำระหนี้ด้วยเงินตราต่างประเทศจะถูกกำหนดไว้โดยชัดแจ้ง “unless payment in the foreign currency is expressly stipulated” ออกไป เนื่องจากขัดต่อรัฐประศาสนนโยบายของไทยในขณะนั้น ดังนั้นหากพิจารณาถึงเจตนาของผู้ร่างกฎหมายแล้วจะพบว่า ผู้ร่างไม่ต้องการให้ลูกหนี้และเจ้าหนี้ตกลงยกเว้นมาตรา 196

ว่าต้องชำระเป็นเงินตราต่างประเทศเท่านั้น ข้อตกลงดังกล่าวจึงน่าจะเป็น โฆษณาตามความเห็นของท่านอาจารย์ ดร.จิต เศรษฐบุตร ส่วนท่านอาจารย์โสภณ รัตนกร และท่านอาจารย์เสนีย์ ปราโมช เห็นว่า ถ้ากำหนดโดยเฉพาะเจาะจงว่าต้องใช้เงินตราสกุลใดก็เป็นไปตามนั้น (คำพิพากษาฎีกาที่ 1694/2493)¹³

3) การเรียกค่าเสียหายอันเนื่องมาจากอัตราแลกเปลี่ยน ค่าเสียหายอันเกิดจากอัตราแลกเปลี่ยน ไม่ใช่ค่าเสียหายที่เกิดจากตัวทรัพย์สินหรือวัตถุแห่งหนี้ แต่เป็นเรื่องของการคิดค่าเสียหายที่เกิดจากอัตราแลกเปลี่ยน ที่ระบุหรือกำหนดระยะเวลาการชำระหนี้ไว้ชัดเจน เมื่อลูกหนี้ผิดนัด และเจ้าหนี้ต้องใช้จ่ายเพิ่มขึ้นเพื่อการปฏิบัติตามสัญญา จากอัตราแลกเปลี่ยนที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ต้องซื้อสินค้าในราคาที่สูงขึ้น กรณีเช่นนี้ ศาลฎีกาให้แนววินิจฉัยว่า เป็นค่าเสียหายกรณีพิเศษ ลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบต่อเมื่อลูกหนี้คาดหมายได้ล่วงหน้าหรือควรคาดหมายได้ล่วงหน้า ขณะทำสัญญา (คำพิพากษาฎีกาที่ 1380/2480,847/2521)

4) หนี้เงินเป็นเงินตราชนิดเลิกใช้แล้ว ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 197 บัญญัติว่า “ถ้าหนี้เงินจะพึงใช้ด้วยเงินตราชนิดหนึ่งชนิดใดโดยเฉพาะอันเป็นชนิดที่ยกเลิกไม่ใช้กันแล้ว ในเวลาที่จะต้องส่งเงินใช้หนี้นั้นไซ้ การส่งใช้เงินท่านให้ถือเสมือนหนึ่งว่า มิได้ระบุให้ใช้เป็นเงินตราชนิดนั้น” กฎหมายดังกล่าวบัญญัติในทางห้ามมิให้เจ้าหนี้ปฏิเสธการรับชำระหนี้ด้วยเงินตราชนิดใหม่ หรือลูกหนี้ปฏิเสธที่จะชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้ เนื่องจากอ้างว่า เงินตราชนิดเดิมไม่มีใช้ในขณะชำระหนี้แล้ว กรณีดังกล่าวนี้ ลูกหนี้ยังคงต้องชำระหนี้ตามรูปแบบเงินตราชนิดใหม่ เปรียบเทียบกับอัตราแลกเปลี่ยน ณ สถานที่ และเวลาใช้เงิน หรืออัตราแลกเปลี่ยนสุดท้ายที่มี จะอ้างว่าการชำระหนี้เป็นอันพ้นวิสัยหรือเป็นเหตุที่ทำให้หนี้เป็นอันระงับไปไม่ได้¹⁴

ข้อสังเกต หนี้เงินดังกล่าวข้างต้นนี้ มีความหมายเฉพาะเงินอันเป็นวัตถุกลางแห่งการแลกเปลี่ยน หากได้หมายถึงเงินซึ่งซื้อขายกันอย่างธรรมดาไม่ เช่น ซื้อเงินพดด้วง เงินราง เงินเหรียญทองแดงชนิดมีรูตรงกลางราคาหนึ่งสตางค์ เพื่อเก็บไว้เป็นวัตถุโบราณ ดังนี้ การซื้อขายเงินโบราณนั้น ก็กลายเป็นหนี้มีวัตถุ เป็นการโอนทรัพย์สินเฉพาะสิ่ง หากใช้หนี้เงินตามความหมายที่กล่าวข้างต้นไม่¹⁵

¹³ พรธรรมราชรัตน์ ศรีไชยรัตน์. (2552). ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หนี้. หน้า 9.

¹⁴ ไพโรจน์ วายุภาพ. เล่มเดิม. หน้าเดิม.

¹⁵ กัจจกร พันธุลาภ. (2518). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยหนี้. หน้า 15.

2.1.2 ผลของหนี้เงิน

หนี้มีผลทำให้เจ้าหนี้เกิดสิทธิที่สำคัญสี่ประการ กล่าวคือสิทธิในการบังคับชำระหนี้ สิทธิในการเรียกค่าสินไหมทดแทน สิทธิในการบอกปิดไม่ชำระหนี้ และสิทธิในการควบคุมดูแล และสงวนไว้ซึ่งทรัพย์สินของลูกหนี้¹⁶

ในส่วนของท่านอาจารย์ไพโรจน์ วายูภาพ ได้กล่าวถึงเรื่องผลแห่งหนี้ไว้ว่า ผลแห่งหนี้ อยู่ในบรรพสอง หมวดสอง แบ่งออกเป็นหกส่วน คือ หนึ่ง การไม่ชำระหนี้ สอง การรับช่วงสิทธิ สาม การใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ สี่ เพิกถอนการฉ้อฉล ห้า สิทธิยึดหน่วง หก บุริมสิทธิ และสรุปไว้เป็นสามประการคือ

๑ เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ตามมาตรา 213 และ 214

เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกค่าเสียหายอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้ ตามมาตรา 213 วรรคท้าย มาตรา 215 ถึงมาตรา 220 และมาตรา 222 ถึง มาตรา 225

เจ้าหนี้ได้รับความคุ้มครอง ที่จะได้รับชำระหนี้โดยสิ้นเชิง ด้วยวิธีการต่างๆ อันได้แก่ การรับช่วงสิทธิ การใช้สิทธิเรียกร้องของลูกหนี้ การเพิกถอนการฉ้อฉล กับสิทธิยึดหน่วงและ บุริมสิทธิ ตามมาตรา 226 ถึงมาตรา 289¹⁷

หนี้เงิน เป็นหนี้ประเภทหนึ่ง ผลแห่งหนี้เงินจึงเป็นไปในลักษณะเช่นเดียวกันกับผลแห่งหนี้ข้างต้น โดยเจ้าหนี้ในหนี้เงิน ย่อมมีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ดำเนินการดังต่อไปนี้

2.1.2.1 มีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้เป็นเงิน

เนื่องจากวัตถุประสงค์แห่งหนี้คือเงินตรา เจ้าหนี้จึงมีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ด้วยเงิน ซึ่งแตกต่างจากการชำระหนี้ด้วยทรัพย์สินอย่างอื่น เพราะเงินเป็นวัตถุประสงค์แห่งการแลกเปลี่ยน จึงไม่มีปัญหาเรื่องชนิด ขนาด การชั่ง ตวง วัด ประเภทดีเลวหรือปานกลาง ดังเช่นทรัพย์สินอื่น จะมีปัญหาที่แต่ในกรณีที่หนี้เงินนั้น ได้แสดงไว้เป็นเงินตราต่างประเทศ ซึ่งลูกหนี้เลือกที่จะชำระหนี้เป็นเงินตราไทยได้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 196 และในกรณีที่เงินตราสกุลนั้น ไม่มีใช้แล้ว เช่นเงินสกุลในทวีปยุโรป ที่มีการจัดตั้งสหภาพยุโรปขึ้น และยกเลิกเงินสกุลเดิมโดยมีการใช้เงินสกุลยูโรแทน การฟ้องคดีที่มีการเรียกให้ชำระเป็นเงินสกุลที่ยกเลิกไปแล้วย่อมไม่อาจทำได้ ดังนั้น ในกรณีที่ศาลพิพากษาตามคำขอ โดยให้จำเลยชำระหนี้ด้วยเงินยูโรที่ใช้แทนสกุลเงินที่เลิกใช้ที่มีมูลค่าเท่ากับจำนวนหนี้ตามคำพิพากษา ทั้งนี้การคำนวณเปลี่ยนจำนวนหนี้ตามคำพิพากษา เป็นเงินสกุลยูโรนั้น ให้ใช้อัตราแลกเปลี่ยนเงิน ณ วันสุดท้ายที่มีอัตราแลกเปลี่ยนหนี้ตาม

¹⁶ พรรณรายรัตน์ ศรีไชยรัตน์. เล่มเดิม: หน้า 20.

¹⁷ ไพโรจน์ วายูภาพ. เล่มเดิม. หน้า 79.

คำพิพากษาเป็นเงินสกุลยูโร และในกรณีที่จำเลยจะชำระหนี้ด้วยเงินไทย ก็ให้ใช้อัตราแลกเปลี่ยนเงินสกุลยูโร เป็นเงินบาท ณ สถานที่ และเวลาใช้เงินจริง (คำพิพากษาฎีกาที่ 568/2548)¹⁸

เจ้าหนี้ จะบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ ก็ต่อเมื่อเข้าหลักเกณฑ์และเงื่อนไขในการบังคับชำระหนี้เสียก่อน กล่าวคือต้องปรากฏว่า

1) หนี้นั้นถึงกำหนดชำระเสียก่อน เช่นหนี้ถึงกำหนดชำระตามที่ได้กำหนดไว้ตามสัญญาหรือบันทึกข้อตกลง หรือมีพฤติการณ์หรือพอที่จะอนุมาน ได้ว่าหนี้นั้นถึงกำหนดแล้ว เช่นการยืมปุ๋ยและเครื่องมือเพื่อไปทำไบยาสูบ เมื่อสิ้นฤดูกาลทำไบยาสูบแล้ว พฤติการณ์ย่อมแสดงให้เห็นว่า ระยะเวลาที่นำปุ๋ยและอุปกรณ์ไปใช้นั้น ได้สิ้นสุดแล้ว และเมื่อเจ้าหนี้ได้มีหนังสือทวงถามให้จำเลยคืนของภายในระยะเวลาที่กำหนด ลูกหนี้ไม่คืนจึงตกเป็นผู้ผิดนัด (คำพิพากษาฎีกาที่ 599/2535)¹⁹ และในกรณีที่เจ้าหนี้ สามารถเรียกให้ลูกหนี้ ชำระหนี้ได้โดยพลัน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 203 วรรคหนึ่ง เจ้าหนี้อาจสามารถเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้โดยพลัน และลูกหนี้อาจสามารถชำระหนี้ได้โดยพลันเช่นเดียวกัน

2) ลูกหนี้ละเลยไม่ชำระหนี้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 213 วรรคหนึ่ง ถ้าลูกหนี้ละเลยไม่ชำระหนี้ของตน เจ้าหนี้จะร้องขอต่อศาลให้สั่งบังคับชำระหนี้ก็ได้ เว้นแต่สภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้ทำเช่นนั้นได้

3) เป็นหนี้ที่เจ้าหนี้สามารถเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ให้ตนได้ กล่าวคือการชำระหนี้ต้องเป็นหนี้แพ่ง คือหนี้ที่เจ้าหนี้สามารถเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย ไม่ได้หมายถึงหนี้ในธรรมหรือหนี้ธรรมดา ซึ่งเป็นหนี้ปกครองที่ทำให้เจ้าหนี้ไม่มีสิทธิเรียกร้องบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ แต่มีผลบางอย่างเช่นเดียวกับหนี้แพ่ง เมื่อลูกหนี้ชำระหนี้ไปแล้วเรียกคืนไม่ได้ เช่น การซื้อขายสังหาริมทรัพย์ ราคาสองหมื่นบาทขึ้นไปตามมาตรา 456 วรรคสอง วรรคสาม หนี้สัญญาเช่าอสังหาริมทรัพย์ ตามมาตรา 538 หนี้กู้ยืมเงินเกินกว่าห้าพันบาท ตามมาตรา 653 หนี้ค้ำประกันตามมาตรา 680 หนี้ตามสัญญาประนีประนอมยอมความ ตามมาตรา 851 หนี้ตามควรแก่ธยศัยในสมาคม ตามมาตรา 408 (3) หนี้ขาดอายุความ หนี้ที่เกิดจากการพนันขันต่อ ตามมาตรา 853 หนี้ที่ชำระโดยฝ่าฝืนข้อห้ามของกฎหมาย หรือศีลธรรมอันดี ตามมาตรา 411 การให้โดยธรรมจรรยาหรือให้ในการสมรส ตามมาตรา 535 (3) (4) การชำระหนี้ที่เป็นโมฆียกรรมและถูกบอกล้างแล้ว การชำระหนี้ที่ฟ้องไม่ได้ หรือหนี้ที่ศาลยกฟ้องแล้ว หรือการชำระหนี้ของผู้ล้มละลาย ชำระหนี้ในมูลหนี้ที่ลูกหนี้ขอรับชำระหนี้ในคดีล้มละลาย หลังจากพ้นจากการล้มละลายแล้ว

¹⁸ แหล่งเดิม.

¹⁹ พรรณรายรัตน์ ศรีไชยรัตน์. เล่มเดิม. หน้า 25.

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
ห้องสมุดงานวิจัย	
วันที่.....	20 ก.ย 2555
เลขทะเบียน.....	249678
เลขเรียกหนังสือ.....	

และการชำระหนี้ไม่เป็นอันพันวิสัย หนี้ที่จะบังคับชำระหนี้ นั้นต้องไม่เป็นอันพันวิสัยกล่าวคือหนี้ นั้นต้องอยู่ในวิสัยที่เจ้าหนี้จะสามารถบังคับให้ชำระหนี้ได้ หลักกฎหมายข้อนี้มาจากหลักเรื่อง *Impossibilium nulla est obligatio* ของโรมัน มีความหมายว่าการชำระหนี้ นั้นกลายเป็นพันวิสัย เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ อย่างไรก็ตามไม่สามารถทำได้ และการพันวิสัยดังกล่าวเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายหลังจากทำสัญญา เพราะหากเกิดขึ้นก่อนหรือในขณะที่ทำสัญญา (*initial impossibility*) สัญญาย่อมเป็นโมฆะตั้งแต่ต้น ไม่ต้องมาพิจารณาถึงเรื่องสิทธิในการบังคับชำระหนี้ของเจ้าหนี้อีก²⁰ ในกรณีหนี้เงิน เพราะเงินเป็นวัตถุกลางแห่งการแลกเปลี่ยน จึงไม่มีพฤติกรรมหรือเหตุการณ์ใดๆ ที่จะทำให้การชำระหนี้เงินเป็นอันพันวิสัย

2.1.2.2 เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกค่าเสียหายจากการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้

เมื่อลูกหนี้ผิดนัด เจ้าหนี้บอกปิดไม่รับชำระหนี้ได้ ลูกหนี้ออมต้องเกิดความรับผิดชอบเพิ่มขึ้น ในกรณีหนี้เงิน ลูกหนี้ต้องเสียดอกเบี้ย ทั้งนี้ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา 216 บัญญัติว่า “ถ้าโดยเหตุผิดนัด การชำระหนี้เป็นอันไร้ประโยชน์แก่เจ้าหนี้ จะบอกปิดไม่รับชำระหนี้ และเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนเพื่อการไม่ชำระหนี้ก็ได้” เจ้าหนี้จะบอกปิดไม่รับชำระหนี้ได้ต่อเมื่อการชำระหนี้ นั้นไม่เป็นประโยชน์ที่จะรับชำระหนี้ แต่ถ้ายังเป็นประโยชน์อยู่ก็ต้องรับไว้และเรียกค่าเสียหายอันเกิดจากการชำระหนี้ล่าช้า

มาตรา 217 บัญญัติว่า “ลูกหนี้จะต้องรับผิดชอบในความเสียหายบรรดาที่เกิดขึ้นแต่ความประมาทเลินเล่อในระหว่างที่ตนผิดนัด ทั้งจะต้องรับผิดชอบในการที่การชำระหนี้กลายเป็นพันวิสัย เพราะอุบัติเหตุอันเกิดขึ้นในระหว่างผิดนัดด้วย เว้นแต่ความเสียหายนั้น ถึงแม้ว่าตนชำระหนี้ทันเวลากำหนดก็ยังคงต้องเกิดมีอยู่นั่นเอง” การชำระหนี้ล่าช้าทำให้วัตถุแห่งหนี้เสียหาย แม้เกิดขึ้นจากอุบัติเหตุ ลูกหนี้ยังคงต้องรับผิดชอบในบรรดาความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่เจ้าหนี้ด้วย เช่นการซื้อขายสินค้า การผิดนัดส่งสินค้าล่าช้า ต่อมาระหว่างการขนส่งสินค้า เกิดอุบัติเหตุรถคว่ำ สินค้าเปียกน้ำเสียหายทั้งหมด ลูกหนี้ยังคงต้องรับผิดชอบในบรรดาความเสียหายที่เจ้าหนี้ได้รับจากการไม่ได้รับสินค้า ในระยะเวลาที่กำหนดด้วย

มาตรา 224 บัญญัติว่า “หนี้เงินนั้น ท่านให้คิดดอกเบี้ยในระหว่างผิดนัด ร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี ถ้าเจ้าหนี้อาจเรียกดอกเบี้ยได้สูงกว่านั้น โดยอาศัยเหตุอันอันชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้คงส่งดอกเบี้ยต่อไปตามนั้น

ท่านห้ามมิให้เรียกดอกเบี้ยซ้อนดอกเบี้ยในระหว่างผิดนัด

²⁰ แหล่งเดิม.

การพิสูจน์ค่าเสียหายอย่างอื่นนอกกว่านั้น ท่านอนุญาตให้พิสูจน์ได้” หนี้เงิน เป็นหนี้ที่ต้องชำระด้วยเงินตรา ส่วนมากเป็นหนี้ที่เกิดจากสัญญาผู้ยืมเงิน สัญญาค้ำประกัน ตราสาร หนี้ ตัวเงิน หรือจากมูลละเมิด ที่ต้องชดใช้ค่าเสียหาย รวมทั้งค่าเสียหายที่เกิดจากมูลสัญญา

เมื่อลูกหนี้ผิดนัด ไม่ชำระหนี้เงิน เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิได้รับดอกเบี้ยในระหว่าง เวลาผิดนัด ร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี แต่หากเป็นหนี้ที่เกิดจากมูลสัญญา ถ้ามีการตกลงคิดดอกเบี้ยไว้สูงกว่าร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปีมาก่อนผิดนัด เมื่อผิดนัดเจ้าหนี้ก็ยังมีสิทธิคิดดอกเบี้ยอัตรานั้น ได้ตลอดไป (คำพิพากษาฎีกาที่ 1916/2544, 2064/2544) หรือมีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติให้คิดดอกเบี้ยได้สูงกว่าร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี เช่นพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 มาตรา 9 วรรคหนึ่ง กำหนดให้คิดดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี (คำพิพากษาฎีกาที่ 4830/2548) ย่อมถือได้ว่ามีเหตุอันชอบ ด้วยกฎหมาย ที่จะเรียกดอกเบี้ยได้สูงกว่าร้อยละเจ็ดครึ่ง ก็คงให้เรียกได้ต่อไป การผิดนัดไม่มีผล เปลี่ยนแปลงอัตราดอกเบี้ยให้ต่ำลงเป็นร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี แต่ในทางตรงกันข้าม หากกำหนดอัตรา ดอกเบี้ยต่ำกว่าอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี เมื่อลูกหนี้ผิดนัดเจ้าหนี้อาจมีสิทธิปรับอัตราดอกเบี้ยเป็นอัตรา ร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปีได้ ดอกเบี้ยอันเกิดจากการผิดนัดหนี้เงินดังกล่าวแม้ไม่มีการตกลงกันไว้ เจ้าหนี้ก็ มีสิทธิเรียกได้ในอัตราร้อยละเจ็ดครึ่ง ตามมาตรา 224 แต่ส่วนที่มีการตกลงกันไว้ถ้ามีการผิดนัดให้ คิดดอกเบี้ยในอัตราเท่าใดนั้น กรณีเช่นนี้ถือเป็นเบี้ยปรับ ตามมาตรา 379 ถ้าสูงเกินส่วนศาลลดลง ได้ตามมาตรา 383 (คำพิพากษาฎีกาที่ 1021/3547, 571/2549)

กรณีที่บุคคลธรรมดา มีการตกลงคิดดอกเบี้ย ในอัตราที่สูงกว่าร้อยละสิบห้า ต่อปี ดอกเบี้ยเงินกู้ในอัตราที่ฝ่าฝืนกฎหมายดังกล่าว ตกเป็นโมฆะ แต่ผู้ให้กู้ยังมีสิทธิได้รับดอกเบี้ย อันเกิดจากการผิดนัด นับแต่วันผิดนัด (คำพิพากษาฎีกาที่ 2522/2540, 470/2548)

ลักษณะพิเศษของหนี้เงินคือ ในส่วนอัตราดอกเบี้ยผิดนัดของหนี้เงินในอัตรา ร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี เป็นข้อกำหนดของกฎหมาย ที่กำหนดถึงความเสียหายขั้นต่ำของหนี้เงิน เจ้าหนี้ ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่าตนได้รับความเสียหายตามจำนวนนี้ หรือในอัตรานี้จริงหรือไม่ ซึ่งแตกต่างจาก การผิดนัดในหนี้ที่วัตถุประสงค์แห่งหนี้เป็นทรัพย์สินเฉพาะสิ่งหรือเป็นสิ่งอื่น นอกเหนือจากเงินตรา ที่เจ้าหนี้มี หน้าที่ต้องพิสูจน์ว่าตนได้รับความเสียหายอย่างไร เป็นจำนวนเท่าใด หากพิสูจน์ไม่ได้ ศาลก็จะไม่ พิพากษาให้จำเลยต้องรับผิดชอบในส่วนของค่าเสียหายจากการผิดนัดดังกล่าว

นอกจากค่าทดแทนความเสียหาย ที่กฎหมายกำหนดขั้นต่ำไว้ในอัตราร้อยละเจ็ด ครึ่งต่อปีแล้ว หากเจ้าหนี้สามารถพิสูจน์ได้ว่า ตนได้รับความเสียหายอย่างอื่นอีก ตามมาตรา 224 วรรคท้าย ยังให้สิทธิเจ้าหนี้นำสืบถึงความเสียหายดังกล่าวเพิ่มขึ้นจากอัตราดอกเบี้ยร้อยละเจ็ดครึ่งที่ กฎหมายกำหนดไว้ได้ด้วย แต่หากเจ้าหนี้ไม่ได้แสดงเหตุที่จะเรียกค่าเสียหายเพิ่มเติมนั้นให้กับ จำเลยทราบ ค่าเสียหายที่เป็นพหุติการณพิเศษนั้น เมื่อไม่ได้แจ้งให้ลูกหนี้ทราบ เจ้าหนี้จะเรียกร้อง

ให้ลูกหนี้รับผิดชอบไม่ได้ เช่นค่าดอกเบี้ยที่เจ้าหนี้ต้องจ่ายให้กับธนาคารฯ ในอัตราร้อยละ 17.5 ต่อปี ลูกหนี้ไม่ทราบมาก่อนจะเรียกให้ลูกหนี้ร่วมรับผิดชอบในค่าเสียหายส่วนนี้ไม่ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1336/2545)²¹ มาตรา 224 วรรคสอง ห้ามคิดดอกเบี้ยซ้อนดอกเบี้ยในระหว่างผิดนัด ซึ่งหมายความว่าเฉพาะดอกเบี้ยที่เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกได้ตาม มาตรา 224 วรรคหนึ่ง อันเกิดจากการผิดนัดแล้วนำไปเป็นฐานในการคิดดอกเบี้ยตาม มาตรา 224 วรรคหนึ่งซ้อนเข้าไปอีก แต่ถ้าเป็นกรณีที่เป็นหนี้เงินที่มีข้อตกลงว่า ถ้าไม่ชำระหนี้ภายในกำหนดต้องเสียเงินเพิ่มอัตราแน่นอนเป็นรายเดือนจนกว่าจะชำระเสร็จ (เงินเพิ่มจากหนี้เงินค้ำชำระค่าภาษีอากร) ถือเป็นค่าเสียหายมิใช่ดอกเบี้ย จึงคิดดอกเบี้ยในเงินจำนวนนั้นได้ตั้งแต่วันผิดนัดตามมาตรา 224 วรรคหนึ่งในอัตราร้อยละ เจ็ดครึ่งต่อปี ไม่ถือเป็นกรณีกคิดดอกเบี้ยซ้อนดอกเบี้ย (คำพิพากษาฎีกาที่ 1962/2548)

ในกรณีที่สถาบันการเงิน เมื่อสัญญาผู้ตกลงยอมให้โจทก์นำดอกเบี้ยที่ค้างชำระเกินกว่าหนึ่งปีทบเข้ากับเงินต้นและให้โจทก์คิดดอกเบี้ยในเงินนั้นได้ โจทก์ย่อมมีสิทธิคิดได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 655 วรรคหนึ่ง ซึ่งไม่อยู่ในบังคับข้อห้ามตามมาตรา 224 วรรคสอง (คำพิพากษาฎีกาที่ 5291/2540)

ในกรณีมาตรา 225 ที่บัญญัติว่า “ถ้าลูกหนี้จำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อราคาวัตถุอันได้เสื่อมเสียไป ระหว่างผิดนัดก็ดี หรือวัตถุอันไม่อาจส่งมอบได้เพราะเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งอันเกิดขึ้นระหว่างผิดนัดก็ดี ท่านว่าเจ้าหนี้จะเรียกดอกเบี้ยในจำนวนที่จะต้องใช้ เป็นค่าสินไหมทดแทนคิดตั้งแต่เวลาอันเป็นฐานที่ตั้ง แห่งการกระประมาณราคานั้นก็ได้ วิธีเดียวกันนี้ท่านให้ใช้ตลอดถึงการที่ลูกหนี้จำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทน เพื่อการที่ราคาวัตถุตกต่ำ เพราะวัตถุนั้นเสื่อมเสียลงในระหว่างเวลาที่ผิดนัดนั้นด้วย”

มาตรา 225 เป็นเรื่องวัตถุแห่งหนี้ เดิมเป็นการส่งมอบวัตถุ เมื่อลูกหนี้ผิดนัด เป็นเหตุให้ราคาวัตถุเปลี่ยนไป เสื่อมเสียไป ราคาตกต่ำ ในระหว่างผิดนัด ซึ่งต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเป็นเงินแก่เจ้าหนี้ ส่วนนี้จึงเป็นหนี้เงิน เจ้าหนี้จึงมีสิทธิคิดดอกเบี้ยในอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี ตาม มาตรา 224 เช่นกัน

ปัญหาต่อมาคือ จะเริ่มคิดดอกเบี้ยตั้งแต่เมื่อใด เพราะมาตรา 225 ไม่ได้กำหนดให้คิดดอกเบี้ยนับแต่วันผิดนัด และในกรณีที่วัตถุที่สูญหายมีมูลค่าไม่คงที่เช่นทองคำ ขณะถูกลักไปราคา แปรผันบาท ขณะฟองมีราคาเก้าพันบาท เมื่อศาลมีคำพิพากษามีราคาหนึ่งหมื่นบาท การคิดดอกเบี้ยอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี จะคิดเมื่อใด และใช้ราคาใด ในข้อนี้มีคำพิพากษาศาลฎีกา

²¹ ไพโรจน์ วายุภาพ. เล่มเดิม. หน้า 107.

ระบุ ให้ใช้มูลค่า ณ วันที่สินค้าสูญหายเป็นฐานที่ตั้งแห่งการกะประมาณราคา (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 4844/2545)²²

2.2 ลักษณะเฉพาะของหนี้เงิน

ในหมู่ทรัพย์ซึ่งมีลักษณะเกี่ยวข้องกับวัตถุแห่งหนี้ นั้นหนี้เงินเป็นหนี้ที่มีลักษณะพิเศษเนื่องจากเงินตราเป็นเพียงเครื่องมือแลกเปลี่ยนทรัพย์หรือสินค้า อันสนองความต้องการของเราได้ ส่วนเงินตราไม่อาจสนองความต้องการของเราโดยตรง

ท่านอาจารย์จิด เศรษฐบุตร ได้แยกปัญหาของหนี้ชนิดที่ชำระเป็นเงินตราจำนวนหนึ่ง นั้นมีปัญหาอยู่ที่ประการ ดังนี้

ประการที่หนึ่ง

เงินตราเป็นทรัพย์อย่างหนึ่ง แต่ก็เป็ทรัพย์ไม่มีชนิดดีเลว หรือชนิดปานกลางอย่างทรัพย์อื่นๆ กล่าวคือเงินตราคงเป็นอย่างเดียวกันหมด ดังที่เรียกว่าเงินตราไม่ใช่สินค้า จึงไม่มีปัญหาว่าลูกหนี้ต้องส่งมอบเงินตราชนิดปานกลาง ดังมาตรา 195 วรรคหนึ่ง ได้บัญญัติไว้ แต่อาจระบุหรือตกลงให้ชำระชนิดหนึ่งชนิดใด โดยเฉพาะได้ เช่นกำหนดให้ชำระเงินตราชนิดพดด้วง เช่นนี้ยอมทำได้ แต่มาตรา 197 บัญญัติว่า “ถ้าหนี้เงินจะพึงใช้ด้วยเงินตราชนิดหนึ่งชนิดใด โดยเฉพาะอันเป็นชนิดที่ยกเลิกไม่ใช้กันแล้ว ในเวลาที่จะต้องส่งเงินใช้หนี้ นั้นไซ้ การส่งใช้เงิน ท่านให้ถือเสมือนหนึ่งว่า มิได้ระบุให้ใช้เป็นเงินตราชนิดนั้น” ดังนั้น เมื่อต่อมาในขณะชำระหนี้ปรากฏว่ารัฐได้ประกาศยกเลิกการใช้เงินพดด้วงแล้ว ข้อตกลงให้ชำระเงินพดด้วงจึงไม่มีผล หรือให้ถือเสมือนหนึ่งว่าไม่ได้ระบุให้เป็เงินตราชนิดพดด้วงไว้เลย

ประการที่สอง

ปัญหาการโอนกรรมสิทธิ์แห่งเงินตรา ตามมาตรา 195 วรรคแรก กล่าวคือ ก. ลูกหนี้ได้กระทำการส่งมอบเงินตรานั้นถูกต้องแล้ว กรรมสิทธิ์แห่งเงินตรานั้นก็โอนไปยังเจ้าหนี้แต่เวลานั้น หรือ ข. ลูกหนี้ได้เลือกกำหนดเงินตราที่จะส่งมอบแล้ว เจ้าหนี้ก็ได้ยินยอมแล้ว เช่นลูกหนี้เอาเงินตราจำนวนเท่าที่จะชำระใส่ลงในหีบอบมทรัพย์ของเจ้าหนี้ โดยเจ้าหนี้ยินยอมแล้ว ต่อมาผู้มีผู้ร้ายลักหีบอบมทรัพย์ของเจ้าหนี้ ความวินาศยอมเป็นพับแก่เจ้าหนี้

ประการที่สาม

หนี้ในการชำระเงินจำนวนหนึ่ง หากลูกหนี้ผิดนัดขึ้น กล่าวคือ 1) หนี้ได้ถึงกำหนดชำระแล้ว และเจ้าหนี้ได้ให้คำเตือนให้ลูกหนี้ชำระดังมาตรา 204 วรรคหนึ่งกล่าวไว้ก็ดี หรือ

²² แหล่งเดิม.

2) ได้กำหนดเวลาชำระหนี้ไว้ตามวันแห่งปฏิทิน ดังมาตรา 204 วรรคสอง กล่าวไว้ก็ดี นับแต่เวลานั้นมา เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกดอกเบี้ยจากจำนวนเงินตามอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี ได้ตามมาตรา 224 วรรคหนึ่ง ทั้งนี้ฐานะเจ้าหนี้ได้รับความเสียหายจากการชำระหนี้ล่าช้า เป็นการได้รับการชดเชยความเสียหาย จากข้อสันนิษฐานของกฎหมายโดยไม่จำเป็นต้องพิสูจน์

ความข้อนี้แตกต่างจากหนี้ซึ่งชำระด้วยสิ่งอื่นอันมิใช่เงินตรา เพราะในกรณีหลังนี้แม้ลูกหนี้ผิดนัดกฎหมายก็มีได้สันนิษฐานว่าเจ้าหนี้เสียหาย เจ้าหนี้จะเรียกค่าเสียหายได้ ก็โดยต้องนำหลักฐานมาสืบต่อศาลว่าได้รับความเสียหายจริง ศาลจึงพิพากษาให้ค่าเสียหายได้

เหตุที่เป็นเช่นนั้น กล่าวคือ หนี้เงินนั้น เมื่อลูกหนี้ผิดนัด เจ้าหนี้ก็มีสิทธิเรียกค่าเสียหายจากการล่าช้า ส่วนหนี้ให้ชำระสิ่งอื่นแม้ลูกหนี้ผิดนัด เจ้าหนี้ยังเรียกค่าเสียหายเพราะชำระล่าช้าไม่ได้นั้น เว้นแต่เจ้าหนี้นำสืบถึงการเสียหายได้ ทั้งนี้เพราะผู้ร่างกฎหมายถือว่า เงินตรานั้นย่อมออกดอกผลอยู่เสมอ²³

อัตราดอกเบี้ยจากการชำระหนี้ล่าช้า ในอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปีนั้น อาจเปลี่ยนแปลงไปได้หากคู่สัญญาตกลงกันไว้ให้เรียกดอกเบี้ยในอัตราที่สูงกว่านั้นได้ แต่ต้องระบุอัตราหรือจำนวนเงินไว้โดยชัดเจน ในกรณีที่ระบุเพียงอัตราดอกเบี้ยสูงสุด เช่น ยอมให้ดอกเบี้ยตามกฎหมายอย่างสูง ถือเป็นข้อความที่ไม่ได้กำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้โดยชัดเจนและแน่นอน จึงต้องตีความในทางที่เป็นคุณแก่ลูกหนี้ ผู้ให้กู้จึงมีสิทธิคิดดอกเบี้ยได้ร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี (คำพิพากษาฎีกาที่ 3708/2528) และเฉพาะหนี้กู้ยืมเงิน เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกดอกเบี้ยได้ไม่เกินร้อยละ 15 ต่อปี

ประการสุดท้าย

หนี้ในการชำระเงินจำนวนหนึ่งนั้น ได้แสดงว่าเป็นเงินตราต่างประเทศแล้ว มาตรา 196 กล่าวว่าจะส่งให้เป็นเงินไทยก็ได้

ในส่วนของท่านอาจารย์จิด เศรษฐบุตร มีความเห็นว่า หากคู่กรณีได้ตกลงกันโดยเจาะว่าต้องใช้เป็นเงินตราต่างประเทศเท่านั้น ใช้เงินตราไทยไม่ได้ ดังนี้ ข้อตกลงดังกล่าวย่อมเป็นโมฆะ เพราะขัดต่อหลักที่ว่าเงินตราเท่านั้นที่ชำระหนี้ตามกฎหมายได้ โดยเงินตราต่างประเทศนี้จะต้องเปลี่ยนเป็นเงินตราไทยคิดตามอัตราแลกเปลี่ยนเสรี ณ สถานที่ และในเวลาที่มีคำพิพากษา ถ้าไม่มีอัตราในวันพิพากษาก็ให้ถือเอาวันสุดท้าย ที่มีอัตราก่อนพิพากษา (คำพิพากษาฎีกาที่ 1693/2493) ซึ่งตรงกับความเห็นของท่านอาจารย์กำจร พันธูลาภ²⁴

²³ จิด เศรษฐบุตร ก เล่มเดิม. หน้า 22.

²⁴ กำจร พันธูลาภ. เล่มเดิม. หน้า 14.

ท่านศาสตราจารย์โสภณ รัตนกร และท่านศาสตราจารย์ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช เห็นว่า ถ้ากำหนดโดยเฉพาะเจาะจงว่าต้องใช้เงินตราสกุลใดก็เป็นไปตามนั้น²⁵

มีข้อสังเกตว่า การชำระหนี้เงินตามมาตรา 196 นั้น หมายถึงการชำระหนี้เงิน คือหน้าที่ ที่ลูกหนี้ต้องชำระเงินจำนวนหนึ่ง ไม่ใช่หน้าที่ต้องชำระทรัพย์สินอันใดอันหนึ่ง แม้จะเป็นเงินตรา แต่ก็ ต้องถือว่าเป็นสินค้านั้น เช่น ก. ต้องการเดินทางไปประเทศสหรัฐอเมริกา และต้องการแลกเงิน เหรียญสหรัฐเพื่อนำไปใช้ในประเทศสหรัฐอเมริกา จึงนำเงินไทยไปแลกกับ ข. เพื่อแลกเงินเหรียญ สหรัฐ หาก ข. กลับเอาเงินไทยใช้คืน ก็เท่ากับ ก. และ ข. ไม่ได้ทำอะไรกันเลย กรณีนี้ จึงต้องถือว่า เงินเหรียญสหรัฐอเมริกาคือเป็นวัตถุแห่งหนี้ เป็นทรัพย์สินหรือสินค้านั้น ไม่ใช่เงินตรา ตามมาตรา 196 ดังนั้น ข. จึงมีหน้าที่ต้องชำระหนี้ด้วยการส่งมอบเงินเหรียญสหรัฐอเมริกามา จะนำเอาเงินบาทกลับมา ใช้คืน ก. ไม่ได้

2.2.1 สภาพแห่งหนี้เงินเปิดช่องให้บุคคลภายนอกเข้าชำระหนี้แทนลูกหนี้ได้

หลักเกณฑ์ในการชำระหนี้โดยชอบด้วยกฎหมายนั้น ประกอบด้วยหลักเกณฑ์อันแยก ได้ 5 ประการคือ

- ข้อ 1. ผู้ชำระหนี้
- ข้อ 2. ผู้รับชำระหนี้
- ข้อ 3. สิ่งชำระหนี้
- ข้อ 4. สถานที่ชำระหนี้
- ข้อ 5. ค่าใช้จ่ายในการชำระหนี้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 314 ได้บัญญัติไว้ว่า “อันการชำระหนี้ นั้น ท่านว่าบุคคลภายนอกจะเป็นผู้ชำระก็ได้เว้นแต่สภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้บุคคลภายนอกชำระ หรือขัดกับเจตนาอันคู่กรณีได้แสดงไว้

บุคคลผู้ไม่มีส่วนได้เสียในการชำระหนี้ นั้น จะเข้าชำระโดยขึ้นใจลูกหนี้หาได้ไม่”

จากหลักกฎหมายดังกล่าว ได้วางข้อยกเว้นว่า บุคคลภายนอก จะมาชำระหนี้แทน ลูกหนี้ไม่ได้ มีอยู่สามประการคือ

1) สภาพแห่งหนี้ไม่เปิดช่องให้แก่บุคคลภายนอกชำระหนี้แทน เช่นหนี้ที่ต้องทำการ หรืองดเว้นทำการด้วยตนเอง ก. ว่าจ้างให้ ข. เขียนภาพฝาผนัง เป็นเรื่องความสามารถเฉพาะตัวของ ข. บุคคลภายนอกไม่อาจเข้ามาชำระหนี้แทนได้ หนึ่งงดเว้นกระทำการ เช่น ก. จ้างให้ ข. ออกไปจาก บริเวณงานวัด บุคคลภายนอกไม่อาจชำระหนี้แทนได้ แต่ส่วนหนี้ที่ต้องชำระหนี้ด้วยการโอน

²⁵ พรณรายรัตน์ ศรีไชยรัตน์. เล่มเดิม. หน้า 9.

ทรัพย์สิน สภาพแห่งหนึ่งเปิดช่องให้บุคคลภายนอกเข้าชำระหนี้แทนได้ เช่นการชำระหนี้ด้วยเงินตรา หรือสิ่งของที่มีอยู่โดยทั่วไป เช่น ข้าว น้ำตาล ผลไม้ เป็นต้น

2) ขัดกับเจตนาที่คู่กรณีได้แสดงไว้ เช่น ก. เป็นลูกหนี้ ข. และมีข้อตกลงกันว่าบุคคลภายนอกจะมาชำระหนี้แทน ก. ไม่ได้ เช่นนี้ ค. ซึ่งเป็นบุคคลภายนอกก็ไม่อาจที่เข้ามาชำระหนี้แทน ก. ได้ แม้ ค. มาเสนอชำระหนี้แทน ก. เจ้าหนี้ ข. ก็สามารถปฏิเสธได้ แต่หากไม่ปฏิเสธ รับชำระหนี้ ก็หมายความว่า เจ้าหนี้ ข. มีเจตนาที่จะรับชำระหนี้

3) บุคคลภายนอกจะชำระหนี้โดยขึ้นใจลูกหนี้ไม่ได้ ทั้งนี้ เนื่องจากมาตรา 314 วรรคสองบัญญัติว่า “บุคคลผู้ไม่มีส่วนได้เสียในการชำระหนี้ นั้น จะเข้าชำระโดยขึ้นใจลูกหนี้หาได้ไม่” หมายความว่า บุคคลภายนอกเสนอชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ อันเป็นการขึ้นใจลูกหนี้แล้ว เจ้าหนี้มีสิทธิบอกปิดไม่รับชำระหนี้ได้ แต่ถ้าเจ้าหนี้ไม่บอกปิด กลับรับชำระหนี้ ดังนี้ลูกหนี้จะถือว่าหนี้ที่ตนจะต้องชำระยังไม่ได้ระงับไปเห็นจะไม่ได้²⁶

ในส่วนนี้ท่านศาสตราจารย์กำธร พันธุลาภ ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า ข้อความในวรรคนี้จึงเป็นที่เห็นกันได้โดยผู้มีส่วนได้เสียด้วยการชำระหนี้ยอมเข้าชำระหนี้ได้แม้เป็นการขึ้นใจลูกหนี้ก็ตาม คำว่าส่วนได้เสีย Interest ตามมาตรา 314 นี้ น่าจะหมายถึงผลประโยชน์ในทางทรัพย์สิน บุคคลใดจะได้ประโยชน์ดังกล่าวจากการชำระหนี้ หรือจะต้องเสียประโยชน์ถ้าไม่มีการชำระหนี้ บุคคลนั้น ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีส่วนได้เสียในการชำระหนี้ อาทิเช่น ลูกหนี้ร่วมหรือผู้ค้ำประกันยอมจะชำระหนี้โดยขึ้นใจลูกหนี้ได้

เหตุที่กฎหมายบัญญัติห้ามไม่ให้นำบุคคลภายนอกชำระหนี้โดยขึ้นใจลูกหนี้ เพราะเห็นว่าการชำระหนี้เป็นเรื่องส่วนตัวของลูกหนี้ ลูกหนี้อาจมีข้อต่อสู้หรือเหตุผลส่วนตัวที่ไม่ต้องชำระหนี้ใช้ยันกับเจ้าหนี้ได้ แต่เมื่อมีการชำระหนี้ไปแม้จะเป็นการขึ้นใจลูกหนี้ ถ้าเจ้าหนี้รับชำระหนี้ไว้แล้ว ก็ไม่มีเหตุผลใดที่จะถือว่าหนี้นั้นยังไม่ระงับ เพราะถ้าไม่ถือเช่นนั้นแล้วเจ้าหนี้อาจเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้อีก สำหรับบุคคลภายนอกผู้ชำระหนี้โดยขึ้นใจลูกหนี้ นั้น ก็ดูไม่มีทางที่จะเรียกคืนจากลูกหนี้ได้ (ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 401 และ มาตรา 407)²⁷

ตามหลักกฎหมายดังกล่าว จึงเห็นได้ว่าหนี้เงิน เป็นหน้าที่ที่ลูกหนี้ต้องชำระเงินตราในฐานะวัตถุกลางแห่งการแลกเปลี่ยนให้กับเจ้าหนี้ ไม่ได้มีหน้าที่กระทำการ งดเว้นกระทำการ แต่เป็นการโอนกรรมสิทธิ์ส่งมอบเงินตรา ดังนั้น โดยลักษณะของการชำระหนี้เงิน จึงไม่ใช่การใช้ความรู้ความสามารถเฉพาะตัว หรือเป็นการยกเว้นกระทำการ หนี้เงินจึงเปิดช่องให้บุคคลภายนอกชำระหนี้แทนได้ ส่วนการชำระหนี้แทนตามสิทธิเช่นผู้ค้ำประกันหรือลูกหนี้ร่วม อาจใช้สิทธิไล่เบี่ยเอา

²⁶ จี๊ด เศรษฐบุตร ก เล่มเดิม. หน้า 181.

²⁷ กำธร พันธุลาภ. เล่มเดิม. หน้า 109.

จากลูกหนี้ได้ในภายหลัง แต่หากเป็นการชำระหนี้โดยบุคคลภายนอกที่ไม่ได้เป็นผู้มีส่วนได้เสีย อันเป็นการขึ้นใจลูกหนี้ แม้หนี้จะระงับแต่ผู้ชำระเงินไม่สามารถเรียกเงินคืนจากลูกหนี้ได้

2.2.2 ลูกหนี้ไม่อาจอ้างเหตุสุดวิสัยหรือพ้นวิสัยให้หลุดพ้นจากการชำระหนี้เงินได้

มาตรา 8 บัญญัติคำว่า “เหตุสุดวิสัย” ว่า หมายถึงเหตุใดๆ อันจะเกิดขึ้นหรือให้ผลพิบัติซึ่งบุคคลผู้ประสบเหตุหรือใกล้เคียงประสบเหตุใช้ความระมัดระวังตามสมควรแล้ว ไม่อาจป้องกันได้ ส่วนอุบัติเหตุก็คือเหตุสุดวิสัยนั่นเอง อนึ่ง เหตุสุดวิสัย ไม่จำกัดเฉพาะเหตุนอกอำนาจ แม้เป็นการกระทำของบุคคล ก็อาจเป็นเหตุสุดวิสัยได้ (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 89/2536)²⁸

มาตรา 218 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ถ้าการชำระหนี้เป็นพ้นวิสัยจะทำได้ เพราะพฤติการณ์อันใดอันหนึ่งซึ่งลูกหนี้ต้องรับผิดชอบไว้ ท่านว่าลูกหนี้จะต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่เจ้าหนี้ เพื่อค่าเสียหายอย่างใดอย่างหนึ่ง อันเกิดแต่การไม่ชำระหนี้”

ตามหลักทั่วไปของหนี้ เจ้าหนี้อาจมีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ได้ ทั้งนี้ในเมื่อการชำระหนี้เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ คือไม่อยู่ในสภาพพ้นวิสัย โดยมีเหตุผลว่า หากเห็นกันอยู่ว่า การชำระหนี้ปฏิบัติไม่ได้แล้ว ผู้ร่างกฎหมายเห็นว่าไม่ควรบังคับ เพราะแม้จะบังคับไป ลูกหนี้ก็ต้องฝ่าฝืน เพราะปฏิบัติไม่ได้ ทำให้ขาดความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมาย ดังหลักลาตินว่า *Impossibilium nulla obligation* จะบังคับให้ทำในสิ่งพ้นวิสัยไม่ได้

การพ้นวิสัยนี้ ต้องเป็นต่อบุคคลทั่วไป กล่าวอีกนัยหนึ่งคือเป็นการพ้นวิสัยในตัวของสิ่งนั้น (*impossibilite' objective*) ดังนี้ หากเป็นการพ้นวิสัยเฉพาะบางคน เช่น ลูกหนี้ขายข้าว แต่ไม่มีข้าว ย่อมไม่เป็นการพ้นวิสัยสำหรับผู้อื่น ก็หาถือว่าเป็นการพ้นวิสัยไม่²⁹

ตามหลักกฎหมายฝรั่งเศส ลูกหนี้จะหลุดพ้นจากการชำระหนี้ โดยที่ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบ เมื่อเกิดกรณีเหตุสุดวิสัยในการชำระหนี้ เพราะคำว่าเหตุสุดวิสัย (*la force majeure*) นี้เป็นคำตรงข้ามกับคำว่าความผิด (*la faute*) เมื่อเป็นเหตุสุดวิสัยก็ไม่มี ความผิดอยู่ พฤติการณ์ที่จะเข้าเหตุสุดวิสัยมีสามกรณีคือ

1) เป็นพฤติการณ์ที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงป้องกันได้ หรือเป็นไปได้ที่จะป้องกันไม่ให้เกิดเหตุขึ้นขึ้น และต้องมีลักษณะเด็ดขาดที่จะไม่สามารถชำระหนี้ได้ มิใช่ชำระหนี้ได้แต่ต้องมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น

2) เป็นพฤติการณ์ที่เกิดขึ้นโดยคาดเห็นไม่ได้ เพราะหากคาดเห็นได้ ลูกหนี้ก็ควรจะต้องใช้วิธีการป้องกันหรือหลีกเลี่ยงพฤติการณ์นั้น หรือ ไม่ตกลงเข้าทำสัญญาตั้งแต่ต้น

²⁸ กุศล บุญยืน. (2540). คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ หนี้. หน้า 21.

²⁹ จิต เศรษฐบุตร ก เล่มเดิม. หน้า 11.

3) เป็นพฤติกรรมที่อยู่นอกขอบเขตที่ลูกหนี้จะตอบโต้ได้ เพราะถ้าเป็นความบกพร่องจากวัตถุหรือบุคคลที่อยู่ในกิจการของลูกหนี้แล้ว แม้จะเป็นกรณีที่ลูกหนี้ที่ป้องกันและคาดเห็นไม่ได้ก็ตาม ลูกหนี้ก็ยังคงต้องรับผิดชอบ

หากเป็นกรณีที่ วัตถุประสงค์ของการทำนิติกรรมเป็นการพ้นวิสัยตั้งแต่ต้น มาตรา 113 บัญญัติให้นิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆะ คือไม่มีหนี้ที่จะชำระต่อกัน แต่หากการพ้นวิสัยเกิดขึ้นภายหลังการทำนิติกรรมต่อกัน อันมิได้เกิดจากพฤติกรรมที่ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบแล้ว เจ้าหนี้ก็ไม่มีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ เช่นกรณีการยึดรถยนต์ หากเกิดสงครามรถถูกระเบิดจากการทิ้งระเบิดของข้าศึก การคืนรถยนต์เป็นการพ้นวิสัย ลูกหนี้ไม่ต้องรับผิดชอบ แต่หากเป็นกรณีที่จอดรถยนต์ไว้หน้าบ้านและถูกลักไป การคืนรถเป็นอันพ้นวิสัยแต่การพ้นวิสัยเกิดจากการกระทำของลูกหนี้ มาตรา 218 วรรคหนึ่ง ระบุให้ลูกหนี้ต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนความเสียหาย หรือในกรณีที่หนี้ถึงกำหนดชำระและเจ้าหนี้ได้ให้คำเตือนแก่ลูกหนี้แล้ว ตามมาตรา 204 วรรคหนึ่ง ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบชดใช้ค่าสินไหมทดแทนแม้การชำระหนี้พ้นวิสัยเพราะเหตุสุดวิสัย ยกเว้นลูกหนี้จะพิสูจน์ได้ว่า แม้ชำระตรงตามกำหนดอย่างไรความเสียหายนั้นก็ยังคงเกิดขึ้นเช่นเดิม ตามข้อยกเว้นความรับผิด ในมาตรา 217

หนี้เงิน มีวัตถุแห่งหนี้ หรือสิ่งที่จะต้องชำระหนี้เป็นการส่งมอบเงินตรา เจ้าหนี้อยู่สามารถบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้ได้โดยตรง เงินตราเป็นเพียงสิ่งซึ่งใช้แทนมูลค่าของทรัพย์สิน จึงไม่มีเหตุสุดวิสัยหรือเป็นการพ้นวิสัยที่ลูกหนี้จะชำระหนี้ด้วยเงินตรา ซึ่งเป็นคนละส่วนกับการชำระหนี้เป็นอันพ้นวิสัยและลูกหนี้จะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน ตามมาตรา 218 เพราะวัตถุแห่งหนี้ที่จะต้องชำระตามมาตรา 218 เป็นอันพ้นวิสัยที่จะนำมาชำระหนี้ จากนั้นลูกหนี้จึงเกิดหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องชำระหนี้ค่าสินไหมทดแทนให้กับเจ้าหนี้สำหรับค่าเสียหายจากการที่เจ้าหนี้ไม่ได้รับชำระหนี้ ค่าเสียหายในส่วนที่เกิดขึ้นภายหลังเป็นหนี้เงิน และไม่มีเหตุสุดวิสัยใดๆ ที่จะมาบังคับไม่ให้ลูกหนี้ชำระหนี้เงิน ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า หนี้เงินจึงเป็นหนี้ที่ลูกหนี้ไม่อาจอ้างเหตุสุดวิสัยหรือพ้นวิสัยให้หลุดพ้นการชำระหนี้ได้

2.2.3 หากผิดนัดชำระหนี้เงินยืมเกิดความเสียหายแก่เจ้าหนี้ โดยเจ้าหนี้ไม่ต้องพิสูจน์ความเสียหาย

มาตรา 224 บัญญัติว่า “หนี้เงินนั้น ท่านให้คิดดอกเบี้ยในระหว่างผิดนัด ร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี ถ้าเจ้าหนี้อาจเรียกดอกเบี้ยได้สูงกว่านั้น โดยอาศัยเหตุอื่นอันชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้คงส่งดอกเบี้ยต่อไปตามนั้น

ท่านห้ามมิให้เรียกดอกเบี้ยซ้อนดอกเบี้ยในระหว่างผิดนัด

การพิสูจน์ค่าเสียหายอย่างอื่นนอกกว่านั้น ท่านอนุญาตให้พิสูจน์ได้”

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น หนี้เงินเป็นหนี้ที่มีลักษณะพิเศษกว่าหนี้ประเภทอื่น โดยตัวของวัตถุแห่งหนี้เอง สามารถสร้างคุณค่าและผลประโยชน์จากตัวเงินตราขึ้นเอง โดยไม่ต้องแปรสภาพจากตัวเงินไปเป็นสินทรัพย์เสียก่อน เมื่อลูกหนี้ผิดนัด คือ หนี้ได้ถึงกำหนดชำระ และเจ้าหนี้ได้ให้คำเตือนให้ลูกหนี้ชำระแล้ว หรือได้กำหนดเวลาชำระหนี้ไว้ตามวันแห่งปฏิทิน ครบกำหนดแล้วลูกหนี้ไม่ชำระ นับแต่เวลานั้นมา เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกดอกเบี้ยจากจำนวนเงินตามอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี ได้ตามมาตรา 224 วรรคหนึ่ง

หนี้เงินตามมาตรา ๒๒๓ หมายถึงหนี้เงินทุกประเภทไม่ว่าจะเกิดจากมูลสัญญา หรือเกิดจากมูลหนี้เป็นอย่างอื่น เช่นจัดการงานนอกสั่ง ลากมิควรถั่ว ละเมิด หรือที่กฎหมายบัญญัติไว้ เช่นค่าเลี้ยงดู หรือหนี้เงินค่าชดเชยที่นายจ้างต้องจ่ายให้กับลูกจ้างตามกฎหมายว่าด้วยคุ้มครองแรงงาน

หนี้เงินบางประเภทที่ยกเว้นไม่ใช้ มาตรา 224 บังคับ เพราะมีบทบัญญัติพิเศษในเรื่องนั้น โดยเฉพาะเช่นหนี้ค่าภาษีอากรค้าง ตาม พระราชบัญญัติศุลกากร และประมวลรัษฎากร ก็มีบทบัญญัติพิเศษให้เสียเงินเพิ่ม ซึ่งจะนำมาตรา 224 มาบังคับใช้ไม่ได้ (คำพิพากษาฎีกาที่ 1187/2530)

พึงเข้าใจว่า ดอกเบี้ยในระหว่างผิดนัดนี้ ไม่ใช่ดอกเบี้ยที่กำหนดไว้ในสัญญา แม้สัญญาไม่ได้มีข้อตกลงให้เสียดอกเบี้ยระหว่างผิดนัด ก็เรียกกันได้โดยอาศัยมาตรา 224 (คำพิพากษาฎีกาที่ 1940/2520, 600/2533)

หนี้เงินนี้ กฎหมายกำหนดไว้สำหรับทดแทนการชำระเงินล่าช้า และเป็นอัตราตายตัว ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์เช่นค่าเสียหายธรรมดา³⁰

ดังนั้น เจ้าหนี้ที่ได้รับความเสียหายจากการชำระหนี้ล่าช้า เป็นการได้รับการชดเชยความเสียหาย จากข้อสันนิษฐานของกฎหมายโดยไม่ต้องพิสูจน์

ความข้อนี้แตกต่างจากหนี้ซึ่งชำระด้วยสิ่งอื่นอันมิใช่เงินตรา เพราะในกรณีหลังนี้แม้ลูกหนี้ผิดนัดกฎหมายก็ได้สันนิษฐานว่าเจ้าหนี้ได้รับความเสียหาย เพราะบางครั้งแม้ลูกหนี้จะผิดนัดแต่เจ้าหนี้เองก็ไม่ได้ได้รับความเสียหาย ดังนั้น เจ้าหนี้จะเรียกค่าเสียหายได้ ก็โดยเจ้าหนี้ต้องนำหลักฐานมาสืบต่อศาลว่าได้รับความเสียหายจริง ศาลจึงพิพากษาให้ค่าเสียหายได้

กล่าวคือ หนี้เงินนั้น เมื่อลูกหนี้ผิดนัด เจ้าหนี้ก็มีสิทธิเรียกค่าเสียหายจากการล่าช้า ส่วนหนี้ให้ชำระสิ่งอื่นแม้ลูกหนี้ผิดนัด เจ้าหนี้ยังเรียกค่าเสียหายเพราะเหตุที่ลูกหนี้ชำระหนี้ล่าช้าไม่ได้ เว้นแต่เจ้าหนี้นำสืบถึงการเสียหายได้ ทั้งนี้เพราะผู้ร่างกฎหมายถือว่า เงินตรานั้นย่อมออกดอกผลอยู่เสมอ³¹

³⁰ กุศล บุญอิน. เล่มเดิม. หน้า 28.

³¹ จิต เศรษฐบุตร ก เล่มเดิม. หน้า 22.

2.2.4 หนี้เงินยืมเกิดดอกเบี้ย

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 224 วรรคแรก บัญญัติว่า “หนี้เงินนั้น ท่านให้คิดดอกเบี้ยในระหว่างผิดนัดร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี ถ้าเจ้าหนี้อาจเรียกดอกเบี้ยได้สูงกว่านั้น โดยอาศัยเหตุอย่างอื่นอันชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้ส่งดอกเบี้ยต่อไปตามนั้น”

ตามกฎหมายมาตราดังกล่าว เราอาจแยกพิจารณาข้อรายละเอียดได้ดังต่อไปนี้

ข้อแรก หนี้ตามมาตรานี้ต้องเป็นหนี้เงิน กล่าวคือ เป็นหนี้ที่สามารถชำระหนี้ได้ด้วยเงินตรา ซึ่งหนี้เงินไม่จำเป็นต้องเป็นหนี้ตามสัญญากู้ยืมเงิน ตัวสัญญาใช้เงิน หรือสัญญารับสภาพหนี้ แต่เป็นหนี้ทุกประเภทที่สามารถเปลี่ยนวัตถุแห่งหนี้ให้เป็นการชำระหนี้ด้วยเงินตรา (Money) ให้กับเจ้าหนี้แทนวัตถุแห่งหนี้เดิม ซึ่งอาจเกิดจากมูลละเมิด การผิดสัญญา การผิดนัดตามสัญญา ต่างๆ หรือการไม่สามารถส่งวัตถุแห่งหนี้โดยเฉพาะเจาะจงได้ และต้องชดเชย หรือชำระค่าเสียหายจากการไม่สามารถส่งมอบวัตถุแห่งหนี้ โดยชำระแทนเป็นเงินตรา

ข้อที่สอง หนี้ดังกล่าวต้องผิดนัดชำระหนี้แล้ว คือหนี้นั้น ต้องถึงกำหนด และลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ จึงเกิดการผิดนัดหรือผิดสัญญาที่ลูกหนี้ไม่อาจส่งมอบวัตถุแห่งหนี้โดยเฉพาะเจาะจง หรือไม่อาจกระทำหรืองดเว้นการกระทำได้ จึงต้องถูกกำหนดให้ชดเชยหรือชดใช้ค่าเสียหายเป็นเงิน เมื่อหนี้เงินผิดนัดเจ้าหนี้ก็เกิดสิทธิในการคิดดอกเบี้ย

ในกรณีที่จะถือว่าหนี้นั้นผิดนัดแล้วหรือไม่ มีหลักตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 204 บัญญัติไว้ว่า

“ถ้าหนี้ถึงกำหนดแล้ว และภายหลังแต่นั้น เจ้าหนี้ได้ให้คำเตือนลูกหนี้แล้ว ลูกหนี้อยังไม่ชำระหนี้ไซ้ ลูกหนี้ได้ชื่อว่าผิดนัดเพราะเข้าเตือนแล้ว

ถ้าได้กำหนดเวลาชำระหนี้ไว้ตามวันแห่งประติทิน และลูกหนี้มิได้ชำระหนี้ตามกำหนดไซ้ ท่านว่าลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัดโดยมิพักต้องเตือนเลย วิธีเดียวกันนี้ท่านให้ใช้บังคับแก่กรณีที่ต้องบอกกล่าวล่วงหน้าก่อนการชำระหนี้ ซึ่งได้กำหนดเวลาลงไว้อาจคำนวณนับได้โดยประติทินนับแต่วันที่ได้ออกกล่าว”

ตามกฎหมายดังกล่าว พอที่จะอธิบายได้ว่า หนี้ต้องถึงกำหนดชำระ คือหนี้ที่มีระหว่างกันต้องมีกำหนดระยะเวลาการชำระหนี้ เช่นจะชำระเมื่อสิ้นฤดูฝนปีนี้ เมื่อสิ้นฤดูฝนหนี้ก็จะถือว่าถึงกำหนดชำระ หรือในกรณีที่ถึงกำหนดชำระเมื่อทวงถาม ต้องมีการทวงถามก่อน เมื่อทวงถาม และครบกำหนดระยะเวลาในการทวงถามแล้ว หนี้จึงถึงกำหนดชำระ และหลังจากที่หนี้ถึงกำหนดชำระแล้วลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ลูกหนี้จึงตกเป็นผู้ผิดนัด และต้องเสียดอกเบี้ยจากจำนวนเงินที่ผิดนัด

ในความเห็นของผู้เขียนวิทยานิพนธ์ เห็นว่ากำหนดระยะเวลาในวรรคแรกที่ระบุไว้ ถ้าหนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว น่าจะเป็นกรณีที่หนี้ถึงกำหนดชำระตามประเพณีหรือตามระยะเวลาแห่ง

ท้องถิ่นที่ไม่อาจกำหนดเป็นเวลาตามวันที่ระบุในปีปฏิทินได้ เช่นการยืมข้าว ไปปลูก เมื่อเสร็จสิ้นฤดูทำนาจะคืน หรือในกรณียืมควายไปไถนา เมื่อเสร็จฤดูการทำนา จะคืน ดังนี้ จะเห็นว่ากำหนดระยะเวลาในการคืนหรือในกรณีที่หนี้ถึงกำหนดที่จะต้องส่งคืนนั้น ไม่ชัดเจน ไม่อาจจะระบุหรือกำหนดลงไปเป็นวันเวลาตามปฏิทินได้ เพราะไม่รู้จะเสร็จฤดูทำนาเมื่อใด แต่เมื่อฤดูการทำนานั้นหมดสิ้นแล้ว ขायข้าวได้เรียบแล้วแล้วก็ต้องคืนข้าวที่ยืมเอาไป หรือการยืมควายเพื่อไปไถนาเมื่อหมดฤดูทำนาแล้ว ก็ถึงกำหนดต้องคืนควาย เมื่อพ้นฤดูทำนาแล้วต้องถือว่าหนี้ถึงกำหนดที่ลูกหนี้จะต้องคืนข้าวหรือคืนควาย เมื่อลูกหนี้ยังไม่คืน กรณีนี้ยังไม่ถือว่าลูกหนี้ผิดนัด ทั้งๆ ที่หนี้ถึงกำหนดชำระแล้ว แต่หลังจากนั้น เมื่อเจ้าหนี้ได้ทวงถามแล้ว ลูกหนี้ไม่คืนข้าว หรือไม่ส่งควายคืน จึงจะถือได้ว่าลูกหนี้ผิดนัด

ส่วนในกรณีที่ระยะเวลาถึงกำหนดชำระระบุไว้ชัดเจน ตามวันที่ในปีปฏิทิน กรณีเช่นนี้เมื่อครบกำหนดชำระ เจ้าหนี้มีสิทธิดำเนินคดีได้ทันทีโดยไม่ต้องเตือนหรือทวงถามอีก แต่ในส่วนที่หนี้ไม่มีกำหนดเวลาชำระเงิน เมื่อเจ้าหนี้ทวงถามและกำหนดระยะเวลาการชำระหนี้ไว้ชัดเจนตามวันปฏิทิน หรืออาจคำนวณได้โดยปฏิทิน เช่นให้ชำระหนี้ภายใน 15 วัน นับจากวันที่ลงในหนังสือฉบับนี้ เมื่อครบ 15 วัน ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ ก็ถือว่าลูกหนี้ผิดนัดชำระหนี้แล้ว

มีข้อยกเว้นบางประการในกรณีที่หนี้กำหนดชำระแล้ว แต่ไม่ถือว่าลูกหนี้ผิดนัด เช่นกรณีตัวสัญญาใช้เงิน ที่ถึงกำหนดชำระโดยเจ้าหนี้ต้องนำตัวมาขึ้นเงิน ณ สถานที่ทำการของลูกหนี้ เมื่อเจ้าหนี้ไม่นำตัวมาขึ้นเงิน จะถือว่าลูกหนี้ผิดนัดไม่ได้ หรือในกรณีที่เจ้าหนี้ปฏิเสธไม่รับชำระหนี้ตามมาตรา 207 หรือในกรณีการชำระหนี้เป็นลักษณะสัญญาต่างตอบแทน ลูกหนี้ย่อมสามารถปฏิเสธที่จะชำระหนี้ได้หากเจ้าหนี้ไม่ยอมชำระหนี้ตอบแทน ตามมาตรา 369 กรณีดังกล่าว แม้หนี้เงินถึงกำหนดชำระแล้ว แต่ไม่อาจถือได้ว่าลูกหนี้ผิดนัด และลูกหนี้ไม่มีหน้าที่ต้องชำระดอกเบี้ยจากจำนวนเงินที่ผิดนัดให้กับเจ้าหนี้³²

แตกต่างจาก กรณีการกู้ยืมเงิน หากไม่ได้มีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้ ให้สันนิษฐานว่าไม่มีการเรียกดอกเบี้ยในระหว่างการทำกู้ยืมเงินนั้นเลย เพราะมาตรา 7 ระบุว่า “ถ้าจะต้องเสียดอกเบี้ยแก่กันและมีได้กำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้ โดยนิติกรรมหรือโดยบทกฎหมายที่ชัดเจน ให้ใช้อัตราอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี” ดังนั้น ต้องมีข้อความระบุว่าการทำกู้ยืมนั้น มีการคิดดอกเบี้ยกันก่อน เมื่อมีการคิดแล้วแต่ไม่ชัดเจนจึงจะกำหนดให้ใช้อัตราร้อยละเจ็ดครึ่งได้ แต่หากไม่มีการกำหนดว่าจะให้คิดดอกเบี้ยไว้เลย จะไปคิดดอกเบี้ยจากผู้กู้ไม่ได้ ดังคำอธิบายของศาสตราจารย์ ดร.จิต เศรษฐบุตร ได้อธิบายไว้ว่า “เป็นที่เข้าใจว่า สัญญากู้ยืมเงินนั้น ไม่มีลักษณะในตัวสัญญาเองว่า

³² มัลลิกา ลับโพธิ์. (2525). เบี้ยปรับ. หน้า 99.

ผู้ให้กู้ยืมเรียกดอกเบี้ย ฉะนั้น เพียงแต่ตกลงกันว่าผู้ให้กู้ยืมเงินกัน โดยไม่ได้เอ่ยถึงดอกเบี้ยกันเลย ผู้ให้กู้ยืมห้ามสิทธิเรียกดอกเบี้ยได้ไม่ ผู้ให้ยืมจะมีสิทธิเรียกดอกเบี้ยได้นั้น จะต้องมีข้อตกลงว่าจะให้ดอกเบี้ยแก่กัน”³³

ในกรณีดังกล่าว หากหลังจากสัญญาผู้ยืมเงินถึงกำหนดชำระ ทั้งในกรณีทวงถาม และกรณีตามวันปฏิทิน ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ ลูกหนี้ตกเป็นผู้ผิดนัด เจ้าหนี้จึงเกิดสิทธิติดดอกเบี้ยจากจำนวนเงินที่ผิดนัดในอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี ซึ่งอัตราดอกเบี้ยดังกล่าว เป็นอัตราดายตัวในกรณีที่ไม่มีกำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้ เป็นข้อสันนิษฐานถึงความเสียหายขั้นต่ำของเจ้าหนี้ ศาลพิพากษาให้ผู้ให้กู้ยืมรับผิดดอกเบี้ยในอัตราดังกล่าวได้โดยเจ้าหนี้ไม่ต้องนำสืบ ซึ่งแตกต่างจากการเรียกค่าเสียหายประเภทอื่นที่เจ้าหนี้ไม่สามารถนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์ได้ว่าตนเสียหายเท่าใด ศาลจะไม่พิพากษาให้จำเลยต้องชดใช้ค่าเสียหาย เพราะถือว่าเจ้าหนี้ไม่ได้นำสืบได้ว่าตนได้รับความเสียหายจริง แต่ในกรณีหนี้เงินเมื่อผิดนัด อัตราร้อยละเจ็ดครึ่งเป็นข้อสันนิษฐานเด็ดขาด ลูกหนี้นำสืบเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไม่ได้ แต่หากมีข้อตกลงให้เรียกดอกเบี้ยได้เกินกว่านั้น ก็ให้เรียกตามอัตราดังกล่าวได้ต่อไป ตามที่กฎหมายระบุไว้ในมาตรา 204 ว่า ถ้าเจ้าหนี้อาจเรียกดอกเบี้ยได้สูงกว่านั้น โดยอาศัยเหตุอย่างอื่นอันชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้ส่งดอกเบี้ยต่อไปตามนั้น

ในกรณีที่หนี้เงินเกิดขึ้นจากการผิดนัด เช่นค่าเสียหายจากการละเมิด การถูกรถชน การถูกทำร้าย เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิเรียกร้องเอาดอกเบี้ยจากลูกหนี้ได้ ในอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี ตามบทบัญญัติของกฎหมายมาตราดังกล่าว นับจากวันที่ถูกกระทำละเมิด โดยถือเอาวันที่ถูกทำละเมิดเป็นวันที่เจ้าหนี้เกิดสิทธิเรียกร้องและลูกหนี้ผิดนัด

คำพิพากษาฎีกาที่ 1576/2506 ค่าปลงศพและค่าใช้ราคาทรัพย์และค่าขาดไร้อุปการะเป็นค่าสินไหมทดแทนที่ต้องชดใช้ด้วยเงิน จำเลยกระทำละเมิดขับรถชนผู้ตาย จำเลยจึงต้องเสียดอกเบี้ยในจำนวนเงินที่ต้องชดใช้ตั้งแต่วันที่ทำละเมิด เพราะต้องถือว่าจำเลยผิดนัดตั้งแต่วันนั้นแล้ว

คำพิพากษาฎีกาที่ 1304/2514 หนี้อันเกิดจากมูลละเมิดนั้น ถือว่าลูกหนี้ผิดนัดมาแต่วันทำละเมิดจึงต้องเสียดอกเบี้ยในระหว่างผิดนัด ณ วันทำละเมิดดังกล่าว

³³ จิต เศรษฐบุตร ข (2529). ความรู้เบื้องต้นแห่งกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยยืม ผักทรัพย์.

2.3 ลักษณะและความหมายของดอกเบี้ยและเบี้ยปรับ

การไม่ชำระหนี้หนี้นี้อาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่เจ้าหนี้ กฎหมายจึงต้องบัญญัติให้มีการเรียกชดเชยค่าเสียหายอันถือได้ว่าเป็นทางแก้ไขเรื่องความเสียหายทางหนึ่งของเจ้าหนี้ การเรียกชดเชยค่าเสียหายก็เพื่อทดแทนความเสียหายอันจะมีเนื่องจากการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้อันทำให้เจ้าหนี้ได้รับความเสียหายและควรได้รับการชดเชยความเสียหายนั้นให้หมดไปมากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ ทั้งนี้โดยกฎหมายมีความมุ่งหมายที่สำคัญสองประการด้วยกัน

ความมุ่งหมายประการแรกก็คือ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นในสังคม เพราะหากปล่อยให้ฝ่ายผู้เสียหายจัดการแก่ลูกหนี้ผู้กระทำผิดให้เขาเสียหายด้วยตนเองแล้ว ก็เป็นที่แน่นอนว่าการกระทำตามอำเภอใจของฝ่ายผู้เสียหายโดยปราศจากความเกรงกลัวต่อกฎหมายบ้านเมืองแล้ว ย่อมจะเกิดความวุ่นวายขึ้นในสังคมได้ และความมุ่งหมายอีกประการหนึ่งก็คือ เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่ลูกหนี้คนอื่นๆ ในการที่จะกระทำกรณียุติธรรมนั้นอีก และเป็นเครื่องเตือนใจว่าหากเขากระทำการไม่ชำระหนี้ดังกล่าวเขาจะต้องถูกบังคับให้ชดเชยความเสียหายอย่างใดบ้าง เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เกิดการกระทำเช่นนั้นอีก และที่สำคัญเพื่อเป็นหลักประกันและสนับสนุนแก่ผู้ที่เข้าดำเนินธุรกิจติดต่อในทางนิติกรรมสัญญา อันเป็นบ่อเกิดแห่งหนึ่งประการหนึ่ง ว่าธุรกิจจะดำเนินไปด้วยดีและมีความเป็นธรรมพอสมควร

ดอกเบี้ย คือสิ่งที่ถูกนำมาใช้เพื่อชดเชยผลประโยชน์ของเจ้าหนี้ จากการที่ไม่ได้ใช้จำนวนเงินที่ถูกกู้ยืมไป คิดคำนวณจากจำนวนเงินที่ได้รับเงินกู้ไป คูณด้วยอัตราดอกเบี้ยที่ถูกกำหนดขึ้น เป็นสัดส่วนกับระยะเวลาที่ลูกหนี้ได้รับเงินจำนวนดังกล่าวไป และยังไม่ชำระคืน หรือในกรณีที่มีเงินคดโกง ความเสียหายของเจ้าหนี้ในการได้รับชำระหนี้ล่าช้า ไม่ตรงความประสงค์ ได้ถูกกำหนดขึ้นเป็นค่าความเสียหาย หรือค่าชดเชยซึ่งอาจเป็นในรูปแบบการกำหนดอัตราดอกเบี้ยในกรณีผิดนัดชำระหนี้ หรืออัตราดอกเบี้ยที่เกิดขึ้นจากการผิดนัดหนี้เงินตามผลของกฎหมาย

เบี้ยปรับ คือการกำหนดค่าเสียหายไว้ล่วงหน้าในกรณีที่อาจจะมีการผิดสัญญาในอนาคต โดยการเขียนหรือระบุเงื่อนไขลงในสัญญา เช่น ในสัญญาที่กู้ยืมเงินอาจกำหนดเป็นอัตราดอกเบี้ยผิดนัด หรือกำหนดเป็นเบี้ยปรับเป็นจำนวนเงินแล้วแต่คู่สัญญาตกลงกัน ทั้งนี้เพื่อตัดปัญหาของคู่สัญญา เกี่ยวกับการโต้เถียงความรับผิดชอบ หรือพิสูจน์ความเสียหายเบื้องต้น จากการผิดนัดชำระหนี้

2.3.1 ลักษณะของดอกเบี้ย

ดอกเบี้ยเป็นดอกผลดินนัยประเภทหนึ่ง ซึ่งคิดประโยชน์เป็นค่าตอบแทนหรือคิดเป็นค่าเสียหาย ในสัญญาที่กู้ยืมเงินหรือการผิดนัดตามสัญญาที่กู้ยืมเงิน โดยคำนวณตามจำนวนเงินและระยะเวลาการกู้ และใช้กับการกู้ยืมเงินเท่านั้น

ท่านศาสตราจารย์ ดร.จิต เศรษฐบุตร ได้ให้อธิบายว่า สัญญากู้ยืมเงินเป็นสัญญาประเภทหนึ่งแห่งสัญญาืมใช้สลับเปลี่ยน ดังนี้สัญญากู้ยืมเงินอาจเป็นสัญญามีค่าตอบแทนก็ได้ ค่าตอบแทนที่ผู้กู้ยืมต้องเสียในสัญญากู้ยืมนี้มีชื่อเรียกเฉพาะว่า “ดอกเบี้ย”³⁴

การยืมข้าวสารไป 2 กระสอบ แล้วคืนสองกระสอบครึ่ง ส่วนที่เพิ่มมาครึ่งกระสอบแม้มีการเขียนระบุไว้ในสัญญาก็ไม่ถือเป็นดอกเบี้ยตามกฎหมายไทย ในส่วนของการยืมเงินหากกำหนดให้ชำระดอกเบี้ยเป็นทรัพย์สินอื่น ข้อตกลงดังกล่าวเป็น โฉงะโดยท่านศาสตราจารย์ ดร.จิตฯ เห็นว่าต้องเปลี่ยนค่าตอบแทนดังกล่าวให้เป็นเงินก่อน และไม่เกินกว่าอัตราดอกเบี้ยที่กฎหมายกำหนดจึงจะใช้บังคับได้

2.3.2 ความหมายของดอกเบี้ย

คำว่าดอกเบี้ย หรือ Interest มาจากภาษาละตินว่า inter est ซึ่งแปลว่า ในระหว่าง หรือ in between ซึ่งเดิมสังคมมนุษย์ไม่นิยมเรียกดอกเบี้ยจากกัน ซึ่งบางศาสนาถือเป็นบาป เช่นศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ในสมัยโบราณ³⁵

สำหรับไทย เราเริ่มมีกฎหมายเกี่ยวกับการเรียกดอกเบี้ย ตั้งแต่สมัยพระเจ้าเม็งราย โดยระบุไว้ในกฎหมายพระเจ้าเม็งราย และจากนั้นในสมัยอยุธยา ได้มีการตรากฎหมายตราสามดวง (ลักษณะกู่หนี่) ระบุขอบเขตของการกู่หนี่ยืมสิน และจากนั้นรัชกาลที่ 4 ได้ออกพระราชบัญญัติกู้เงินแลขายตัว และในที่สุดก็ได้ออกกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ฉบับที่ใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายของดอกเบี้ยไว้ว่า ดอกเบี้ยหมายถึงค่าป่วยการ ซึ่งผู้กู้เงินหรือผู้เอาของไปจำนำ ต้องใช้ให้แก่เจ้าของเงิน

ตามกฎหมายไทย มูลเหตุที่จะเรียกดอกเบี้ยมีอยู่ 2 ประการคือ

1) โดยนิติกรรม และหรือข้อตกลง ได้แก่ดอกเบี้ยที่เกิดขึ้นในสัญญากู้ยืมเงิน สัญญาบัญชีเดินสะพัด ตั๋วสัญญาใช้เงิน จำนำ จำนอง เช่าซื้อ ขายฝาก หรือข้อตกลงใดๆ ที่คู่สัญญามีวัตถุประสงค์เป็นการชำระเงินให้กับคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง

2) โดยบทบัญญัติของกฎหมาย ซึ่งในประเทศไทย กฎหมายจะกำหนดให้คิดดอกเบี้ยเพียงประการเดียว คือเมื่อลูกหนี้ผิดนัด ซึ่งแบ่งออกเป็นสองอัตรา คืออัตราแรกสำหรับการผิดนัดโดยทั่วไป คิดดอกเบี้ยผิดนัด ในอัตราร้อยละ เจ็ดครึ่งต่อปี และในกรณีที่สองกรณีตั๋วสัญญาใช้เงิน คิดดอกเบี้ยผิดนัดในอัตราร้อยละ 5 ต่อปี³⁶

³⁴ แหล่งเดิม.

³⁵ มัลลิกา ลับไพรี. เล่มเดิม. หน้า 2-3.

³⁶ ธนชัย ผดุงธิตติ. (2544). ดอกเบี้ย เบี้ยปรับ. หน้า 1-7.

2.3.2.1 ดอกเบี้ยในฐานะเป็นค่าตอบแทนจากการใช้ประโยชน์จากต้นเงิน

1) ข้อตกลงที่จะให้ดอกเบี้ยเป็นค่าตอบแทน

การกู้ยืมเงินที่จะเรียกดอกเบี้ยได้นั้น ต้องมีข้อตกลงกันก่อนว่าจะให้ดอกเบี้ยแก่กัน หลักดังกล่าวนี้ ในกฎหมายฝรั่งเศสเคร่งครัดมาก เพราะได้กำหนดไว้ว่า การตกลงเรียกดอกเบี้ยต้องชัดแจ้ง และต้องเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แต่กฎหมายไทยไม่ได้บัญญัติในลักษณะเช่นนี้ จึงเป็นที่เข้าใจกันว่า การตกลงเรียกดอกเบี้ยนี้ จะตกลงโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายก็ได้

ดังนั้น ข้อตกลงเรื่องดอกเบี้ยจึงไม่จำเป็นต้องระบุไว้ในสัญญา ซึ่งแตกต่างจากการกู้ยืมเงิน ซึ่งหากการกู้ยืมเงินตั้งแต่ห้าพันบาท หากมิได้มีหลักฐานลงลายมือชื่อผู้กู้ยืมเงินแล้ว ไม่อาจฟ้องร้องบังคับคดีได้ ข้อเท็จจริงในทางพิจารณาคู่สัญญาอาจนำพยานบุคคลเข้าสืบเพื่อแสดงให้เห็นเจตนาในการกำหนดอัตราดอกเบี้ยในขณะที่ทำสัญญากู้ยืมเงินได้ โดยไม่ขัดต่อกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง และการชำระดอกเบี้ย เนื่องจากกฎหมายไม่ได้ระบุไว้โดยชัดแจ้ง คู่กรณีอาจชำระด้วยสิ่งอื่นแทนเงินได้ เช่น กำหนดเป็นข้าวสาร น้ำตาล เป็นต้น แต่ในทางกลับกัน หากเป็นการยืมอย่างอื่นที่ไม่ใช่เงิน แม้ตกลงให้ค่าตอบแทนกันก็ไม่เรียกว่าเป็นดอกเบี้ย จะนำหลักเกณฑ์เรื่องดอกเบี้ยมาใช้บังคับไม่ได้³⁷

สัญญากู้ยืม เป็นประเภทหนึ่งของสัญญาใช้สิ่งเปลี่ยนแปลง เมื่อทำสัญญากู้ยืมเงิน หากผู้ให้กู้ต้องการดอกเบี้ยก็ควรต้องระบุไว้ในสัญญาด้วย มิเช่นนั้นหากไม่สามารถนำพยานมาสืบแสดงเจตนาว่าคู่สัญญาตกลงมีดอกเบี้ยจากการให้กู้ยืมเงิน ผู้ให้กู้ อาจเรียกดอกเบี้ยจากเงินกู้ยืมไม่ได้ เว้นแต่มีการผิดนัด ซึ่งเป็นเรื่องผิดนัด ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 224

นอกจากนั้น การกำหนดอัตราดอกเบี้ยต้องชัดเจน หากไม่ชัดเจนว่าต้องการคิดในอัตราเท่าใด เช่น ระบุว่า “อัตราสูงสุด” หรือ เว้นอัตราดอกเบี้ยว่างไว้ เช่นนี้ จะต้องปรับด้วยประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ มาตรา 7 ที่บัญญัติว่า “ถ้าจะต้องเสียดอกเบี้ยแก่กันและมิได้กำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้ โดยนิติกรรมหรือบทกฎหมายอันชัดแจ้ง ให้ใช้อัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี”

2) อัตราดอกเบี้ยและกฎหมายควบคุมการเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา

อัตราดอกเบี้ยคือการคำนวณต้นทุนและค่าใช้จ่ายบวกกับผลกำไร คำนวณเป็นอัตราร้อยละ จากจำนวนเงินที่กู้ยืมตามระยะเวลาที่ผู้กู้ได้รับเงินไปในช่วงระยะเวลาใดเวลาหนึ่ง ในทางเศรษฐศาสตร์ อัตราดอกเบี้ย (Rate of Interest) จะถูกกำหนดให้อยู่ในอัตราร้อยละเท่าใดนั้น ขึ้นอยู่กับความต้องการถือเงินหรือความต้องการสภาพคล่อง (Liquidity Preference) และปริมาณเงิน (Quantity of Money) ดังนั้น อัตราดอกเบี้ยในอีกความหมายหนึ่งคือผลตอบแทนของการไม่ถือ

³⁷ ทฤษฎีการค้า คุลยาณจน์. (2541). คดีกู้ยืม. หน้า 55.

เงินสด หากอัตราดอกเบี้ยสูงความต้องการเงินก็มีน้อย และหากอัตราดอกเบี้ยต่ำความต้องการเงินก็มีมาก

ก่อนที่เจ้าหนี้จะได้มาซึ่งเงินทุนเพื่อนำมาใช้ในการปล่อยสินเชื่อหรือการกู้ยืมเงิน ซึ่งอาจเกิดจากการเก็บเงินออมของเจ้าหนี้เอง การกู้ยืมบุคคลอื่นมา ซึ่งเจ้าหนี้หรือเจ้าของเงินมีต้นทุนคือดอกเบี้ยที่สมควรจะได้รับจากธนาคารฯ ในลักษณะดอกเบี้ยเงินฝากประจำหรือดอกเบี้ยในบัญชีเงินฝากออมทรัพย์หรือประโยชน์ที่จะได้รับการนำเงินจำนวนนั้นไปลงทุน เมื่อนำมาให้กู้ยืมเงิน เจ้าหนี้ก็จะไม่ได้รับประโยชน์จากเงินของตน และไม่ได้รับดอกเบี้ยของเงินจำนวนนี้จากธนาคารฯ จึงต้องมาเรียกเก็บจากลูกหนี้ที่กู้ยืมเงิน ในอัตราที่มากกว่าประโยชน์ที่ตนขาดไปแทน ส่วนธนาคารหรือสถาบันการเงินมีต้นทุนที่จะต้องจ่ายดอกเบี้ยให้กับประชาชนผู้นำเงินมาฝาก หรือในบางกรณีต้นทุนอาจเป็นดอกเบี้ยจากการกู้ยืมเงินจากธนาคารแห่งประเทศไทย โดยมีต้นทุนคืออัตราดอกเบี้ยที่ต้องจ่ายให้กับธนาคารแห่งประเทศไทย ในลักษณะดอกเบี้ยของตลาดซื้อคืนพันธบัตร ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยคิดจากการที่ธนาคารพาณิชย์ มากู้จากธนาคารแห่งประเทศไทย โดยมีพันธบัตรรัฐบาลเป็นหลักประกัน ซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยเรียกตลาดนี้ว่าตลาดซื้อคืนหรือขายคืนพันธบัตร

อัตราดอกเบี้ยของตลาดซื้อคืนพันธบัตรหรือตลาด RP หรือตลาด Repurchase ที่ว่านี้มีความสำคัญที่จะเป็นตัวนำของตลาดระยะสั้น หรืออัตราดอกเบี้ยเงินกู้ระยะสั้นระหว่างธนาคารที่เป็นเงินบาทเหมือนๆ กับ LIBOR หรืออัตราดอกเบี้ยระหว่างธนาคารที่ลอนดอน หรือ SIBOR อัตราดอกเบี้ยระหว่างธนาคารที่สิงคโปร์ เป็นต้น³⁸

เกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ย มีชื่อเรียกและวิธีการใช้ในระบบการเงินและการธนาคารหลายรูปแบบ หลายวิธีการใช้ และหลายชื่อเรียก แต่โดยรวมอัตราดอกเบี้ยมีอยู่สองประเภทที่ใช้ในการให้สินเชื่อ คืออัตราดอกเบี้ยตายตัว (Fix Rate) และอัตราดอกเบี้ยลอยตัว (Floating Rate) อัตราดอกเบี้ยตายตัวได้แก่อัตราดอกเบี้ยที่กำหนดไว้แน่นอนในสัญญา จะไม่ปรับเปลี่ยนไปตามการเคลื่อนไหวของสภาพเศรษฐกิจ หรือประกาศการปรับอัตราดอกเบี้ยของเจ้าหนี้ เช่นการกำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้อัตราร้อยละ 8 ต่อปี ตลอดอายุสัญญา ถ้าอัตราดอกเบี้ยร้อยละดังกล่าว เป็นอัตราดอกเบี้ยตายตัว เพราะไม่มีเงื่อนไขให้ปรับเปลี่ยนอัตราดอกเบี้ยดังกล่าว ส่วนอัตราดอกเบี้ยลอยตัว (Floating Rate) หมายถึงอัตราดอกเบี้ยที่สามารถปรับขึ้นและลงได้ตลอดระยะเวลาของสัญญามีผลบังคับ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับตัวแปรคืออัตราดอกเบี้ยพื้นฐาน ที่ธนาคารเจ้าหนี้ต้องปรับเปลี่ยนไปเพื่อให้เหมาะสมตามสภาพเศรษฐกิจ และจะประกาศการปรับเปลี่ยนอัตราดอกเบี้ยของเจ้าหนี้ทุกครั้งที่มี

³⁸ วีรพงษ์ รามางกูร. (2547, 9 สิงหาคม). “คนเดินตรอก.” ประชาชาติธุรกิจ, 28, 3608 (2808). หน้า 2.

เศรษฐกิจมีการเปลี่ยนแปลง เช่นมีการปรับเปลี่ยน หรือเพิ่มอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ยืมในต่างประเทศ เกิดภาวะเงินเฟ้อในประเทศ ธนาคารเจ้าหนี้ต้องปรับอัตราดอกเบี้ยของตนให้เข้ากับสถานการณ์นั้นๆ เพื่อสามารถแข่งขันกับสถาบันการเงินอื่นๆ ในตลาดได้ ชื่อเรียกของอัตราดอกเบี้ยมีหลายชนิดแล้วแต่สภาพการใช้งานของธนาคารเจ้าหนี้ เช่น

Prime Rate หมายถึงอัตราดอกเบี้ยขั้นต่ำที่ธนาคารเรียกเก็บจากลูกค้าของธนาคาร สำหรับการกู้เงินสกุลบาท ซึ่งอัตราดอกเบี้ยดังกล่าวอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามที่ธนาคารประกาศกำหนดเป็นคราวๆ

MLR (Medium Lending Rate) หรือ (Minimum Loan Rate) หมายถึงอัตราดอกเบี้ยเงินกู้แบบมีระยะเวลาที่ธนาคารพาณิชย์เรียกเก็บจากลูกค้ารายใหญ่ขึ้นดี

MOR (Minimum Overdraft Rate) หมายถึงอัตราดอกเบี้ยประเภทเบิกเกินบัญชีที่ธนาคารพาณิชย์ เรียกเก็บจาก ลูกค้ารายใหญ่ขึ้นดี

MRR (Minimum Retail Rate) หมายถึงอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ที่ธนาคารพาณิชย์เรียกเก็บจากลูกค้ารายย่อยขึ้นดี

อัตรา MRR ใช้โยงเข้ากับอัตราดอกเบี้ย MLR เพื่อให้สามารถ สะท้อนระดับความเสี่ยงที่แตกต่างกันระหว่างลูกค้ารายใหญ่ กับลูกค้ารายย่อยได้ โดยบวกส่วนต่างสูงสุดที่ธนาคารพาณิชย์ประกาศ ส่วนใหญ่จะไม่เกินร้อยละ 4 ต่อปี

LIBOR หมายถึง London Interbank offered Rate ซึ่งเป็นอัตราดอกเบี้ยที่กำหนดโดย British Bankers' Association ในตลาดซื้อขายเงินตราของลอนดอน สำหรับการให้กู้เงินสกุลดอลลาร์สหรัฐ ระยะเวลา 6 เดือน

SIBOR หมายถึง Singapore Interbank offered Rate ซึ่งเป็นอัตราดอกเบี้ยที่กำหนดโดย The Association of Bank in Singapore ในตลาดซื้อขายเงินตราสิงคโปร์ สำหรับการให้กู้เงินสกุลดอลลาร์สิงคโปร์ ระยะเวลา 6 เดือน

EURBIOR หมายถึง Euro Interbank offered Rate ซึ่งเป็นอัตราดอกเบี้ยที่กำหนดโดย European Banking Federation ในตลาดซื้อขายเงินตรายูโร สำหรับการให้กู้เงินสกุลยูโร ระยะเวลา 6 เดือน

THBFIX คือ อัตราดอกเบี้ย THBFIX (ไทย-บาท-ฟิกซ์) ซึ่งเป็นอัตราดอกเบี้ยระยะสั้นที่ใช้อ้างอิงในการกู้ยืม ที่สะท้อนถึงต้นทุนการกู้ยืมเงินในตลาดต่างประเทศที่ได้รวมต้นทุนของการป้องกันความเสี่ยงของอัตราแลกเปลี่ยนจากการทำธุรกรรม Swap เอาไว้แล้ว หรือสามารถเรียกอัตราดอกเบี้ยดังกล่าวว่า “Implied Thai Baht Borrowing Rate”

SWAP (Currency SWAP) เป็นข้อตกลงระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย โดยฝ่ายหนึ่งตกลงที่จะแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ ตามจำนวนที่ระบุไว้กับฝ่ายหนึ่งในระยะเวลาที่กำหนดไว้ และเมื่อครบกำหนดระยะเวลา ก็จะมีการแลกเปลี่ยนกลับเป็นเงินสกุลเดิมตามจำนวนเดิม วิธีการกระทำได้กล่าวเพื่อป้องกันความเสี่ยง ที่เกิดจากความผันผวน ของอัตราแลกเปลี่ยนและอัตราดอกเบี้ย³⁹

BIBOR หรือ อัตราดอกเบี้ยอ้างอิงระยะสั้นตลาดกรุงเทพ Bangkok Interbank Offer Rate เป็นอัตรากู้ยืมระยะสั้นระหว่างธนาคารของไทย โดยธนาคารแต่ละแห่งจะโค้ดอัตรากู้ยืมจากธนาคารแห่งประเทศไทยทุกวัน เพื่อใช้ในการบริหารความเสี่ยงที่เหมาะสมกับผู้ประกอบการ ให้มีอัตราดอกเบี้ยอ้างอิงในตลาดการเงินของประเทศไทย ซึ่งเป็นแนวทางเดียวกับการพัฒนาตลาดการเงินในประเทศอื่นๆ เช่น SIBOR ของประเทศสิงคโปร์ TIBOR ของประเทศญี่ปุ่น หรือ KLIBOR ของประเทศมาเลเซีย เป็นต้น

ในส่วนอัตราดอกเบี้ยตามกฎหมายของประเทศไทย ที่มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ มีอยู่ 3 มาตราคือ มาตรา 7 บัญญัติว่า “ถ้าจะต้องเสียดอกเบี้ยแก่กัน และดอกเบี้ยนั้นมิได้กำหนดอัตราไว้ในนิติกรรมหรือโดยกฎหมายอันใดอันหนึ่งชัดเจนไว้ให้ใช้ อัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี”

มาตรา 224 บัญญัติว่า “หนี้เงินนั้น ท่านให้คิดดอกเบี้ยในระหว่างผิดนัด ร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี ถ้าเจ้าหนี้อาจเรียกดอกเบี้ยได้สูงกว่านั้น โดยอาศัยเหตุอื่นอันชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้คงส่งดอกเบี้ยต่อไปตามนั้น”

และ มาตรา 654 บัญญัติว่า “ท่านห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยเกินร้อยละ 15 ต่อปี ถ้าในสัญญากำหนดดอกเบี้ยเกินกว่านั้น ก็ให้ลดลงมาเหลือร้อยละ 15 ต่อปี”

การกำหนดอัตราดอกเบี้ยดังกล่าวใช้ประโยชน์ เพื่อกำหนดค่าตอบแทนจากการให้กู้ยืมเงิน ตามมาตรา 7 และกำหนดเป็นค่าเสียหายของเจ้าหนี้จากการผิดนัดของลูกหนี้ ตามมาตรา 224 และเป็นการกำหนดอัตราขั้นสูงสุดของอัตราดอกเบี้ยที่เจ้าหนี้อาจเรียกเก็บจากลูกหนี้ได้ คืออัตราดอกเบี้ยไม่เกินร้อยละ 15 ต่อปี

อัตราดอกเบี้ย เป็นจำนวนที่ใช้กำหนด เจตนาของคู่สัญญา ที่จะกำหนดค่าตอบแทนจากการให้กู้ เป็นสัดส่วนกับจำนวนเงินกู้และระยะเวลาที่ให้กู้ บุคคลธรรมดา จะคิดดอกเบี้ยได้ไม่เกินอัตราร้อยละ 15 ต่อปี ตามมาตรา 654 และนอกจากนั้น ยังมีพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 ลงโทษทางอาญาแก่ผู้เรียกดอกเบี้ยเกินร้อยละ 15 ต่อปีด้วย

³⁹ อนุสรณ์ ธรรมใจ. (2546, 18 มิถุนายน). “มองมุมใหม่.” กรุงเทพฯธุรกิจ.

การทำสัญญาที่เรียกดอกเบี้ยเกินอัตราร้อยละ 15 ต่อปี นั้น ท่านศาสตราจารย์ ดร.จิด เศรษฐบุตร เห็นว่า สัญญากู้ยืมเงินหาเป็นโมฆะไม่ ทั้งดอกเบี้ยก็ต้องแบ่งส่วนที่อยู่ในขอบเขตของกฎหมายและส่วนที่เกินขอบเขตของกฎหมาย สำหรับดอกเบี้ยในส่วนที่อยู่ในขอบเขตของกฎหมายนั้นหาโมฆะไม่ ผู้ให้ยืมมีสิทธิเรียกร้องให้ชำระได้ คงโมฆะแต่ส่วนเกิน⁴⁰

จากนั้นมีคำพิพากษาศาลฎีกาหลายฉบับออกมาระบุให้ดอกเบี้ยที่ประชาชนคิดระหว่างกัน เกินกว่าอัตราร้อยละ 15 นั้น ดอกเบี้ยทั้งหมดเป็นโมฆะ ไม่ได้แยกเป็นส่วนดีและส่วนไม่ดีอีกต่อไป โดยเห็นว่า ข้อตกลงที่จะให้เรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา เป็นการฝ่าฝืนกฎหมายอาญา จึงขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนข้อตกลงจึงเป็นโมฆะ ตามมาตรา 150 ถือว่าไม่มีสัญญาในข้อนี้ หรือข้อตกลงในข้อนี้เสียเปล่า เมื่อไม่มีสัญญาจะให้เสียดอกเบี้ย ก็คิดดอกเบี้ยไม่ได้ จึงไม่มีอัตราดอกเบี้ยมาลดตามมาตรา 654 บทบัญญัติที่ให้ลดอัตราดอกเบี้ยลงมาจึงไม่เกิดผลอีกต่อไป (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2034/2522)⁴¹

อัตราดอกเบี้ยนั้น ถ้าได้กำหนดไว้โดยแน่ชัดแล้ว และไม่ขัดต่อกฎหมาย คู่สัญญาย่อมผูกผูกพัน โดยผลของการแสดงเจตนาดังกล่าว แต่ในกรณีที่การแสดงเจตนาเกี่ยวกับการกำหนดอัตราดอกเบี้ยไม่ชัดเจน แนวคำวินิจฉัยของศาลฎีกาจะปรับใช้ตามมาตรา 7 คือให้เสียดอกเบี้ยในอัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี เช่นกรณีที่ไม่ได้กรอกข้อความระบุอัตราดอกเบี้ยไว้ หรือระบุมยอมให้ดอกเบี้ยตามกฎหมายอย่างสูง เมื่อข้อความไม่ชัดเจนเช่นนี้ จึงต้องใช้้อัตราร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี

อัตราดอกเบี้ยธนาคารพาณิชย์ สถาบันการเงิน ไม่อยู่ในข่ายมาตรา 654 เพราะธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงิน มีกฎหมายพิเศษมารองรับ คือ

พระราชบัญญัติการธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2528 ระบุให้ธนาคารแห่งประเทศไทยมีอำนาจกำหนดไว้ ธนาคารพาณิชย์ปฏิบัติในเรื่องต่อไปนี้

ดอกเบี้ยที่ธนาคารพาณิชย์อาจจ่ายได้

ดอกเบี้ยซึ่งส่วนลดที่ธนาคารพาณิชย์อาจเรียกได้

ฯลฯ

พระราชบัญญัติดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงิน พ.ศ. 2523 แก้ไข พ.ศ. 2524 โดยในมาตรา 3 บัญญัตินิยามความหมายของสถาบันการเงิน ให้หมายความถึง ธนาคารแห่งประเทศไทย ธนาคารพาณิชย์ตามกฎหมายว่าด้วยธนาคารพาณิชย์ บริษัทเงินทุน บริษัท

⁴⁰ จิด เศรษฐบุตร ข เล่มเดิม. หน้า 77.

⁴¹ ไพทชิต เอกจริยกร. (2552). คำอธิบายยืมฝากทรัพย์. หน้า 111.

หลักทรัพย์ และบริษัทเครดิตฟองซิเอร์ ตามกฎหมายว่าด้วยการประกอบธุรกิจเงินทุน ธุรกิจหลักทรัพย์ และธุรกิจเครดิตฟองซิเอร์.๑

มาตรา 4 บัญญัติว่า “เพื่อประโยชน์ในการแก้ไขภาวะเศรษฐกิจของประเทศ รัฐมนตรีโดยการแนะนำของธนาคารแห่งประเทศไทย มีอำนาจกำหนดอัตราสูงสุดของดอกเบี้ยที่สถาบันการเงิน อาจคิดจากผู้กู้ยืมให้สูงกว่าร้อยละ 15 ต่อปีได้”

กฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าว ส่งผลให้ธนาคารพาณิชย์ และสถาบันการเงิน สามารถเรียกดอกเบี้ยจากลูกค้าได้เกินกว่าร้อยละ 15 ต่อปี ซึ่งอาจเหมาะสมสำหรับสถานการณ์ของสภาพเศรษฐกิจในประเทศไทยในขณะนั้น ปัจจุบันระยะเวลาล่วงเลยมากกว่า 30 ปี จึงควรที่จะมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายทั้งสองฉบับให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบัน เพราะการเปิดเสรีให้การกำหนดอัตรดอกเบี้ยให้กับธนาคารพาณิชย์ เป็นการให้สิทธิธนาคารพาณิชย์เรียกเก็บดอกเบี้ยจากประชาชนได้เกินกว่าอัตราร้อยละ 15 ต่อปี ปัจจุบันต้นทุนการจ่ายดอกเบี้ยเงินฝากอยู่ในอัตราร้อยละ 1 – 3 ต่อปี เกิดช่องว่างระหว่างดอกเบี้ยเงินฝากและดอกเบี้ยเงินกู้จำนวนมาก โดยเฉพาะกับประชาชนที่ไม่มีอำนาจต่อรองที่ต้องกู้ยืมเงิน โดยไม่มีหลักประกัน (Clean Loan) ที่ถูกเรียกเก็บดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 22 ต่อปี และต้องชำระค่าปรับการชำระหนี้ล่าช้าครั้งละ 200 บาท ดอกเบี้ยผิคนัด ค่าติดตามทวงถาม ซึ่งล้วนสร้างความไม่เป็นธรรม และเกิดการเอารัดเอาเปรียบกับผู้บริโภคในสังคม

แต่อย่างไรก็ตาม อัตรดอกเบี้ยของธนาคาร และสถาบันการเงินที่เรียกดอกเบี้ยได้เกินกว่าอัตราร้อยละ 15 ต่อปีนั้น ถือเป็นข้อเท็จจริงที่โจทก์ต้องนำเสนอให้ปรากฏ มิใช่ข้อเท็จจริงที่ศาลรับรู้ได้เอง หากไม่นำสืบศาลจะพิพากษาให้ดอกเบี้ยในอัตราร้อยละเจ็ดครั้งตาม มาตรา 7 (คำพิพากษาฎีกาที่ 650/2532)

2.3.2.2 ดอกเบี้ยในฐานะเป็นค่าเสียหายจากการผิคนัดชำระหนี้เงิน

มาตรา 224 บัญญัติว่า “หนี้เงินนั้น ท่านให้คิดดอกเบี้ยในระหว่างผิคนัด ร้อยละเจ็ดครั้งต่อปี ถ้าเจ้าหนี้อาจเรียกดอกเบี้ยได้สูงกว่านั้น โดยอาศัยเหตุอื่นอันชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้คงส่งดอกเบี้ยต่อไปตามนั้น

ท่านห้ามมิให้เรียกดอกเบี้ยซ้อนดอกเบี้ยในระหว่างผิคนัด

การพิสูจน์ค่าเสียหายอย่างอื่นนอกหน้านั้น ท่านอนุญาตให้พิสูจน์ได้”

ดอกเบี้ยในมุมมองที่ถือเป็นค่าเสียหาย จะได้แก่ค่าเสียหายที่กฎหมายกำหนดให้ต้องชำระในกรณีผิคนัดชำระหนี้เงิน ดอกเบี้ยในกรณีเช่นนี้เป็นค่าเสียหายที่คู่กรณีมิได้ตกลงกันไว้ แต่ประการใด แต่กฎหมายสันนิษฐานไว้ว่า กรณีหนี้เงินนั้นถ้ามีการผิคนัดเจ้าหนี้อย่อมจะต้องเสียหาย

จึงบัญญัติไว้ชัดแจ้งว่า ในกรณีผิดนัดในหนี้เงินนั้น ให้คิดดอกเบี้ยในระหว่างเวลาให้คิดดอกเบี้ยในระหว่างเวลาผิดนัดร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี (มาตรา 224)

ในกรณีดังกล่าว เมื่อคู่สัญญาแสดงเจตนาคิดดอกเบี้ยต่อกัน กำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้แจ้งชัด และข้อตกลงเรื่องดอกเบี้ยไม่ขัดต่อกฎหมาย การแสดงเจตนาย่อมมีผลตามกฎหมาย จึงต้องปฏิบัติตามสัญญาที่ตกลงกันไว้ ต่อมาเมื่อมีการผิดนัดชำระหนี้เกิดขึ้น ผู้ให้ก็ยังคงได้ดอกเบี้ยในอัตราตามที่ตกลงกันไว้เช่นเดิม⁴²

ดังนั้น ดอกเบี้ยในกรณีนี้ จึงเป็นเงินค่าทดแทนที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับการชำระหนี้เงินล่าช้า และมีอัตราตายตัวคือร้อยละ 7 ครึ่งต่อปี เว้นแต่เจ้าหนี้จะเรียกได้สูงกว่านั้น โดยอาศัยเหตุอย่างอื่นอันชอบด้วยกฎหมาย เช่นมีข้อตกลงให้เรียกดอกเบี้ยในอัตราคงที่ ในอัตราร้อยละ 15 ต่อปี ใช้บังคับตลอดเวลาทั้งในระยะเวลาที่ลูกหนี้ชำระหนี้ปกติ และยังคงให้ใช้บังคับแม้แต่ในกรณีที่ลูกหนี้จะผิดนัด กรณีดังนี้ เจ้าหนี้ก็สามารถใช้อัตราดอกเบี้ยดังกล่าวได้ตลอดไปไม่ว่าลูกหนี้จะผิดนัดชำระหนี้แล้วหรือไม่ก็ตาม ดอกเบี้ยดังกล่าวไม่ใช่เบี้ยปรับเพราะไม่ใช่การกำหนดค่าเสียหายไว้ล่วงหน้า ศาลจึงไม่อาจปรับลดอัตราดอกเบี้ยดังกล่าว ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

2.3.3 ลักษณะและความหมายของเบี้ยปรับ

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า “เบี้ยปรับ” ไว้ว่าหมายถึง “เงินที่ศาลเรียกจากผู้แพคดี”

เมื่อพิจารณาตาม บทบัญญัติมาตรา 379 จะพบว่า เบี้ยปรับคือค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนความเสียหายที่คู่สัญญากำหนดกันเอาไว้ล่วงหน้า นอกเหนือจากค่าเสียหายปกติซึ่งคู่สัญญากำหนดไว้ในสัญญา เพื่อป้องกันหรือลงโทษฝ่ายที่ผิดสัญญา และอาจทำขึ้นพร้อมหรือภายหลังการทำสัญญาประธาน และมีผลไปตามสัญญาประธานหากสัญญาประธานไม่สมบูรณ์ ข้อกำหนดเบี้ยปรับก็จะไม่สมบูรณ์ไปด้วย

การกำหนดเบี้ยปรับตามสัญญาที่มีผลตามกฎหมายนั้น เมื่อปรากฏว่าลูกหนี้ทำผิดหรือมีส่วนผิดในการชำระหนี้ เจ้าหนี้อ่อมมีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้ ตามมาตรา 213 และหากการกระทำที่เป็นความผิดดังกล่าวของลูกหนี้นั้นทำให้เจ้าหนี้ได้รับความเสียหาย เจ้าหนี้อ่อมมีสิทธิเรียกค่าสินไหมทดแทนค่าความเสียหายจากการไม่ได้รับชำระหนี้ ตามมาตรา 213 และ 215

แต่ในส่วนความเห็นของนักกฎหมายหลายๆท่าน ให้คำนิยามเกี่ยวกับ คำว่า “เบี้ยปรับ” ไว้หลายรูปแบบ เช่น

⁴² ทะนงศักดิ์ ดุสยกาญจน์. เล่มเดิม. หน้า 66.

ในความเห็นของศาสตราจารย์หยุด แสงอุทัย อธิบายไว้ว่า เบี้ยปรับได้แก่จำนวนเงินที่มีลักษณะเป็นโทษทางแพ่ง ซึ่งคู่สัญญาตกลงให้อีกฝ่ายหนึ่งชำระในกรณีที่ไม่ชำระหนี้ หรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้อง

ศาสตราจารย์ ดร.จิต เศรษฐบุตร อธิบายว่าการกำหนดเบี้ยปรับนั้นได้แก่ความตกลงระหว่างคู่สัญญาว่าหากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ หรือชำระหนี้ไม่ถูกต้องลูกหนี้รับจะใช้เงินจำนวนหนึ่ง หรือชำระหนี้เป็นอย่างอื่นเป็นค่าทดแทนความเสียหายนั้น⁴³

ศาสตราจารย์ศักดิ์ สอนงชาติ อธิบายว่าเบี้ยปรับ คือ ค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนความเสียหายซึ่งคู่สัญญากำหนดไว้ล่วงหน้า โดยลูกหนี้ให้สัญญาว่าถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้หรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควร ให้เจ้าหนี้รับหรือเรียกเอาเบี้ยปรับนั้นได้ กรณีการชำระหนี้เป็นการงดเว้นการอันใดอันหนึ่ง เมื่อลูกหนี้เมื่อลูกหนี้ฝ่าฝืนกระทำเมื่อใด เจ้าหนี้อย่อมมีสิทธิรับเบี้ยปรับได้นับแต่นั้น ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 379 ตอนท้าย

ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์ อธิบายว่า ลักษณะของเบี้ยปรับนั้นเป็นแต่เพียงข้อสัญญาของฝ่ายลูกหนี้ว่า จะใช้เงินจำนวนหนึ่งเป็นค่าเสียหายในเมื่อตนไม่ชำระหนี้ หรือชำระหนี้ไม่ถูกต้องสมควร แต่ก็ไม่เป็นการขัดข้องอย่างไรที่ลูกหนี้จะมอบเงินนั้นให้เจ้าหนี้อีกถือไว้ก่อนด้วย

อาจารย์อนุวัติ ใจสมุทร อธิบายว่า เบี้ยปรับเป็นข้อสัญญาที่คู่สัญญาฝ่ายลูกหนี้ได้ไว้ต่อเจ้าหนี้ว่าจะให้เงินหรือชำระหนี้เป็นอย่างอื่นตามที่กำหนดเมื่อลูกหนี้ผิดนัดหรือทำการฝ่าฝืนมูลหนี้⁴⁴

ดังนั้น เมื่อพิจารณาจากถ้อยคำของบทบัญญัติของกฎหมาย อาจให้คำอธิบายถึงลักษณะของเบี้ยปรับว่า คือข้อสัญญาของฝ่ายลูกหนี้ที่ว่าถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ หรือชำระหนี้ไม่ถูกต้องลูกหนี้ต้องใช้เงินจำนวนหนึ่ง หรือชำระหนี้เป็นอย่างอื่นเป็นค่าทดแทน กรณีการชำระหนี้เป็นการงดเว้นหรืออันใดอันหนึ่งเมื่อลูกหนี้ฝ่าฝืนกระทำเมื่อใด เจ้าหนี้อีกย่อมมีสิทธิเรียกเบี้ยปรับได้ เมื่อลูกหนี้ทำการฝ่าฝืนมูลหนี้นั่นเอง

การที่จะพิจารณาว่าถ้อยคำต่างๆ ที่คู่สัญญาตกลงกำหนดกันไว้ในสัญญามีลักษณะเป็นเบี้ยปรับหรือไม่ จะต้องพิจารณาหลักความตีความสัญญาด้วย กล่าว คือ การตีความสัญญา ถือหลักที่ว่าเจตนารมณ์ของคู่กรณีเป็นข้อสำคัญ การตีความสัญญาจะต้องพิจารณาทั้งเจตนารมณ์ของกฎหมายอันเกี่ยวกับสัญญานั้นและพิจารณาทั้งเจตนารมณ์ของคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายในขณะที่ทำสัญญาดังที่มาตรา 132 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติไว้ว่า ในการตีความแสดงเจตนา นั้น ท่านให้ฟังเสียงถึงเจตนาอันแท้จริงยิ่งกว่าถ้อยคำสำนวนตามตัวอักษร

⁴³ วาสนา เครือสา. (2552). หลักในการใช้ดุลพินิจศาลในการปรับลดเบี้ยปรับที่สูงเกินส่วน. หน้า 41.

⁴⁴ อนุวัติ ใจสมุทร. (2514). ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ว่าด้วยสัญญา มาตรา 354 – 394.

2.3.3.1 แนวความคิดและความมุ่งหมายของกฎหมายเรื่องเบี้ยปรับ

ศาสตราจารย์จิติ ดิงศภัทย์ ได้กล่าวถึงความประสงค์ในการกำหนดเบี้ยปรับไว้ว่า เบี้ยปรับตามมาตรา 379 และ มาตรา 383 วรรค 2 กำหนดไว้เพื่อความประสงค์ที่อาจเป็นไปได้ 3 ประการ คือ

1) ถ้ากำหนดเบี้ยปรับไว้เพื่อเป็นการขู่บังคับไว้ล่วงหน้าว่าถ้าไม่ชำระหนี้จะถูกปรับเป็นจำนวนสูงกว่าความเสียหายจริงเป็นอันมาก กรณีนี้ศาลก็จะพิจารณากำหนดเบี้ยปรับตามหลักเกณฑ์มาตรา 383 โดยจะพิจารณาถึงทางได้เสียของเจ้าหนี้ทุกอย่างโดยชอบด้วยกฎหมาย เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าสูงเกินส่วนศาลก็จะลดจำนวนของเบี้ยปรับลงมา

2) ถ้าการกำหนดเบี้ยปรับได้เป็นการกำหนดค่าเสียหายไว้ล่วงหน้าตามที่คาดหมายว่าจะเป็นจริงเช่นนั้น และได้กำหนดไว้เพื่อจะได้ไม่ต้องพิสูจน์ในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนโดยวิธีทั่วไปซึ่งอาจจะไม่สะดวก เมื่อศาลพิจารณาตามหลักเกณฑ์มาตรา 383 แล้วเห็นว่าเบี้ยปรับที่กำหนดไว้นั้นพอสมควรแก่ความเสียหายของเจ้าหนี้ไม่สูงเกินส่วน ศาลก็จะพิจารณาให้ตามจำนวนนั้น แต่มีบางกรณีที่ศาลนำเหตุผลอื่นมาประกอบในการใช้ดุลพินิจกำหนดเบี้ยปรับด้วย เช่นการที่ผู้เสียหายไม่บำบัดปกป้อง หรือบรรเทาความเสียหายดังกล่าวแล้วเป็นต้น

3) ถ้าการกำหนดเบี้ยปรับ มีความประสงค์ที่กำหนดไว้ เพื่อมิให้เรียกค่าเสียหายเกินจำนวนที่กำหนดไว้นั้น ซึ่งตามมาตรา 380 วรรค 2 และ มาตรา 381 วรรค 2 ให้เจ้าหนี้พิสูจน์ความเสียหายที่สูงกว่าเบี้ยปรับนั้น แต่ในเมื่อคู่สัญญาที่มีความประสงค์ที่จะกำหนดเบี้ยปรับเพื่อมิให้เรียกค่าเสียหายเกินกว่าจำนวนที่กำหนดไว้ ก็สามารถทำสัญญาสละสิทธิในการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพิ่มขึ้นอีกและการตกลงกันได้เช่นนี้ก็ใช้บังคับได้ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีแต่อย่างใด

2.3.3.2 ผลของกฎหมายเรื่องเบี้ยปรับ

มาตรา 379 ถ้าลูกหนี้สัญญาแก่เจ้าหนี้ว่าจะใช้เงินจำนวนหนึ่งเป็นเบี้ยปรับเมื่อตนไม่ชำระหนี้ก็ดี หรือ ไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควรก็ดี เมื่อลูกหนี้ผิดนัดก็ให้ริบเบี้ยปรับ ถ้าการชำระหนี้อื่นจะพึงทำนั้น ได้แก่งดเว้นการอันใดอันหนึ่ง หากทำการอันนั้นฝ่าฝืนมูลหนี้เมื่อใด ก็ให้ริบเบี้ยปรับเมื่อนั้น

เบี้ยปรับคือค่าเสียหายที่ลูกหนี้สัญญาแก่เจ้าหนี้ว่าจะใช้เงินจำนวนหนึ่งเมื่อ

- 1) ไม่ชำระหนี้ หรือ
- 2) ไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควร หรือ
- 3) กระทำการฝ่าฝืนมูลหนี้เกี่ยวกับการงดเว้นกระทำการใด หรือ (มาตรา 379)
- 4) กระทำหรืองดเว้นกระทำการอันหนึ่งอันใด (มาตรา 383 วรรคสอง)

ข้อสังเกต

1) เบี้ยปรับที่กำหนดเป็นจำนวนเงินนั้น คู่สัญญาจะต้องตกลงกำหนดจำนวนหรือวิธีการคำนวณเบี้ยปรับไว้ในสัญญาด้วย

2) คู่สัญญาฝ่ายที่สัญญาว่าจะให้เบี้ยปรับเมื่อฝ่ายผิดสัญญาไม่จำเป็นต้องส่งมอบเบี้ยปรับที่กำหนดไว้ให้แก่คู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งทันที

3) กฎหมายมิได้กำหนดบังคับว่าคู่สัญญาจะต้องกำหนดเบี้ยปรับไว้ในสัญญาทุกกรณี หากคู่สัญญาประสงค์จะให้มิเบี้ยปรับก็จะต้องมีการตกลงกำหนดเบี้ยปรับไว้ในสัญญาที่ก่อให้เกิดหนี้หรือสัญญาประจําหนี้ หรือโดยวิธีทำสัญญาเพิ่มเติมเพื่อกำหนดเบี้ยปรับอีกส่วนหนึ่งก็ได้

4) เบี้ยปรับเป็นนิติกรรมที่กฎหมายมิได้กำหนดแบบไว้เป็นการเฉพาะ จึงต้องถือตามสัญญาประจําหนี้ หากสัญญาประจําหนี้กำหนดให้ต้องทำตามแบบ หรือต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ สัญญากำหนดเบี้ยปรับก็ต้องทำตามแบบหรือต้องทำหลักฐานเป็นหนังสือด้วยเช่นกัน แต่ถ้าสัญญาประจําหนี้กฎหมายกำหนดไม่ให้เป็นไปตามแบบหรือต้องมีหลักฐานเป็นหนังสือ สัญญากำหนดเบี้ยปรับก็ไม่จำเป็นต้องทำตามแบบหรือต้องทำหลักฐานเป็นหนังสือด้วยเช่นกัน แต่ในทางปฏิบัติคงจะต้องยึดถือเรื่องการกำหนดเบี้ยปรับไว้เป็นลายลักษณ์อักษรมากกว่า เพราะจะมีความชัดเจนน่าเชื่อถือมากกว่าการนำพยานบุคคลมาสืบเกี่ยวกับข้อตกลงเรื่องเบี้ยปรับ⁴⁵

มาตรา 380 ถ้าลูกหนี้ได้สัญญาไว้ว่าจะให้เบี้ยปรับเมื่อตนไม่ชำระหนี้ เจ้าหนี้จะเรียกเอาเบี้ยปรับอันจะพึงรับนั้นแทนการชำระหนี้ก็ได้ แต่ถ้าเจ้าหนี้แสดงต่อลูกหนี้ว่าจะเรียกเอาเบี้ยปรับละนั้นแล้ว ก็เป็นอันขาดสิทธิเรียกร้องชำระหนี้ต่อไป

ถ้าเจ้าหนี้มีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพื่อการไม่ชำระหนี้ จะเรียกเอาเบี้ยปรับอันพึงจะรับนั้นในฐานะเป็นจำนวนน้อยที่สุดแห่งค่าเสียหายก็ได้ การพิสูจน์ค่าเสียหายยิ่งกว่านั้น ท่านก็อนุญาตให้พิสูจน์ได้

ในกรณีที่ลูกหนี้ให้สัญญาไว้ว่าจะให้เบี้ยปรับเมื่อตนไม่ชำระหนี้ เมื่อลูกหนี้ผิดนัด เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกร้องเพียงอย่างหนึ่งอย่างใด คือถ้าจะเรียกร้องเอาเบี้ยปรับ ก็ไม่มีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ต่อไป ตามมาตรา 380

เมื่อสัญญากำหนดการชำระเบี้ยปรับ ลูกหนี้ผิดสัญญาเจ้าหนี้ก็มีสิทธิ 3 ประการดังนี้

⁴⁵ ชนะชัย ผดุงธิตติ. (2544). ดอกเบี้ย เบี้ยปรับ. หน้า 166.

1) เจ้าหนี้เรียกให้ลูกหนี้ชำระเบี้ยปรับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 379

2) เจ้าหนี้เรียกให้ลูกหนี้ชำระค่าปรับแทนการชำระหนี้ตามสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 380 วรรคแรก และเรียกให้ชำระค่าปรับและค่าสินไหมทดแทนตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 380 วรรคสอง เมื่อมีการผิดสัญญาแล้วทำให้เจ้าหนี้ได้รับความเสียหายมากกว่าจำนวนเบี้ยปรับที่กำหนดไว้ ซึ่งนอกจากเจ้าหนี้จะมีสิทธิเรียกเบี้ยปรับจากลูกหนี้ตามจำนวนที่กำหนดไว้ในสัญญาแล้ว เจ้าหนี้ยังมีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพื่อ ความเสียหายที่แท้จริงที่เกิดจากการผิดสัญญาของลูกหนี้ ทั้งนี้โดยให้ถือว่าเบี้ยปรับที่กำหนดไว้ นั้นเป็นส่วนหนึ่งของค่าเสียหายทั้งหมดที่เจ้าหนี้ได้รับซึ่งลูกหนี้มีหน้าที่ต้องชำระเบี้ยปรับตามจำนวนที่ กำหนดไว้ในสัญญาและค่าสินไหมทดแทนในส่วนที่ยังขาดจำนวนให้แก่เจ้าหนี้อีกด้วย มาตรา 380

3) เจ้าหนี้เรียกให้ลูกหนี้ชำระเบี้ยปรับและเรียกให้ชำระหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 381

เมื่อมีการฟ้องคดีเรียกให้จำเลยชำระเบี้ยปรับหรือค่าเสียหายตามสัญญานั้น โจทก์จะต้องนำเสนอให้ได้รับความชัดเจนว่าโจทก์ได้รับความเสียหายจากการที่จำเลยผิดสัญญานั้น เท่ากับจำนวนเบี้ยปรับหรือค่าเสียหายที่กำหนดไว้ในสัญญานั้น เพราะถ้าไม่นำเสนอให้ได้รับความเช่นนี้ ศาลอาจพิจารณาแล้วเห็นว่าเบี้ยปรับหรือค่าเสียหายที่กำหนดกันไว้สูงเกินสมควร อันจะทำให้ศาลมี อำนาจลดเบี้ยปรับหรือค่าเสียหายลงตามจำนวนที่เห็นสมควร โดยคำนึงถึงทางได้เสียทุกประการ ของคู่สัญญา แม้ว่าจำเลยจะขาดนัดยื่นคำให้การหรือยื่นคำให้การไว้แต่มิได้ยกเรื่องนี้ขึ้นเป็นข้อต่อสู้ และในขณะเดียวกัน ฝ่ายจำเลยก็ต้องนำเสนอหักล้างว่าโจทก์มิได้รับความเสียหายเท่าจำนวนเบี้ยปรับ หรือค่าเสียหายตามสัญญาหรือตามที่โจทก์นำเสนอไว้ดังกล่าว⁴⁶

ลักษณะของเบี้ยปรับ รวบรวมจากแนวคำวินิจฉัยของผู้พิพากษาศาลฎีกา

เบี้ยปรับ ต้องมีการกำหนดไว้ในสัญญา คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1281/2533

“เบี้ยปรับคือค่าเสียหายที่กำหนดไว้ล่วงหน้าในสัญญาอันอาจมีหรือเกิดขึ้นจาก คู่สัญญาฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประพฤติผิดสัญญา เพื่อให้ฝ่ายที่ผิดสัญญาชดใช้ให้แก่ฝ่ายที่มีได้ผิดสัญญา แต่ก็มีได้บังคับ โดยเด็ดขาดว่าจำนวนเบี้ยปรับจะต้องเป็นไปตามที่กำหนดไว้ในสัญญา หากจำนวน เบี้ยปรับนั้นสูงเกินส่วนศาลอาจใช้ดุลพินิจลดจำนวนเบี้ยปรับตามสัญญาลงได้ โดยพิจารณาถึงทาง ได้เสียของโจทก์ซึ่งเป็นเจ้าหนี้ทุกอย่าง อันชอบด้วยกฎหมาย”

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5736/2540 เบี้ยปรับต้องกำหนดไว้โดยชัดเจน

⁴⁶ ภาสกร ญาณสุธี. (ม.ป.ป.). คลินิกผ่าตัดดอกเบียและเบี้ยปรับ เบี้ยปรับสูงเกินไปหรือไม่. หน้า 142.

“จำเลยที่ 1 ลาไปศึกษาและสำเร็จการศึกษา แต่ไม่ไปรายงานตัวกลับเข้าปฏิบัติราชการในวันที่ระบุในหนังสือส่งตัวเพราะวันดังกล่าวเป็นวันหยุดราชการเมื่อจำเลยที่ 1 ไปรายงานตัวต่อผู้บังคับการโรงพยาบาลตำรวจในวันเริ่มเปิดทำการ ซึ่งเป็นวันที่จำเลยที่ 1 สามารถไปรายงานตัวได้ ถือว่าจำเลยที่ 1 ได้ไปรายงานตัวตามหนังสือส่งตัวแล้วโจทก์จะนับวันหยุดราชการซึ่งเป็นระยะเวลาที่จำเลยที่ 1 รอไปรายงานตัวเป็นระยะเวลาที่จำเลยที่ 1 ลาไปศึกษาไม่ได้จำเลยที่ 1 แสดงความประสงค์ขอลาออกจากราชการนับแต่ วันที่ 2 กรกฎาคม 2535 โดยยื่นใบลาออกตั้งแต่วันที่ 21 พฤษภาคม 2535 โจทก์มีคำสั่งอนุญาตให้จำเลยที่ 1 ลาออกเมื่อวันที่ 28 สิงหาคม 2535 และเพิกให้จำเลยที่ 1 ทราบในวันที่ 2 กันยายน 2535 ซึ่งเป็นความล่าช้าของโจทก์ การที่จำเลยที่ 1 ไปปฏิบัติราชการตั้งแต่วันที่ 2 กรกฎาคม 2535 ถึงวันที่ 2 กันยายน 2535 เพราะโจทก์ยังไม่ได้อนุญาตให้ลาออก จึงต้องคิดวันรับราชการของจำเลยที่ 1 จนถึงวันที่ 2 กันยายน 2535

หนังสือเวียนของสำนักงานเลขาธิการคณะรัฐมนตรีที่แจ้งให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังทราบว่าคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบกับข้อเสนอของกระทรวงการคลังที่เห็นสมควรกำหนดให้ข้าราชการที่ได้รับทุนและได้รับอนุญาตให้ลาศึกษาภายในประเทศ ทำสัญญารับราชการชดใช้ทุนเป็นเวลาไม่น้อยกว่าสองเท่าของเวลาที่ได้รับทุนหรือ ได้รับเงินเดือนและในกรณีที่ผิดสัญญาเนื่องจากรับราชการไม่ครบตามที่กำหนดไว้ ให้มีการชดใช้คืนเงินทุนหรือเงินเดือนรวมทั้งเบี้ยปรับอีกหนึ่งเท่ามีความหมายว่าหน่วยราชการที่ทำสัญญากับข้าราชการซึ่งได้รับทุนและได้รับอนุญาตให้ลาไปศึกษาภายในประเทศจะต้องกำหนดให้มีการชดใช้เบี้ยปรับอีกหนึ่งเท่าของทุนหรือเงินเดือนที่ได้รับในกรณีที่รับราชการไม่ครบตามที่กำหนดไว้ จึงเป็นหน้าที่ของโจทก์ที่จะต้องวางระเบียบ ข้อบังคับหรือมีคำสั่งให้มีการปฏิบัติตามหนังสือเวียน หรือ ไม่ก็ต้องระบุไว้ในสัญญาเกี่ยวกับเบี้ยปรับอีกหนึ่งเท่าเมื่อโจทก์ไม่ได้วางระเบียบข้อบังคับ หรือมีคำสั่งให้มีการปฏิบัติตามหนังสือเวียน จะถือว่าหนังสือเวียนเป็นระเบียบ ข้อบังคับ หรือคำสั่งของโจทก์ไม่ได้ ในสัญญาที่ไม่มีข้อความกำหนดเกี่ยวกับเบี้ยปรับอีกหนึ่งเท่าไว้โจทก์จึงไม่มีสิทธิเรียกให้จำเลยที่ 1 ชดใช้เบี้ยปรับอีกหนึ่งเท่า”

กรณีไม่ใช่ค่าเสียหายที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ไม่เป็นเบี้ยปรับ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 2487/2536

“ตามสัญญาซื้อขายมีเงื่อนไขระหว่างโจทก์กับจำเลยที่ 1 ระบุว่ากรณีจำเลยที่ 1 ผิดนัดไม่ชำระราคาตามงวด โจทก์มีสิทธิเข้าครอบครองรถยนต์และย้อมมีสิทธิขายทอดตลาดได้ด้วย และเมื่อขายแล้วได้เงินไม่พอจำเลยที่ 1 ยอมชดใช้เงินจำนวนที่ขาดอยู่ เงินจำนวนดังกล่าวตามสัญญาซื้อขายไม่ได้กำหนดให้ถือเป็นค่าเสียหาย ดังนั้น จำนวนเงินราคารถยนต์ที่ขาดอยู่อันเกิดจากที่จำเลยที่ 1 ผิดนัดไม่ชำระราคาก็คือเงินราคารถยนต์ตามลักษณะของสัญญาซื้อขายซึ่งจำเลยที่ 1

ตกลงทำสัญญาไว้ต่อ โจทก์ และ โจทก์ผู้ขายดำเนินการตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 470 และ 471 จะถือเป็นเบี้ยปรับที่กำหนดไว้ล่วงหน้าอันศาลจะลดลงหาได้ไม่ตามสัญญาซื้อขายระบุว่าในกรณีที่ผู้ซื้อผิดนัดไม่ชำระเงินงวดต่างๆ ตามกำหนดที่ระบุไว้ในสัญญา หรือผิดนัดไม่ชำระหนี้ใดๆ ในสัญญานี้ ผู้ซื้อยินยอมเสียดอกเบี้ยให้แก่ผู้ขายอัตราร้อยละ 15 ต่อปีเมื่อราคารถยนต์ที่ขาดอยู่ภายหลังจากนำรถยนต์ออกขายทอดตลาดแล้วก็คือเงินงวดต่างๆ ที่เกิดจากการที่จำเลยที่ 1 ผิดนัดไม่ชำระให้โจทก์ตามงวดที่กำหนดไว้ในสัญญานั้นเอง จึงเป็นเงินที่เกิดจากจำเลยที่ 1 ผิดสัญญาต่อโจทก์ และต้องรับผิดชอบต่อโจทก์ตามสัญญาดังกล่าว จึงต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 15 ต่อปี มิใช่เป็นค่าเสียหายที่ไม่ได้กำหนดอัตราดอกเบี้ยกันไว้ อันจะต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี”

คำพิพากษาฎีกาที่ 5632/2534 การชำระเงินตามสัญญาค่าประกันมิใช่เบี้ยปรับ

“สัญญาว่าจ้างก่อสร้างอาคารมิได้กำหนดให้เงินตามหนังสือสัญญาค่าประกันเป็นการประกันการไม่ชำระหนี้ หรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควร รวมทั้งความเสียหายที่เกิดขึ้นภายหลังสัญญาว่าจ้างก่อสร้างอาคารได้สิ้นสุดลงหรือภายหลังโจทก์บอกเลิกสัญญาด้วย เงินตามสัญญาค่าประกันมิใช่เบี้ยปรับตาม ป.พ.พ.มาตรา 379 โจทก์มีสิทธิริบเงินตามสัญญาค่าประกันได้ตามสัญญาว่าจ้างก่อสร้างอาคาร โจทก์มีหนังสือให้จำเลยที่ 3 ชำระเงินตามหนังสือค่าประกันภายในวันที่ 31 พฤษภาคม 2528 จำเลยที่ 3 ไม่ชำระถือว่าจำเลยที่ 3 ผิดนัดตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2528 แม้ภายหลังโจทก์จะมีหนังสือทวงถามซ้ำอีก โดยกำหนดวันที่นำเงินมาชำระใหม่อีกก็ตาม ก็ไม่ทำให้การผิดนัดของจำเลยที่ 3 ที่เกิดขึ้นแล้วเปลี่ยนแปลงไป โจทก์มีสิทธิฟ้องให้จำเลยที่ 3 ชำระดอกเบี้ยให้โจทก์ได้ตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2528”

คำพิพากษาฎีกาที่ 6675/2541 จำนวนเงินค่าจ้างที่ขาดมิใช่เบี้ยปรับ

“สัญญาจ้างว่าความเป็นสัญญาจ้างทำของ ข้อตกลงว่าผู้ว่าจ้างจะชำระสินจ้างให้เต็มตามจำนวนในสัญญาจ้าง ไม่ว่าผู้ว่าจ้างจะเลิกสัญญาในชั้นใดหรือเวลาใด ไม่ใช่ข้อสัญญาที่ผูกมัดตันทอนเสรีภาพของผู้ว่าจ้าง จึงไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน ข้อตกลงเช่นนี้จึงมีผลบังคับได้

การที่จำเลยผู้ว่าจ้างได้ถอนโจทก์จากการเป็นทนายความก่อนที่คดีจะถึงที่สุดนั้น เป็นการใช้สิทธิเลิกสัญญาจ้างทำของในระหว่างที่การที่ว่าจ้างยังทำไม่แล้วเสร็จตาม ป.พ.พ.มาตรา 605 แต่ต้องชำระเงินตามราคาค่าแห่งการนั้นๆ ตาม ป.พ.พ.มาตรา 391 วรรคสาม รวมทั้งต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอย่างใดๆ อันเกิดแต่การเลิกสัญญาให้แก่โจทก์ตามมาตรา 605 และไม่อาจถือได้ว่าจำนวนตามข้อตกลงในสัญญาจ้างว่าความเป็นการกำหนดค่าสินไหมทดแทนไว้ล่วงหน้าอันมีลักษณะเป็นเบี้ยปรับ การชำระเงินตามราคาค่าแห่งการงานที่โจทก์ได้กระทำ

ไปแล้วทั้งหมด และพฤติการณ์แวดล้อมอื่นๆ ประกอบกับความเป็นธรรมและความเหมาะสมนั้น ศาลมีอำนาจกำหนดให้ได้ตามสมควรส่วนดอกเบี้ยนั้นเมื่อจำนวนเงินที่ศาลกำหนดให้จำเลยชำระแก่โจทก์เป็นจำนวนเงินที่กำหนดขึ้นตามค่าแห่งการงานที่โจทก์ได้กระทำไปแล้ว ซึ่งก่อนหน้านั้นยังไม่รู้จำนวนที่แน่นอนว่าเป็นจำนวนเงินเท่าใด โจทก์จึงไม่มีสิทธิคิดดอกเบี้ยตามข้อตกลงในสัญญาจ้างว่าความ คงมีสิทธิเรียกดอกเบี้ยได้ในอัตราร้อยละ 7.5 ตามกฎหมาย นับแต่วันฟ้องเป็นต้นไป”

คำพิพากษาฎีกาที่ 7149/2542 เบี้ยปรับที่ศาลจะลด ต้องเป็นเบี้ยปรับที่เกิดจากสัญญา

“ตาม พ.ร.บ. อ้อยและน้ำตาลทราย พ.ศ. 2527 มาตรา 17 วรรคหนึ่ง กำหนดให้คณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทรายมีอำนาจกำหนดระเบียบว่าด้วยเบี้ยปรับและวรรคสองกำหนดว่าการกำหนดเบี้ยปรับดังกล่าวต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการและวรรคสี่ระบุให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาด้วย ดังนั้น เมื่อคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลกำหนดระเบียบว่าด้วยเบี้ยปรับสำหรับโรงงานน้ำตาลทรายที่ฝ่าฝืน...ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2528 โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการและประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วจึงถือได้ว่าระเบียบดังกล่าวได้ออกโดยชอบไม่ขัดหรือแย้งต่อกฎหมายและไม่ซ้ำซ้อน

ระเบียบว่าด้วยเบี้ยปรับกำหนดให้คิดเบี้ยปรับกระสอบละ 2,000 บาท แต่ไม่น้อยกว่าครั้งละ 200,000 บาทนั้น ไม่ใช่ค่าปรับซึ่งเป็นโทษทางอาญาเพราะเบี้ยปรับเป็นการกำหนดความรับผิดชอบในทางแพ่งสำหรับโรงงานน้ำตาลที่ฝ่าฝืน จึงเป็นคนละอย่างกับโทษปรับตาม พ.ร.บ. อ้อยและน้ำตาลทรายฯ ซึ่งเป็นกฎหมายแม่บท

เบี้ยปรับที่ศาลจะลดลงได้ตาม ป.พ.พ. มาตรา 383 วรรคหนึ่ง จะต้องเป็นเบี้ยปรับอันเกิดจากการที่คู่สัญญาซึ่งเป็นเจ้าหนี้กับลูกหนี้ทำสัญญาไว้ต่อกันว่า ลูกหนี้จะใช้เงินจำนวนหนึ่งเป็นเบี้ยปรับเมื่อคนไม่ชำระหนี้ หรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควรดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 397 ถึงมาตรา 381 มิใช่กรณีของจำเลยซึ่งจะต้องรับผิดชอบเพราะฝ่าฝืนไม่ปฏิบัติตามระเบียบที่กำหนดโดยกฎหมาย

เบี้ยปรับที่คณะกรรมการของโจทก์กำหนดให้จำเลยนำไปชำระ ถือได้ว่าเป็นหนี้ อย่างหนึ่ง เมื่อจำเลยไม่ชำระภายในเวลาที่กำหนดไว้ในระเบียบคณะกรรมการอ้อยและน้ำตาลทรายว่าด้วยระเบียบสำหรับโรงงานน้ำตาลทรายที่ฝ่าฝืน...ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2528 ข้อ 9 วรรคหนึ่ง จึงต้องถือว่าจำเลยตกเป็นผู้ผิดนัด โจทก์มีอำนาจเรียกดอกเบี้ยจากจำเลยได้ตาม ป.พ.พ. มาตรา 224”

2.3.3.3 เปรียบเทียบระหว่างค่าเสียหายจากการไม่ชำระหนี้กับเบี้ยปรับ

โดยทั่วไป ค่าเสียหายอันเกิดจากการไม่ชำระหนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญเพื่อให้เจ้าหนี้ได้กลับคืนมา เสมือนว่ามีการชำระหนี้ ซึ่งถือว่าเบี้ยปรับเป็นส่วนหนึ่งของค่าเสียหายจากการไม่ชำระหนี้ การให้สินไหมทดแทนความเสียหายในกรณีผิดสัญญา นั้น ก็เพื่อความพอใจและเพื่อชดเชยผู้ที่ไม่ผิดสัญญาสำหรับค่าเสียหายที่ฝ่ายนั้นได้รับจริงๆ กฎหมายไม่ได้มุ่งหวังให้มีการค้ากำไรจากการผิดสัญญา

ตามกฎหมายไทยไม่มีการแบ่งแยกระหว่างคำว่า เบี้ยปรับ (Penalty) และค่าเสียหายล่วงหน้า (liquidate damages) แต่หากจะวิเคราะห์จากความหมายของถ้อยคำ จะสามารถแยกออกได้ดังนี้

ค่าเสียหาย ตามพจนานุกรมไทยหมายถึง เงินที่ชดเชยให้แก่ผู้เสียหายเพื่อความเสียหายอันได้เกิดขึ้น หรือค่าสินไหมทดแทนความเสียหายที่เป็นเงินเท่านั้น ดังนั้นค่าเสียหายจึงเป็นสิทธิโดยบังคับของกฎหมาย เกิดขึ้นเองโดยผลของกฎหมาย ส่วนเบี้ยปรับเกิดขึ้นโดยข้อตกลงที่กำหนดกันไว้ในสัญญา เป็นถ้อยคำที่ระบุถึงเรื่องการชำระค่าเสียหายล่วงหน้า ไม่ว่าจะใช้เรียกชื่อว่าอะไรก็ตาม

ค่าเสียหายจากการไม่ได้รับชำระหนี้ เป็นค่าเสียหายที่เกิดขึ้นแล้วและผู้ที่ได้รับ ความเสียหายมีสิทธิเรียกร้องให้ผู้ผิดนัดไม่ชำระหนี้ ชดเชยค่าเสียหายให้กับตน แม้ไม่ได้มีระบุไว้ในสัญญาก็สามารถเรียกร้องได้ เนื่องจากเป็นสิทธิที่เกิดขึ้นโดยผลของกฎหมาย ที่เจ้าหนี้จะมีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชดเชยค่าเสียหายในกรณีที่ลูกหนี้ผิดนัดชำระหนี้ ส่วนเบี้ยปรับเป็นเรื่องที่คู่สัญญา กำหนดค่าเสียหายไว้ล่วงหน้า ก่อนความเสียหายจะเกิดขึ้น อาจกำหนดในลักษณะดอกเบี้ย จำนวนเงิน หรือการกระทำ หรืองดเว้นการกระทำ หรือการโอนกรรมสิทธิ์

รองศาสตราจารย์ ดร. สนันทกรณ์ (จำปี) โสคติพันธุ์ ได้อธิบายความแตกต่างระหว่างเบี้ยปรับและค่าเสียหายไว้ ดังนี้

- 1) ความมุ่งหมาย เบี้ยปรับมุ่งหมายกำหนดเป็นค่าเสียหายล่วงหน้า โดยไม่ทราบแน่ชัดว่า ความเสียหายนั้น จะเกิดขึ้นหรือไม่ และเป็นจำนวนเท่าใด ส่วนค่าเสียหายมุ่งเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นแล้ว จากการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ หรือชำระหนี้ไม่ถูกต้อง
- 2) การกำหนด เบี้ยปรับเป็นเรื่องที่คู่กรณีตกลงกันเองตามหลักเสรีภาพในการทำสัญญา แต่ค่าเสียหายเป็นเรื่องศาลกำหนดให้ตามดุลพินิจ
- 3) ลักษณะเบี้ยปรับอาจเป็นเงินหรือเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่น แต่ค่าเสียหายเป็นเงินเสมอ

4) จำนวน เบี้ยปรับอาจกำหนดจำนวนเงินที่แน่นอน อาจกำหนดเป็นวิธีคิดที่แน่นอนเช่นอัตราดอกเบี้ยที่เพิ่มขึ้น แต่ค่าเสียหายนั้นไม่แน่นอนว่าศาลจะกำหนดให้เท่าใด แล้วแต่ความเสียหายที่แท้จริง ซึ่งเจ้าหนี้สามารถพิสูจน์ให้เห็นได้

5) การพิสูจน์ เมื่อกำหนดเบี้ยปรับแล้ว และลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ หรือชำระหนี้ไม่ถูกต้องสมควร เจ้าหนี้ออมเรียกเบี้ยปรับได้เลย โดยไม่ต้องรอฟ้องและพิสูจน์ ในขณะที่ค่าเสียหายนั้น ศาลอาจจะกำหนดให้ได้ต่อเมื่อเจ้าหนี้นั้นได้ยื่นฟ้องต่อศาลพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่า มีค่าเสียหายจริงตามจำนวนที่เรียกด้วย

6) การปรับลด เบี้ยปรับนั้น หากกำหนดไว้สูงเกินส่วน ศาลอาจปรับลดลงได้ แต่จะงดไม่ได้ ในขณะที่ค่าเสียหายศาลกำหนดให้ จึงไม่มีเรื่องการปรับลด และหากเจ้าหนี้ไม่สามารถพิสูจน์ความเสียหายได้ ศาลอาจงดไม่ให้ค่าเสียหายก็ได้⁴⁷

2.3.3.4 คุณพินิจของศาลในการปรับลดเบี้ยปรับ

ในการกำหนดเบี้ยปรับนั้น ศาลใช้หลักตามมาตรา 383 ในการใช้ดุลพินิจ คือศาลจะพิเคราะห์ถึงทางได้เสียของเจ้าหนี้ทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมายไม่ใช่เพียงแต่ทางได้เสียในเชิงทรัพย์สิน ในการพิจารณาว่าสมควรจะลดเบี้ยปรับเพียงใดหรือไม่ ถ้าศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า เบี้ยปรับที่มีการกำหนดกันไว้นั้นสูงเกินสมควร ศาลก็มีอำนาจที่จะลดเบี้ยปรับนั้นลงเป็นจำนวนพอสมควรได้แม้จำเลยจะขาดนัดยื่นคำให้การหรือมิได้ต่อสู้เรื่องนี้ไว้ในคำให้การก็ตาม

แต่ถ้ากรณีมิใช่เป็นเรื่องเบี้ยปรับแล้ว แม้จะมีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยกันก่อนข้างสูงมากแต่ไม่เกินอัตราดอกเบี้ยที่กฎหมายอนุญาตให้สถาบันการเงินเรียกเก็บจากลูกค้าได้แล้ว ศาลก็ไม่มีอำนาจลดดอกเบี้ยนั้นลงได้

ในกรณีที่ฝ่ายที่ผิดสัญญาได้ชำระค่าปรับให้แก่อีกฝ่ายหนึ่งไปแล้วหรือถูกอีกฝ่ายหนึ่งริบเบี้ยปรับไปแล้วเพราะผิดสัญญา โดยไม่มีการโต้แย้งคัดค้านเบี้ยปรับที่ถูกริบไป ต่อมาภายหลังมีคดีพิพาทขึ้นมาสู่ศาล ฝ่ายที่ผิดสัญญาจะขอให้ศาลลดเบี้ยปรับที่มีการชำระกันไปแล้วครบถ้วนหรือมีการริบทรัพย์สินกันไปแล้วยอมไม่มีอำนาจทำได้โดยเด็ดขาด ซึ่งเบี้ยปรับที่ศาลมีอาจลดลงได้นั้นต้องเป็นเบี้ยปรับที่สูงเกินส่วนและยังมิได้มีการชำระเบี้ยปรับหรือริบเบี้ยปรับหรือชำระเบี้ยปรับยังไม่ครบถ้วนเท่านั้น⁴⁸

แต่ถ้าเป็นกรณีที่ฝ่ายเจ้าหนี้ได้หักเบี้ยปรับไว้ตามสัญญาแล้ว ลูกหนี้ก็ยังมีสิทธิขอลดค่าปรับได้ หากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าเบี้ยปรับที่เจ้าหนี้หักไว้นั้นสูงเกินส่วนศาลก็มีอำนาจลดเบี้ยปรับลงได้เป็นจำนวนพอสมควร โดยให้เจ้าหนี้นั้นคืนเบี้ยปรับบางส่วนแก่ลูกหนี้ แต่ทั้งนี้

⁴⁷ วาสนา เครือธา. เล่มเดิม. หน้า 61.

⁴⁸ ชลฎา ถิ่นะเปสนันท์. (2531). ผลบังคับตามกฎหมายเรื่อง เบี้ยปรับ. หน้า 96 – 100.

ลูกหนี้ไม่อาจขอลดดอกเบี้ยจากจำนวนเบี้ยปรับที่จะได้รับคืนจากเจ้าหนี้ได้เพราะถือว่าฝ่ายเจ้าหนี้หักเบี้ยปรับไว้โดยอาศัยสิทธิตามสัญญาที่เจ้าหนี้กับลูกหนี้ทำกันไว้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มิได้บัญญัติเรื่องอายุความของเบี้ยปรับไว้ โดยเฉพาะ ดังนั้น จึงต้องใช้อายุความทั่วไปคืออายุความสิบปี เจ้าหนี้จึงมีสิทธิเรียกเบี้ยปรับจากลูกหนี้ได้ภายในกำหนดระยะเวลาสิบปีนับแต่สิทธิของเจ้าหนี้เกิดมีขึ้น ซึ่งแม้ว่าจะมีการกำหนดเบี้ยปรับกันไว้เป็นอัตราดอกเบี้ย อัตราดอกเบี้ยที่เป็นเบี้ยปรับนี้มีใช่เป็นดอกเบี้ยค้างชำระตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 193/33 อันมีอายุความ 5 ปี

จะเห็นได้ว่าในการกำหนดเบี้ยปรับศาลจะพิเคราะห์ถึงทางได้เสีย ของเจ้าหนี้ทุกอย่าง โดยขอยกด้วยกฎหมายและในบางกรณีศาลยังได้นำเรื่องความสุจริตใจของลูกหนี้ ประโยชน์สาธารณะหรือการบำบัดปัดป้องหรือบรรเทาความเสียหายของเจ้าหนี้ มาใช้พิจารณาประกอบในการใช้ดุลพินิจของศาลด้วย โดยพิจารณาตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏในแต่ละคดีไป

ฎีกาน่าสนใจ ฎีกาที่ 791/2531

ในหมายเหตุท้ายคำพิพากษาฎีกานี้ ศาลตรวจธานินทร์ ทรัพย์วิเชียรได้เสนอข้อพิจารณาประกอบเรื่องเบี้ยปรับอีก 3 ประการ คือ

1) ความเสียหายที่กำหนดไว้ล่วงหน้าไม่จำเป็นต้องเป็นความเสียหายในเชิงทรัพย์สินเท่านั้น แม้ทางได้เสียอื่นๆ ทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมายก็ย่อมรวมไว้ในเบี้ยปรับได้ (เทียบประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 383)

2) ตามหลักการตีความสัญญา การที่จะถือว่าเรื่องใดเป็นเบี้ยปรับหรือไม่ ต้องถือเอาลักษณะของสัญญานั้นเองเป็นข้อวินิจฉัยประกอบด้วย มิใช่ถือเอาแต่เพียงว่า เรียกว่าเบี้ยปรับแล้วก็ต้องถือว่าเป็นเบี้ยปรับเสมอไป หรือในทางกลับกันถ้าหากข้อตกลงนั้นมีลักษณะเป็นเบี้ยปรับแต่ไม่ได้เรียกว่าเบี้ยปรับ ก็ต้องถือว่าเป็นเบี้ยปรับ

3) เรื่องใดเป็นเรื่องเบี้ยปรับ และเรื่องใดเป็นเรื่องค่าเสียหายธรรมดาในกรณีผิดสัญญา มีความสำคัญมาก เพราะการที่จะปรับใช้บทบัญญัติอันว่าด้วยเบี้ยปรับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 379 – 385 นั้น ก็ต่อเมื่อเรื่องนั้นเป็นเบี้ยปรับ โดยแท้จริงเสียก่อนเท่านั้น

ตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏในคดีนี้ ข้อความในสัญญาที่พิพาทข้อ 4. มีความว่า “ถ้าผู้ขายไม่นำ(เหล็ก) Mild steel channel ดังกล่าวมาส่งมอบให้ผู้ซื้อให้ถูกต้องตามจำนวนในสัญญานี้ให้ทันภายในกำหนดผู้ขายยอมให้ปรับเป็นเงินจำนวนร้อยละห้าต่อเดือนของจำนวนเงินราคาเหล็กที่ยังไม่ได้ส่ง จนกว่าผู้ขายจะนำเหล็กมาส่งมอบให้แก่ผู้ซื้อจนครบจำนวนและถูกต้องตามสัญญา

หรือถ้าผู้ขายไม่นำเหล็กมาส่งมอบให้แก่ผู้ซื้อตามจำนวนในสัญญานี้เลยผู้ขายยอมให้ผู้ซื้อปรับจำนวนเงินร้อยละสิบห้า แห่งราคาเหล็กทั้งหมด

ในกรณีที่ผู้ขายส่งมอบเหล็กให้ไม่ทันภายในกำหนดก็ดี หรือไม่ส่งมอบให้เลยก็ดี นอกจากผู้ขายยอมให้ผู้ซื้อปรับตามความในวรรค 1 – 2 สุดแต่กรณีแล้วผู้ขายยอมให้ผู้ซื้อมีสิทธิซื้อเหล็กจากผู้อื่นได้ และถ้าราคาเหล็กที่ซื้อแพงไปกว่าราคาตามสัญญาเท่าใด ผู้ขายยอมชดใช้ราคาที่แพงขึ้นนั้นให้แก่ผู้ซื้ออีกส่วนหนึ่งต่างหากด้วย แต่ถ้าในกรณีที่มีการส่งของล่าช้าก็ดี หรือไม่ส่งมอบสิ่งของให้ได้ก็ดีผู้ขายมีหลักฐานพิสูจน์ได้ว่าได้เกิดจากเหตุสุดวิสัยแล้ว ผู้ซื้อยกเว้นการปรับดังกล่าวข้างต้นให้

ตามสัญญาดังกล่าวนี จะเห็นได้ว่าตามหลักวินิจฉัยในเรื่องเบี้ยปรับและค่าสินไหมทดแทนความเสียหายในกรณีผิดสัญญาว่า เฉพาะข้อกำหนดในสัญญาตอนแรกที่ว่าปรับร้อยละห้า หรือยี่สิบห้าเป็นเบี้ยปรับ ส่วนเรื่องที่ผู้ซื้อเหล็กแพงไปกว่าราคาตามสัญญาเท่าใด ผู้ขายยอมชดใช้ ราคาแพงขึ้นนั้น มิใช่เป็นเบี้ยปรับ หากแต่เป็นเรื่องค่าเสียหายธรรมดา เพราะจะรู้ว่าเสียหายเท่าใดก็ต่อเมื่อเกิดความเสียหายขึ้นแล้ว ซึ่งเรื่องนี้ฝ่ายผู้ซื้อจะต้องนำสืบว่า ค่าเสียหายได้แก่ราคาเหล็กที่ซื้อนั้น แพงไปกว่าราคาตามสัญญาเท่าใด

คำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้ มิได้แยกแยะให้รายละเอียดในเรื่องนี้ไว้เป็นเพียงกล่าวว่า “ตามสัญญา ข้อ 4. ได้กำหนดจำนวนค่าปรับและค่าเสียหายเต็มจำนวนไว้ล่วงหน้าที่จะจ่ายจะต้องรับผิดชอบในเมื่อผิดสัญญา” นั้น ซึ่งน่าจะพอเข้าใจได้ว่าได้แบ่งแยกแล้วว่าในสัญญาข้อ 4 นี้ มีเรื่องเบี้ยปรับและเรื่องค่าเสียหายธรรมดาในกรณีผิดสัญญา

อนึ่ง คำพิพากษานี้ ได้ให้เหตุผลอธิบายเกี่ยวกับเบี้ยปรับไว้ด้วยว่า

“เบี้ยปรับนั้นก็คือ ค่าเสียหายที่คู่สัญญาดตกลงกันไว้ล่วงหน้านั่นเองเบี้ยปรับจึงเป็นส่วนหนึ่งของค่าเสียหาย ฯลฯ”

เนื่องจากคำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้วินิจฉัยว่าเมื่อศาลพิพากษาให้โจทก์ได้รับค่าเสียหายเต็มตามจำนวนที่โจทก์ได้รับความเสียหายแล้ว โจทก์จะเรียกร้องให้จำนวนเสียเบี้ยปรับให้โจทก์ซ้ำอีกต่อหนึ่งไม่ได้ คำวินิจฉัยเช่นนี้จะไม่ขัดแย้งกับหลักกฎหมายแห่งเรื่องความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนาว่าคือบุคคลย่อมมีเสรีภาพในการทำสัญญาได้ตามประสงค์ถ้าหากสัญญานั้นไม่มีวัตถุประสงค์ที่ขัดต่อกฎหมาย หรือการพ้นวิสัย หรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน หรือ?

คำพิพากษาศาลฎีกาฉบับนี้วินิจฉัยเช่นนั้นจริง และหลักกฎหมายเรื่องความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนาที่มีอยู่นั้นจริง

แต่ศาสตราจารย์ธานินทร์ เห็นว่าเรื่องทั้งสองนี้ไม่ขัดแย้งกันเพราะ

1) หลักกฎหมายในเรื่องการเรียกร้องในค่าเสียหายนี้มีอยู่ดังที่ท่านศาสตราจารย์ หลวงจําริญนิติศาสตร์กล่าวไว้ในคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1482-1483/2492 ตอนหนึ่งว่า “การให้ค่า

สินไหมทดแทนความเสียหายในกรณีผิดสัญญา ก็เพื่อที่จะชดใช้และให้ความพอใจแก่ฝ่ายที่ไม่ผิดสัญญา สำหรับความเสียหายที่ฝ่ายนั้นได้รับ ฉะนั้น จึงต้องกำหนดจำนวนเงินที่จะให้เพียงพอที่จะทำให้ฝ่ายที่ไม่ผิดสัญญากลับ ไปอยู่ในฐานะเดียวกันถ้าไม่มีการผิดสัญญาเกิดขึ้นเพราะ กฎหมายไม่ประสงค์ให้มีการค่าไถ่จากการผิดสัญญา ฯลฯ”

นี่เป็นหลักกฎหมายที่อาศัยสามัญสำนึกและให้ความยุติธรรมแก่คู่กรณีทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ด้วยหลักกฎหมายทั่วไปนี้ จึงมีบทบัญญัติของกฎหมายที่จำกัดเสรีภาพในการทำสัญญามุ่งหวังค่าไถ่จากความเสียหาย อาทิเช่น กฎหมายลักษณะประกันภัย ซึ่งห้ามมิให้ผู้เอาประกันภัยเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเกินกว่าจำนวนวินาศภัยอันแท้จริงแม้จะได้ประกันภัยไว้สูงกว่านั้นเพียงใดก็ตาม(ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 877)

2) สำหรับในกฎหมายว่าด้วยเรื่องเบี้ยปรับ ก็อาศัยหลักใหญ่ในเรื่องการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนตามจำนวนที่ได้เสียหายไปจริง เช่นเดียวกันกับเรื่องประกันภัยดังกล่าวข้างต้น ดังที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 380 วรรค 2 ซึ่งบัญญัติว่า ถ้าเจ้าหนี้มีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพื่อการไม่ชำระหนี้ จะเรียกเอาเบี้ยปรับอันจะพึงรับนั้นในฐานะเป็นจำนวนน้อยที่สุดแห่งค่าเสียหายก็ได้ การพิสูจน์ค่าเสียหายยิ่งกว่านั้น ท่านก็อนุญาตให้พิสูจน์ได้ และ มาตรา 383 บัญญัติว่า “ถ้าเบี้ยปรับที่รับนั้นสูงเกินส่วน ศาลจะลดลงเป็นจำนวนพอสมควรก็ได้ ในการที่จะวินิจฉัยว่า พอสมควรเพียงใดนั้น ท่านให้พิเคราะห์ถึงทางได้ทางเสียของเจ้าหนี้ทุกอย่าง อันชอบด้วยกฎหมาย ไม่ใช่แต่เพียงทางได้ทางเสียในเชิงทรัพย์สิน เมื่อได้ใช้เงินตามเบี้ยปรับแล้ว สิทธิเรียกร้องในการขอลดก็เป็นอันหมดไป”

จริงอยู่ ตามบทบัญญัติมาตรา 380 วรรค 2 และมาตรา 383 ก็ไม่ได้บ่งระบุไว้ชัดเจนว่าห้ามมิให้เจ้าหนี้เรียกร้องเบี้ยปรับจากลูกหนี้ซ้ำอีกต่อหนึ่งในกรณีที่ตนได้รับค่าเสียหายแล้ว แต่ย่อมเห็นได้จากเจตนารมณ์ของบทบัญญัติทั้งสองบทนี้ได้ชัดเจนพอสมควรว่า กฎหมายถือว่าเบี้ยปรับเป็นส่วนหนึ่งของค่าเสียหาย ถ้าคู่กรณีกำหนดไว้สูงเกินไปศาลก็ลดลงได้ ตรงกันข้ามถ้าคู่กรณีกำหนดไว้ต่ำไป ถ้าเจ้าหนี้สามารถพิสูจน์ได้ว่าตนเสียหายกว่าที่กำหนดไว้เป็นเบี้ยปรับ เจ้าหนี้ก็เรียกค่าเสียหายเพิ่มเติมได้เต็มจำนวนที่เสียหายจริง โดยให้ถือเอาเบี้ยปรับนั้นเป็นจำนวนน้อยที่สุด แห่งค่าเสียหายก็ได้ แต่จะเรียกเต็มจำนวนทั้งค่าเสียหายและค่าเบี้ยปรับน่าจะไม่ได้

3) ตรงกันข้าม ถ้าถือว่ากฎหมายไม่ได้ห้ามไม่ให้เรียกทั้งค่าเสียหาย และเบี้ยปรับอย่างเต็มจำนวนทั้งสองทางแล้ว บทบัญญัติมาตรา 380 วรรค 2 และมาตรา 383 มิเป็นหมันไปหรือ

ด้วยเหตุที่กล่าวมา น่าจะกล่าวได้ว่า ตามเจตนารมณ์บทบัญญัติของมาตรา 380 วรรค 2 และมาตรา 383 เจ้าหนี้จะเรียกเอาทั้งเบี้ยปรับเต็มจำนวน และค่าเสียหายที่แท้จริงอีกเต็มจำนวนไม่ได้⁴⁹

การกำหนดเบี้ยปรับ และเบี้ยปรับในสัญญาสำเร็จรูป เป็นการทำสัญญาตามหลักเสรีภาพในการทำสัญญา และหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนา ฝ่ายที่ถูกเอาเปรียบจำต้องยอมให้ฝ่ายเจ้าหนี้เรียกเอาเบี้ยปรับจากตนซึ่งเป็นฝ่ายที่ผิดสัญญา และหากผิดสัญญาหลายครั้งก็อาจถูกเรียกเบี้ยปรับทุกครั้งที่เกิดสัญญา เพราะเจ้าหนี้ยังคงมีสิทธิเรียกเบี้ยปรับจากการผิดสัญญาได้อีก เช่น กรณีการกำหนดค่าทวงถามทุกครั้งที่ถูกหนี้ผิดชำระค่าผ่อนบัตรเครดิต

การที่ศาลปรับลดเบี้ยปรับที่สูงเกินส่วน เป็นขั้นตอนที่ถูกหนี้ถูกดำเนินคดีแล้ว เป็นการใช้ดุลพินิจของศาลเพื่ออำนวยความสะดวกในคดีให้กับคู่ความ หากเห็นว่าเบี้ยปรับสูงเกินส่วนศาลมีอำนาจที่จะปรับลดลงได้ เป็นการอำนวยความสะดวกในคดีภายหลังการทำสัญญา แม้ไม่มีคู่ความฝ่ายใดร้องขอ

รองศาสตราจารย์ ดร.ศนันท์ภรณ์ (จำปี) โสคติพันธ์ มีความเห็นว่า “เรื่องเบี้ยปรับที่ศาลสามารถพิจารณาลดลงได้ตามความยุติธรรม จะต้องชั่งน้ำหนักระหว่างหลักเสรีภาพในการทำสัญญา (Freedom of contract) ที่คู่สัญญาสามารถกำหนดเนื้อหาในสัญญาอย่างไรก็ได้ ประกอบกับหลักในการคุ้มครองตนเอง (autotutela) ของผู้มีสิทธิได้รับเบี้ยปรับด้านหนึ่ง และหลักความยุติธรรม ประกอบกับหลักความเหมาะสมและความได้สัดส่วนที่คู่สัญญาฝ่ายที่มีสิทธิได้รับเบี้ยปรับไม่ควรได้รับมากเกินไปกว่าความเสียหายนั้น อีกด้านหนึ่ง การที่บทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เลือกให้ศาล จึงเท่ากับให้นำหนักกับหลักความยุติธรรม ประกอบกับหลักความเหมาะสมและความได้สัดส่วน อันมีผลเป็นการจำกัดเสรีภาพของคู่สัญญาภายหลังที่สัญญาได้เกิดขึ้นแล้ว

การใช้ดุลพินิจ เป็นอติวิสัยของผู้พิพากษาเห็นว่าเป็นธรรมและสมควรตามความคิดและคติของผู้พิพากษา ไม่มีผู้ใดบอกได้ว่าศาลท่านใด จะบังคับสิทธิหน้าที่อะไรให้ ภายใต้ขอบเขตเพียงใด เป็นการปิดกั้นความคิดของคู่สัญญา เพราะเดาใจผู้พิพากษาเจ้าของสำนวนไม่ถูก ในที่สุดก็ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบของสัญญา กำหนดเนื้อหาของเบี้ยปรับไปเป็นรูปแบบใหม่ เพื่อป้องกันไม่ให้ศาลมีสิทธิใช้ดุลพินิจ และจะทำให้มูลค่าของสัญญาเพิ่มขึ้น จากการที่คู่สัญญาระบุเงื่อนไขหรือข้อความเพื่อป้องกันความเสี่ยงจากการถูกลดถอนสิทธิตามสัญญา

ในสมัยโบราณ ศาลเป็นผู้เดียวที่สามารถเข้าไปอำนวยความสะดวกหรือแก้ไขเยียวยาให้แก่คู่ความและบุคคลในสังคมได้ การให้อำนาจศาลในการปรับลดเบี้ยปรับที่สูงเกินส่วน

⁴⁹ แหล่งเดิม.

ลง ก็เพื่อต้องการไม่ให้มีการใช้บังคับเอาเบี้ยปรับเพิ่มเติมตามสัญญา ซึ่งอาจจะเป็นลักษณะการค้ำกำไร หรือแสวงหาประโยชน์จากการระงับค่าเสียหายเป็นเบี้ยปรับ

ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช อธิบายไว้ว่า การปรับลดเบี้ยปรับตามมาตรา 383 เป็นสายกลางแห่งความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายกับความศักดิ์สิทธิ์ของเจตนา ถ้าปล่อยเจตนาเต็มที่อาจเกิดการลงโทษปรับใหม่กันรุนแรงเกินไป จึงให้ลดเบี้ยปรับลงได้ตามสมควร การลดเบี้ยปรับควรใช้บังคับเมื่อมีการชำระหนี้ไปบ้างแล้ว แต่ที่ให้ลดได้ ไม่ได้หมายความว่า จะให้ลดลงเหลือน้อยเกินไป จึงให้พิจารณาถึงทางได้เสียอย่างอื่นนอกจากเชิงทรัพย์สินด้วย

จากแนวความคิดดังกล่าว ทำให้เห็นว่ากรณีที่กฎหมายให้อำนาจศาลในการใช้ดุลพินิจลดเบี้ยปรับได้ ในกรณีที่เบี้ยปรับสูงเกินส่วนนั้น เป็นเรื่องที่กฎหมายไม่ประสงค์ให้เกิดการค้ำกำไรจากการผิดสัญญา ปัญหาที่จะต้องพิจารณาต่อไปคือ ศาลมีอำนาจปรับลดเบี้ยปรับลงได้มากน้อยเพียงใด และอะไรคือเบี้ยปรับที่สูงเกินส่วน ใครเป็นผู้กำหนดว่าเบี้ยปรับที่เหมาะสมคืออะไร

รองศาสตราจารย์ ดร.ศนันท์กรณ (จำปี) โสคติพันธุ์ อธิบายไว้ว่า เบี้ยปรับสูงเกินส่วน หมายถึงค่าเสียหายที่คู่สัญญาตกลงไว้ล่วงหน้าเกินความเสียหายที่แท้จริง การปรับลดเบี้ยปรับต้องพิจารณาถึงส่วนได้เสียอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าหนี้ทุกประการ มิใช่ เฉพาะทางได้เสียในเชิงทรัพย์สินเท่านั้น และยังไม่ได้ใช้เงินตามเบี้ยปรับไป เบี้ยปรับสูงเกินส่วน ส่วนใหญ่ปรากฏในสัญญาซื้อขายที่กำหนดให้ปรับเป็นจำนวนเท่าของเงินที่ได้รับหรือของราคาทรัพย์สิน ซึ่งเกินกว่าความเสียหายที่แท้จริง

ปัญหาที่เกิดขึ้น เกิดจากการที่ศาลใช้ดุลพินิจ กำหนดปรับลดเบี้ยปรับที่สูงเกินส่วน ต่ำกว่าความเสียหายที่แท้จริง เช่น ในกรณีการกู้ยืมเงิน ก. กู้ยืมเงินจาก ข. เสียดอกเบี้ยร้อยละ 8 ต่อปี หากผิดนัด ให้ ข. คิดดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี แล้ว ก. เอาเงินนั้นให้ ค. กู้ คิดดอกเบี้ยอัตราร้อยละ 10 ต่อปี ผิดนัดให้คิดดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปี ปรากฏว่า ค. ผิดนัด ศาลเห็นว่าอัตราดอกเบี้ยผิดนัดเป็นเบี้ยปรับ ศาลมีอำนาจในการใช้ดุลพินิจปรับลดลงได้ จึงพิพากษาให้ ค. รับผิดดอกเบี้ยอัตราร้อยละ 7.5 ส่วนอีกคดีหนึ่ง เมื่อ ก. ไม่ได้รับเงินคืนจาก ค. จึงผิดนัดไม่มีเงินไปคืน ข. ถูก ข. ฟ้อง ศาลในคดีนั้นตัดสินให้ ก. รับผิดดอกเบี้ยในอัตราผิดนัดร้อยละ 15 ต่อปี อะไรคือความเป็นธรรมสำหรับ ก. ศาลควรมีอำนาจเพียงใดในการปรับลดเบี้ยปรับ

ในความเห็นของผู้เขียนวิทยานิพนธ์ ผู้เขียนเห็นว่า อัตราเริ่มต้นที่ใช้ในขณะทำสัญญา และที่เปลี่ยนไปตามสภาพปกติของการชำระหนี้ตามสัญญา เป็นดอกเบี้ยหรือหนี้ในส่วนที่ศาลไม่มีอำนาจเข้าไปแก้ไข ส่วนที่คู่สัญญาจะต้องถูกบวกเบิกเพิ่มเข้าไป ในกรณีที่ตนผิดนัด คือเบี้ยปรับที่ถูกเพิ่มเข้าไปในจำนวนเงินอัตราดอกเบี้ยเดิมที่ไม่ใช่เบี้ยปรับ ดังนั้น หากศาลจะใช้อำนาจ

พิจารณาปรับลด ควรปรับลดจากอัตราดอกเบี้ยที่ถูกเพิ่มขึ้นหลังจากที่ผัดนัด ไม่ควรก้าวล่วงเข้าไปปรับลดอัตราดอกเบี้ยตามปกติของสัญญา

การใช้ดุลพินิจที่ไม่มีหลักการ และเป็นไปตามทัศนคติของผู้พิพากษาแต่ละท่าน ทำให้เกิดพฤติกรรมเลียนแบบ เมื่อศาลเห็นว่าอัตราดอกเบี้ยผัดนัดทั้งหมดรวมถึงอัตราดอกเบี้ยปกติ เป็นเบี้ยปรับ และทำคำพิพากษาลดอัตราดอกเบี้ยจากอัตราดอกเบี้ยปกติ เช่นเดิมอัตราดอกเบี้ยปกติ คือ ร้อยละ 16.5 ต่อปี ลูกหนี้ผัดนัดคิดอัตราดอกเบี้ยผัดนัดอัตราร้อยละ 21 ต่อปี ศาลเห็นอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 21 ทั้งจำนวนเป็นเบี้ยปรับที่สูงเกินส่วน ลดเหลืออัตราร้อยละ 15 ต่อปี กลายเป็นว่า ลูกหนี้ผัดนัด ผิดสัญญา ไม่ชำระหนี้ กลับได้ประโยชน์จากการผิดสัญญาของตน โดยการได้ลดดอกเบี้ยจากอัตราดอกเบี้ยที่ลดลงจากการผ่อนชำระตามปกติลูกหนี้ที่ดี ถ้าแนวโน้มการทำคำพิพากษาเป็นเช่นนี้แล้วจะมีใครอยากเป็นลูกหนี้ที่ดีอีก

2.3.3.5 เปรียบเทียบข้อแตกต่างระหว่างเบี้ยปรับกับดอกเบี้ย (ในฐานะเป็นค่าเสียหาย)

ค่าเสียหายอันเกิดแต่การไม่ชำระหนี้ ได้แก่การชดเชยค่าสินไหมทดแทนให้แก่เจ้าหนี้เพื่อชดเชยความเสียหายอันเกิดแต่การที่เจ้าหนี้ไม่ได้รับชำระหนี้ตามสิทธิของตน โดยกฎหมายมุ่งหมายหรือพยายามที่จะทำให้เจ้าหนี้ผู้ได้รับความเสียหายได้รับผลประโยชน์ทางการเงินหรือทางเศรษฐกิจให้อยู่ในฐานะที่เขาพึงได้รับ ถ้าได้มีการชำระหนี้โดยสมบูรณ์ หรืออย่างน้อยก็ให้ได้ใกล้เคียงได้มากที่สุดเท่าที่จะพึงกระทำได้ เพื่อทำให้ความเสียหายหมดไป หรือน้อยไปมากที่สุด และด้วยหลักดังกล่าวนี้ เจ้าหนี้จึงมีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าเสียหายอันเกิดแต่การไม่ชำระหนี้ในเวลาและสถานที่ที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์แห่งหนี้เดิม โดยรวมถึงประโยชน์คือผลกำไรที่เขาควรจะได้รับ และผลที่เขาสูญเสียสิ่งที่เขามีอยู่ไป และโดยหลักดังกล่าวนี้ เราจึงอาจสันนิษฐานได้ว่า เจ้าหนี้มีสิทธิที่จะเรียกเอาค่าเสียหายจากมูลค่าสุทธิที่จะได้รับการชำระหนี้ และมูลค่าสุทธิดังกล่าวนั้น คือมูลค่าซึ่งเราอาจประเมินค่าสินไหมทดแทนให้ได้ตามจำนวนแห่งมูลค่านั้น ซึ่งอธิบายได้ว่าถ้าการที่เจ้าหนี้ได้รับการชำระหนี้ไม่สมบูรณ์โดยมีการผิดสัญญาไม่ชำระหนี้แล้ว เจ้าหนี้จึงพึงได้รับประโยชน์อย่างใดบ้างจากการชำระหนี้ นั้น มูลค่าที่เจ้าหนี้ต้องเสียไปหรือต้องขาดไปนั้น เป็นจำนวนเท่าใด ค่าเสียหายอันเกิดแต่การไม่ชำระหนี้ก็พึงเรียกให้ชดเชยกันได้เป็นจำนวนอย่างนั้นหรือเท่านั้น เช่นในสัญญาซื้อขายสิ่งของเมื่อฝ่ายลูกหนี้ผิดสัญญาไม่รับมอบสิ่งของที่ซื้อขายกัน สินค้าราคาตกลงน้อยลง เจ้าหนี้จำเป็นต้องขายขาดทุนไปมีฉะนั้นของจะเสียไปเป็นต้น มูลค่าของจำนวนความเสียหายคือมูลค่าของราคาระหว่างราคาตลาดตามสัญญาซื้อขายกับราคาตามที่ขายไปจริงต่างกันเท่าใด มูลค่าดังกล่าวเป็นราคาของความเสียหายที่ต้องชดเชยกันเป็นต้น

เบี้ยปรับ

ในเรื่องเบี้ยปรับนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 379 บัญญัติว่า “ถ้าลูกหนี้สัญญาแก่เจ้าหนี้ว่าจะใช้เงินจำนวนหนึ่งเป็นเบี้ยปรับเมื่อตนไม่ชำระหนี้ก็ดี หรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องตามสมควรก็ดี เมื่อลูกหนี้ผิดนัดก็ให้รับเบี้ยปรับ ถ้าการชำระหนี้อื่นจะพึงกระทำนั้นได้แก่เดวอันอันใดอันหนึ่ง หากทำการอันนั้นฝ่าฝืนมูลหนี้เมื่อใด ก็ให้รับเบี้ยปรับเมื่อนั้น”

เบี้ยปรับจึงได้แก่เงินจำนวนหนึ่ง ซึ่งลูกหนี้ตกลงไว้ล่วงหน้าแก่เจ้าหนี้ว่าจะชดใช้ให้แก่เจ้าหนี้เพื่อเป็นค่าเสียหายเมื่อตนไม่ชำระหนี้หรือชำระหนี้ไม่ถูกต้อง อันเป็นการกำหนดค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนไว้ล่วงหน้า โดยไม่ต้องพิสูจน์ค่าเสียหายซึ่งข้อตกลงกำหนดเบี้ยปรับดังกล่าวนี้ไม่มีกฎหมายกำหนดจำกัดอัตราสูงต่ำไว้ แต่อย่างไรก็ตามถ้ากำหนดจำนวนเบี้ยปรับไว้เป็นจำนวนสูงมากเกินไป ศาลก็อาจลดลงเป็นจำนวนพอสมควรได้ (มาตรา 383) และนอกจากนี้ ถ้าหากการไม่ชำระหนี้ของลูกหนี้เป็นเหตุให้เจ้าหนี้ต้องเสียหายมากกว่าจำนวนเบี้ยปรับที่กำหนดกันไว้ล่วงหน้า เจ้าหนี้ก็ย่อมมีสิทธิเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนเพิ่มเติมได้อีก⁵⁰

คำว่าเบี้ยปรับนี้ ส่วนมากมักจะใช้คำว่าค่าเสียหายปะปนกันไปโดยเข้าใจว่าเป็นอย่างเดียวกัน ซึ่งความจริงแล้วค่าเสียหายและเบี้ยปรับมีนัยคนละอย่างกัน ถ้อยคำที่ใช้ในสัญญาจะเรียกชื่ออย่างไรไม่เป็นข้อสำคัญ ความสำคัญอยู่ที่จุดมุ่งหมายอันแท้จริงของคู่สัญญา ซึ่งปรากฏในเอกสารนั้น เช่นข้อความในสัญญาที่กำหนดไว้ว่า ถ้าจำเลยผิดสัญญาไม่ชำระเงินตามนัดแล้ว จะยอมให้ค่าเสียหายโจทก์วันละ 5 บาทนั้น หมายถึงเบี้ยปรับ แม้ในสัญญาจะใช้คำว่าค่าเสียหายก็ตาม อย่างไรก็ตามเบี้ยปรับก็จัดอยู่ในจำพวกเป็นค่าเสียหายสำหรับการผิดสัญญาอย่างหนึ่ง

ดอกเบี้ย (ในฐานะที่เป็นค่าเสียหาย)

ได้แก่ค่าเสียหายที่กฎหมายกำหนดให้ต้องชำระในกรณีผิดนัดชำระหนี้เงิน ดอกเบี้ยในกรณีเช่นนี้เป็นค่าเสียหายที่คู่กรณีมิได้ตกลงกันไว้แต่ประการใด แต่กฎหมายสันนิษฐานไว้ว่า กรณีหนี้เงินนั้นถ้ามีการผิดนัดเจ้าหนี้อย่อมจะต้องเสียหาย จึงบัญญัติไว้ชัดเจนว่า ในกรณีผิดนัดในหนี้เงินนั้น ให้คิดดอกเบี้ยในระหว่างเวลาให้คิดดอกเบี้ยในระหว่างเวลาผิดนัดร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี (มาตรา 224)

ดังนั้น ดอกเบี้ยจึงต่างกับค่าเสียหายอันเกิดแต่การไม่ชำระหนี้และชำระเบี้ยปรับ เพราะดอกเบี้ยเป็นเงินค่าทดแทนที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับการชำระหนี้เงินล่าช้า และมีอัตราตายตัวร้อยละร้อยละ 7 ครึ่งต่อปี เว้นแต่เจ้าหนี้จะเรียกได้สูงกว่านั้น โดยอาศัยเหตุอย่างอื่นอันชอบด้วยกฎหมาย (มาตรา 224) แต่ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดแต่การไม่ชำระหนี้

⁵⁰ แหล่งเดิม.

เป็นเรื่องที่ศาลจะกำหนดให้ตามแต่ฝ่ายผู้เสียหายจะพิสูจน์ความเสียหายให้เป็นได้ มิได้กำหนดไว้เป็นจำนวนตายตัวโดยบทกฎหมาย และไม่เห็นการทดแทนเฉพาะการไม่ชำระหนี้เงินเท่านั้น การไม่ชำระหนี้โดยวัตถุอย่างอื่นใดก็เรียกเอาค่าสินไหมทดแทนตาม มาตรา 222 ได้ และไม่เฉพาะสำหรับการผิดนัดชำระหนี้ล่าช้าเหมือนเรื่องดอกเบี้ยเท่านั้นการชำระหนี้โดยชำระคบกพร่องผิดสถานที่ หรือผิดความประสงค์แห่งหนี้โดยประการอื่นอย่างใดตามความหมายในมาตรา 215 ก็ทำให้มีสิทธิเรียกเอาค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 222 ได้ นอกจากนั้นค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 222 ก็ไม่กำหนดจำนวนแน่นอนตายตัว จะมากหรือน้อยเป็นจำนวนเท่าใดขึ้นอยู่กับความเสียหายที่เกิดขึ้นจริงจากการไม่ชำระหนี้ ต่างกับดอกเบี้ยที่กฎหมายกำหนดไว้เป็นจำนวนแน่นอนตายตัว

ส่วนเบี้ยปรับเป็นการทดแทนที่คู่กรณีกำหนดตกลงกันไว้เองโดยสัญญา(มาตรา 379) ไม่ใช่เรื่องที่กฎหมายกำหนดไว้อย่างดอกเบี้ยและไม่ใช่ค่าสินไหมทดแทนที่ศาลจะได้อำนาจให้ตามมาตรา 222 ลักษณะของเบี้ยปรับอาจเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นนอกจากการใช้เงิน(มาตรา 382) เบี้ยปรับที่กำหนดกันไว้ถ้าน้อยเกินไปเจ้าหนี้อาจเรียกค่าสินไหมทดแทนได้ด้วย(มาตรา 380 วรรคสอง, 381 วรรคสอง) แต่ค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 222 ต้องกำหนดให้พอแก่ความเสียหายน้อยไปไม่ได้ เมื่อได้แล้วก็ต้องแล้วกันไปเรียกเอาอีกไม่ได้ ส่วนเบี้ยปรับนั้นถ้ามีการกำหนดไว้สูงเกินไปอาจมีการเรียกร้องขอให้ลดลงมาได้(มาตรา 383) ซึ่งเป็นการสะดวกแก่เจ้าหนี้ในการกำหนดค่าเสียหายกันไว้และนอกจากนี้เบี้ยปรับที่กำหนดกันไว้ไม่ต้องมีการพิสูจน์ค่าเสียหายกันอีกเมื่อผิดสัญญาตามที่กำหนดก็ปรับเบี้ยปรับได้เลย⁵¹

1) เปรียบเทียบลักษณะของเบี้ยปรับและลักษณะของดอกเบี้ย

การที่จะถือเป็นเบี้ยปรับได้จะต้องมีลักษณะเป็นข้อตกลงที่กำหนดค่าเสียหายกันไว้ล่วงหน้า และคู่สัญญามีความมุ่งหมายให้ข้อตกลงนั้นเป็นเบี้ยปรับ ส่วนดอกเบี้ยของหนี้เงินเป็นผลที่เกิดขึ้นตามกฎหมาย และข้อกำหนดในสัญญา จึงมีความเหมือนและความแตกต่างกันในบางกรณี จึงสมควรพิจารณาเปรียบเทียบเบี้ยปรับกับข้อตกลงในเรื่องดอกเบี้ย และมัดจำหรือการให้ประกันหรือการชำระหนี้บางส่วน ให้สามารถแยกออกจากกันได้โดยชัดเจน

มูลเหตุที่จะเรียกดอกเบี้ยตามกฎหมายไทยมีอยู่ 2 กรณี คือ

ดอกเบี้ยที่เกิดจากนิติกรรมหรืออีกนัยหนึ่งคือดอกเบี้ยที่เกิดจากข้อตกลงหรือสัญญาที่คู่กรณีได้ทำขึ้น จะเป็นสัญญาชนิดใดก็ได้ที่มีวัตถุประสงค์หนึ่งเป็นการชำระเงินให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง เช่น สัญญากู้ยืมเงิน จำนำ จำนอง เช่าซื้อ ซื้อขาย ขายฝาก บัญชีเดินสะพัด ตัวเงิน ฯลฯ

⁵¹ มลลิกา ลับไพรี. เล่มเดิม. หน้า 22 – 25.

บทบัญญัติของกฎหมายที่รับรองการเรียกดอกเบี้ยในกรณีเช่นนี้ เช่น มาตรา 654 มาตรา 655 และ มาตรา 911 เป็นต้น

ดอกเบี้ยที่เกิดจากบทบัญญัติของกฎหมาย ซึ่งมีอยู่ประการเดียว คือ ดอกเบี้ย
ผิดนัด

ในกรณีผิดนัดหนี้เงินซึ่งมีอยู่สองกรณี คือ กรณีผิดนัดในหนี้เงินทั่วไปตาม
มาตรา 224 วรรคแรก ที่ให้คิดดอกเบี้ยร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี และกรณีผิดนัดในตัวเงินตามมาตรา 968
(2) ที่ให้คิดดอกเบี้ยร้อยละห้าต่อปี

ดังนั้น ความหมายของดอกเบี้ยจึงหมายถึงค่าตอบแทนจากการใช้เงินที่
กฎหมายเปิดโอกาสให้คู่กรณีตกลงเรียกจากกันได้ หรือค่าเสียหายที่กฎหมายกำหนดให้ต้องชำระ
ในกรณีผิดนัดชำระหนี้เงิน โดยกำหนดเป็นเงินตรา และคำนวณตามความมากน้อยแห่งเงินตราที่ให้
กู้ยืมและตามระยะเวลาที่ให้กู้ยืม

สำหรับอัตราดอกเบี้ยตามกฎหมายคือร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปี ตามประมวล
กฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 7 ซึ่งบัญญัติว่า “ถ้าจะต้องเสียดอกเบี้ยแก่กัน และดอกเบี้ยนั้นมีได้
กำหนดอัตราไว้ในนิติกรรมหรือโดยกฎหมายอันใดอันหนึ่งชัดแจ้งไซ้รื้อท่านให้ใช้อัตราร้อยละ
ครึ่งต่อปี”

ส่วนอัตราดอกเบี้ยสูงสุดที่คู่กรณีอาจตกลงเรียกจากกันได้ คือ อัตราดอกเบี้ย
ที่ไม่เกินร้อยละสิบห้าต่อปีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 654

การควบคุมมิให้มีการเรียกอัตราดอกเบี้ยเกินไปกว่าอัตราที่กฎหมายกำหนด
ในเรื่องการกู้ยืมเงินนั้นมีปรากฏในเหตุผลหรือเจตนารมณ์ของการประกาศใช้พระราชบัญญัติห้าม
เรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา พ.ศ. 2475 ที่ให้เหตุผลว่าเนื่องจากถ้าจะปล่อยให้คู่กรณีแห่งสัญญากู้ยืมมี
เสรีภาพในการตกลงกำหนดอัตราดอกเบี้ยกันเท่าใดก็ได้โดยไม่มีขีดจำกัดแล้ว อาจมีผลเสีย
กระทบกระเทือนต่อสังคมได้ จริงอยู่ การที่เจ้าหนี้เรียกดอกเบี้ยในอัตราที่สูงมาก เช่น ร้อยละยี่สิบ
ห้าต่อปี เป็นเรื่องที่ถูกหนี้ยินยอมไม่ใช่เจ้าหนี้บังคับเอาฝ่ายเดียวจึงไม่ควรห้าม แต่ถ้าพิจารณาให้ดี
แล้ว จะเห็นว่าถ้าปล่อยให้เรียกดอกเบี้ยกันเช่นนั้นได้ จะเป็นการทารุณแก่ลูกหนี้มากเกินไปเพราะ
การที่ลูกหนี้ต้องไปกู้เงินเขานั้นย่อมแสดงให้เห็นได้ว่าลูกหนี้เดือดร้อนหรือมีความจำเป็นอย่างมาก
ที่จะต้องใช้เงิน ดังนั้น เมื่อเจ้าหนี้เรียกเอาดอกเบี้ยในอัตราสูงเท่าใดก็ตามลูกหนี้ก็จำต้องยินยอม ซึ่ง
ถ้ากฎหมายกำหนดอัตราดอกเบี้ยขั้นสูงที่จะเรียกกันได้ไว้ก็จะทำให้ลูกหนี้ไม่ต้องรับภาระมาก
เกินไปอย่างมากเจ้าหนี้ก็เรียกดอกเบี้ยได้ในอัตราสูงสุดที่กฎหมายกำหนดไว้เท่านั้น

เปรียบเทียบกับเจตนาในเรื่องการชำระดอกเบี้ยและการชำระเบี้ยปรับ

เบี้ยปรับต่างกับดอกเบี้ย เพราะดอกเบี้ยเป็นค่าตอบแทน จากการใช้เงิน ส่วนเบี้ยปรับเป็นการชดเชยค่าเสียหายเนื่องจากลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ถูกต้องสมควร นอกจากนี้ดอกเบี้ยยังเป็นเงินค่าทดแทนที่กฎหมายกำหนดไว้เฉพาะสำหรับการชำระหนี้เงินล่าช้า ส่วนเบี้ยปรับมิได้โดยไม่จำกัดเฉพาะการไม่ชำระหนี้เงินเท่านั้น การไม่ชำระหนี้โดยวัตถุอย่างอื่นใด ก็เรียกเอาเบี้ยปรับตามมาตรา 379 ได้ และไม่เฉพาะสำหรับการผิดนัดชำระหนี้ล่าช้าเหมือนเรื่องดอกเบี้ยเท่านั้น การชำระหนี้โดยชำระครบพร้อมผิดสถานที่หรือผิดความประสงค์แห่งหนี้โดยประการอื่นอย่างใด ก็ทำให้มีสิทธิเรียกเอาเบี้ยปรับได้ ลักษณะของดอกเบี้ยและเบี้ยปรับจึงค่อนข้างแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

ลักษณะของดอกเบี้ยเป็นจำนวนเงิน แต่เบี้ยปรับอาจเป็นเงินหรือการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นนอกจากใช้เงินก็ได้ (มาตรา 382) ตามกฎหมายดอกเบี้ยมิได้ทั้งกรณีที่ถูกกฎหมายกำหนดให้และดอกเบี้ยที่คู่สัญญาตกลงกำหนดกันไว้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่เบี้ยปรับไม่มีกรณีที่ถูกกฎหมายกำหนดไว้อย่างดอกเบี้ย นอกจากนั้นถ้าในสัญญามีการกำหนดเบี้ยปรับไว้สูงเกินไป อาจมีการร้องขอให้ลดลงมาได้ (ตามมาตรา 383) ส่วนดอกเบี้ยถ้าได้กำหนดกันไว้ไม่เกินอัตราสูงสุด จะมีการร้องขอให้ลดดอกเบี้ยในภายหลังไม่ได้

ดอกเบี้ยมีอัตราขั้นต่ำ อัตราร้อยละ เจ็ดครั้งต่อปี ตามมาตรา 7 และมาตรา 224 แต่หากเจ้าหนี้มีเหตุอื่นอันสามารถเรียกได้โดยชอบด้วยกฎหมาย ก็สามารถเรียกให้ลูกหนี้ชำระดอกเบี้ยต่อไปตามนั้น อัตราดอกเบี้ยร้อยละเจ็ดครั้งเป็นข้อสันนิษฐานของกฎหมายเกี่ยวกับความเสียหายเบื้องต้น เจ้าหนี้ไม่ต้องนำสืบศาลก็สั่งให้ชำระดอกเบี้ยจำนวนนี้ได้ แต่หากเป็นเบี้ยปรับ เบี้ยปรับเป็นการกำหนดค่าทดแทนความเสียหายจากการผิดสัญญา ต้องนำสืบพิสูจน์ความเสียหายให้ศาลเห็น หากนำสืบไม่ได้ศาลอาจลดเบี้ยปรับลงตามความเสียหายที่แท้จริง ซึ่งไม่มีกำหนดอัตราขั้นต่ำของเบี้ยปรับเอาไว้ในกฎหมาย จึงขึ้นอยู่กับดุลพินิจของศาลและการนำสืบพยานของคู่สัญญา

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าดอกเบี้ยมีความหมายอยู่สองความหมายด้วยกันคือในความหมายแรก หมายถึงค่าตอบแทนจากการใช้เงินของเขาส่วนความหมายที่สองที่มีที่ปรากฏใช้ในเรื่องของการผิดนัดชำระหนี้เงิน ซึ่งในความหมายของดอกเบี้ยในความหมายที่สองนี้ หมายถึงเงินค่าทดแทนที่กฎหมายกำหนดไว้เพื่อกรณีที่เจ้าหนี้เสียหายเพราะการชำระหนี้ล่าช้า ซึ่งในความหมายของดอกเบี้ยตามความหมายที่สองนี้ ทำให้มีความคล้ายคลึงกับเบี้ยปรับในชั้นที่เป็นการทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่เจ้าหนี้ อันเนื่องมาจากการที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ ในเรื่องนี้มีข้อสังเกตอยู่ตรงผลของบทบัญญัติมาตรา 224 วรรคแรก ที่กล่าวว่าเจ้าหนี้ อาจเรียกดอกเบี้ยสูงกว่าร้อยละเจ็ดครั้งต่อปีโดยอาศัยเหตุอย่างใดๆ อันชอบด้วยกฎหมายแล้วเจ้าหนี้ก็ยังมีสิทธิ์ที่จะบังคับ

เรียกดอกเบี้ยในอัตราดังกล่าวนั้นได้ต่อไปซึ่งศาลไม่มีอำนาจจะไปสั่งลดอัตราดอกเบี้ยลงได้ อย่างไรก็ตามต้องเป็นที่เข้าใจว่าดอกเบี้ยที่เจ้าหนี้อาจจะเรียกได้สูงกว่าร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปีอันเนื่องมาจากการที่ลูกหนี้ผิดนัดตามผลของมาตรา 224 ดังกล่าวนั้น เจ้าหนี้ต้องมีเหตุที่จะอ้างได้ว่าตนมีสิทธิที่จะเรียกดอกเบี้ยในอัตราดังกล่าวนั้นเหตุดังกล่าวนี้เป็นเหตุที่เกิดจากตัวนิติกรรมสัญญาที่ก่อให้เกิดมูลหนี้ต่างๆ เช่นถ้าในสัญญากู้ยืมเงินระบุไว้ว่าลูกหนี้จะต้องเสียดอกเบี้ยให้แก่เจ้าหนี้ อัตราร้อยละ 14 ต่อปี แม้ลูกหนี้ผิดนัดลูกหนี้ก็จะต้องเสียในอัตรานั้นต่อไปให้แก่เจ้าหนี้ ลูกหนี้จะมาร้องขอต่อศาลเพื่อขอให้ศาลสั่งให้ตนเสียดอกเบี้ยเพียงร้อยละเจ็ดครึ่งต่อปีไม่ได้ ทั้งนี้เพราะเจ้าหนี้มีสิทธิตามสัญญากู้ยืมเป็นมูลแห่งหนี้ที่จะเรียกดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 14 ต่อปีจากลูกหนี้ได้จนกว่าลูกหนี้จะชำระเงินกู้จนครบถ้วน ดอกเบี้ยในกรณีดังกล่าวนี้ย่อมไม่ใช่ดอกเบี้ยที่เป็นค่าทดแทนความเสียหาย เพราะเป็นดอกเบี้ยซึ่งเจ้าหนี้มีสิทธิจะได้รับโดยอาศัยอำนาจแห่งมูลหนี้ของตนอยู่แล้ว โดยไม่คำนึงว่าลูกหนี้จะผิดนัดชำระหนี้หรือไม่ก็ตาม แต่ถ้าในสัญญากู้ยืมดังกล่าวนี้ นอกจากจะระบุว่าลูกหนี้อยอมเสียดอกเบี้ยให้แก่เจ้าหนี้ในอัตราร้อยละ 14 ต่อปีดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีข้อสัญญากำหนดไว้อีกข้อหนึ่งว่า ถ้าลูกหนี้ไม่ชำระหนี้เงินกู้เมื่อหนี้ถึงกำหนดชำระ นอกจากจะยอมเสียดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 14 ต่อปีแล้ว ลูกหนี้ยังจะเสียดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นให้อีกร้อยละ 5 ต่อปี ดังนี้จะเห็นว่าข้อสัญญาข้อหลังนี้ เป็นข้อสัญญาที่กำหนดให้ดอกเบี้ยมีความหมายเป็นเบี้ยปรับซึ่งศาลย่อมมีอำนาจที่จะใช้บทบัญญัติมาตรา 383 สั่งลดได้หากเห็นว่าสูงเกินส่วนไปโดยพิจารณาถึงทางได้เสียของเจ้าหนี้ทุกอย่างอันเกิดจากการที่ลูกหนี้ผิดนัดไม่ชำระหนี้เงินกู้ ซึ่งในความเห็นของผู้เขียนวิทยานิพนธ์เห็นว่า ศาลน่าจะ มีสิทธิปรับลดเบี้ยปรับจากอัตราร้อยละ 5 ที่ปรับเพิ่มขึ้น มิใช่ปรับลดทั้งหมดจนกว่าต่ำกว่าอัตราลูกหนี้ชำระหนี้ปกติ

2) เบี้ยปรับที่กำหนดไว้เป็นดอกเบี้ย

ข้อสังเกต เบี้ยปรับที่กำหนดไว้เป็นดอกเบี้ยนี้ ต้องพิจารณาให้คิดว่าดอกเบี้ยที่กำหนดไว้นั้นถือว่าเป็นการตกลงเรื่องดอกเบี้ยธรรมดา หรือเป็นการกำหนดค่าเสียหายกันไว้ล่วงหน้าอันเป็นเบี้ยปรับตามสัญญาว่าดอกเบี้ย

ลักษณะโดยทั่วไปของดอกเบี้ยซึ่งหมายถึงค่าทดแทนหรือค่าตอบแทนในการใช้เงินส่วนหนึ่ง และในส่วนของค่าเสียหายจากการผิดนัดชำระหนี้เงินอีกส่วนหนึ่ง หากการกำหนดอัตราดอกเบี้ย กำหนดไว้ตายตัวตลอดอายุสัญญา ไม่ว่าจะมีการผิดนัดหรือไม่ เช่นนี้เป็นดอกเบี้ยที่ศาลไม่อาจลดปรับเปลี่ยนแปลงได้ เช่นเดียวกันกับกรณีการกำหนดอัตราดอกเบี้ยลอยตัวไว้ในสัญญา ที่ผู้ให้กู้สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามอัตราอ้างอิงที่มีการปรับเปลี่ยนไปตลอดอายุสัญญา โดยไม่ต้องคำนึงว่าลูกหนี้จะผิดนัดแล้วหรือไม่ ซึ่งอัตราดอกเบี้ยดังกล่าว เป็นอัตราดอกเบี้ยที่ปรับอ้างอิงตามอัตราที่ธนาคารพาณิชย์กำหนด สามารถเปลี่ยนแปลงขึ้นลงได้ตามอัตราดอกเบี้ยขั้นต่ำ เช่น

ดอกเบี้ยขั้นต่ำสำหรับการกู้ยืมเงิน (Minimum loan rate หรือ MLR) ดอกเบี้ยขั้นต่ำสำหรับการกู้เบิกเงินเกินบัญชี (Minimum overdraft rate หรือ MOR) บวกด้วยจำนวนส่วนต่าง (margin) ซึ่งเป็นจำนวนตัวเลขที่ธนาคารหรือสถาบันการเงินคำนวณไว้เป็นต้นทุน ค่าความเสี่ยง และค่าใช้จ่ายในการปล่อยสินเชื่อ ลักษณะที่สามารถปรับเปลี่ยนได้เช่นนี้ โดยไม่มีเงื่อนไขว่าลูกหนี้ต้องผิคนัดก่อนหรือไม่ แม้จะเป็นการกำหนดอัตราดอกเบี้ยเพื่อไว้ล่วงหน้าในอนาคต หรืออาจเป็นการกำหนดอัตราดอกเบี้ยล่วงหน้าอีกสามปี หรือห้าปีในลักษณะขั้นบันได ดังนี้ ล้วนแต่เป็นอัตราดอกเบี้ยตามมาตรา 224 ทั้งสิ้น เพราะไม่ได้เป็นการกำหนดค่าความเสียหายไว้ในอนาคต แต่เป็นการกำหนดวิธีการคิดดอกเบี้ยล่วงหน้า ตามวิธีการให้สินเชื่อทั่วไป ไม่มีประเด็นเรื่องค่าความเสียหายในอนาคตเข้ามาเกี่ยวข้อง จึงแตกต่างจากกรณีเบี้ยปรับตามมาตรา 379 เพราะเบี้ยปรับเป็นเรื่องการกำหนดค่าเสียหายเอาไว้ล่วงหน้าในสัญญา ไม่ว่าจะในสัญญานั้นจะเรียกชื่ออย่างไรก็ตาม หากเป็นการกำหนดความเสียหายไว้ล่วงหน้าล้วนเป็นเบี้ยปรับทั้งสิ้น ดังเช่นในกรณีที่ได้กำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้ใช้เมื่อลูกหนี้ผิคนัด ดอกเบี้ยดังกล่าวเป็นค่าเสียหายที่กำหนดไว้ล่วงหน้า ในกรณีที่ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ตามกำหนดระยะเวลา หรือชำระหนี้ไม่ถูกต้อง ดอกเบี้ยลักษณะนี้ เป็นค่าเสียหายจากการที่ลูกหนี้ผิคนัดไม่ชำระหนี้ จึงเป็นเบี้ยปรับ และเมื่อเป็นเบี้ยปรับ ศาลจึงมีอำนาจปรับลดลงได้ตามส่วน เป็นจำนวนพอสมควร โดยพิจารณาถึงทางได้เสียของเจ้าหนี้ทุกอย่าง อันชอบด้วยกฎหมาย มิใช่แต่เพียงทางได้เสียเชิงทรัพย์สิน นอกจากนั้น การที่จะพิจารณาว่าอัตราดอกเบี้ยส่วนใดเป็นเบี้ยปรับ ตามมาตรา 379 ที่ศาลปรับลดได้ และอัตราดอกเบี้ยส่วนใด เป็นดอกเบี้ยตามมาตรา 224 ที่ศาลไม่มีอำนาจปรับลดนั้น ก็เป็นปัญหาสำคัญที่ควรพิจารณาในการทำคำพิพากษา เพราะหากไม่สามารถแยกแยะออกจากกัน ศาลจะเข้าใจว่าอัตราดอกเบี้ยผิคนัดทั้งหมดคือเบี้ยปรับ และปรับลดตามดุลพินิจซึ่งสุดท้ายดอกเบี้ยในลักษณะเบี้ยปรับอาจมีอัตราต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยปกติ ตามมาตรา 224 ซึ่งไม่ถูกต้อง เพราะผู้ผิคนัดผิคนัดสัญญาไม่ควรได้รับประโยชน์จากการผิคนัดสัญญาของตน

ความจริง ในการพิจารณาต้องแยกส่วนที่เป็นดอกเบี้ยปกติออกจากดอกเบี้ยที่กำหนดไว้เป็นอัตราดอกเบี้ยผิคนัด (เบี้ยปรับ) กล่าวคือในกรณีที่ในสัญญาที่กำหนดให้ชำระหนี้ดอกเบี้ยปีแรกในอัตราร้อยละ 14 ต่อปี ปีที่สองในอัตราร้อยละ 15 ต่อปี ปีที่สามในอัตราร้อยละ 16 ต่อปี หากผิคนัดให้สิทธิผู้ให้กู้คิดดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 21 ต่อปี ในกรณีดังกล่าวหากปีที่สามลูกหนี้ผิคนัดชำระหนี้ ส่วนต่างระหว่างอัตราดอกเบี้ยปกติในปีที่ผิคนัด คืออัตราร้อยละ 16 กับอัตราดอกเบี้ยผิคนัด คืออัตราร้อยละ 21 คือ 5 อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 คือส่วนที่เป็นเบี้ยปรับ คือส่วนที่เพิ่มขึ้นจากการอัตราดอกเบี้ยตามปกติเมื่อลูกหนี้ผิคนัดไม่ชำระหนี้ ศาลมีอำนาจที่จะปรับลดอัตราดอกเบี้ยดังกล่าวลง ตามที่เห็นสมควร คือจะปรับลดลงเท่าใดก็ได้ แต่ห้ามปรับลดลงเหลือศูนย์

เพราะกฎหมายไม่ได้ให้อำนาจศาลในการยกค่าขอเบี่ยงปรับ ทั้งนี้คงจะเห็นได้จากคำพิพากษาฎีกา ดังต่อไปนี้

คำพิพากษาฎีกา ดอกเบี้ยที่ถือว่าเป็นเบี่ยงปรับ

ดอกเบี้ยที่หักคิดจากการผิดนัด ไม่สามารถโอนที่ดินที่ซื้อขายได้เป็นเบี่ยงปรับ

คำพิพากษาฎีกาที่ 269/2512 ผู้ซื้อและผู้ขายทำสัญญาจะซื้อขายที่ดินกันไว้ว่า ตกลงกำหนดโอนที่ดินให้ผู้ซื้อหรือผู้หนึ่งผู้ใดที่ผู้ซื้อระบุนภายใน 1 เดือน นับแต่วันทำสัญญา ถ้าพ้นกำหนดแล้วผู้ซื้อยังชำระเงินค่าที่ดินให้ผู้ขายไม่ได้ ผู้ขายยอมขยายเวลาให้อีก 150 วัน โดยผู้ซื้อยอมเสียดอกเบี้ยร้อยละ 15 ต่อปีในเงินค่าที่ดินที่ยังไม่ชำระสำหรับระยะ 150 วันนั้น ถ้าเกินกำหนดนี้ ผู้ขายมีสิทธิเลิกสัญญาได้ทันที ดอกเบี้ยที่กำหนดไว้ตามสัญญาดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นเบี่ยงปรับ เมื่อไม่ชำระหนี้หรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องตามสมควร ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 379 เพราะเป็นค่าเสียหายจำนวนหนึ่ง ที่คู่สัญญาตกลงกันไว้ล่วงหน้าว่าจะชดใช้ให้เมื่อผู้ซื้อไม่ชำระหนี้ในกำหนดเวลาตามสัญญา

เมื่อผู้ซื้อผิดสัญญาไม่สามารถรับโอนที่ดินและชำระเงินค่าที่ดินได้ตามสัญญา ผู้ขายยอมฟ้องเรียกดอกเบี้ยซึ่งกำหนดไว้เป็นเบี่ยงปรับจากผู้ซื้อได้

ดอกเบี้ยที่กำหนดในหนังสือรับสภาพหนี้ในกรณีผิดนัด ถือเป็นเบี่ยงปรับ

คำพิพากษาฎีกาที่ 1727/2535 จำเลยตกลงทำหนังสือรับสภาพหนี้ยินยอมให้ค่าเสียหายให้โจทก์แสดงว่าจำเลยมีเจตนาผูกพันตามนั้น จำเลยจึงมีหน้าที่ต้องชำระค่าเสียหายให้โจทก์ตามหนังสือรับสภาพหนี้ ส่วนดอกเบี้ยที่กำหนดตามหนังสือรับสภาพหนี้ถือเป็นการกำหนดเบี่ยงปรับไว้ล่วงหน้า ศาลมีอำนาจลดได้ตาม ป.พ.พ.มาตรา 383

ในสัญญาเดียวกัน อาจมีทั้งส่วนที่เป็นดอกเบี้ยและส่วนที่เป็นเบี่ยงปรับ แต่หากดอกเบี้ยเป็นส่วนหนึ่งของเบี่ยงปรับ ศาลอาจพิจารณาปรับลดอัตราดอกเบี้ยได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 3397/2535 จำเลยตกลงใช้เงินที่ยังมิได้ชำระ และเบี่ยงปรับกับดอกเบี้ยอัตราร้อยละ 12 ต่อปีของเงินที่ยังมิได้ชำระแก่โจทก์ ถือว่าดอกเบี้ยเป็นส่วนหนึ่งของค่าเสียหายที่ตกลงกันไว้ล่วงหน้าหากศาลเห็นว่าสูงเกินส่วนก็มีอำนาจใช้ดุลพินิจลดลงได้

ค่าธรรมเนียมชำระหนี้ล่าช้า แม้มีอัตราร้อยละ 2 ต่อการชำระหนี้ล่าช้า ไม่ถือเป็นดอกเบี้ยเงินกู้ แต่มีลักษณะเป็นเบี่ยงปรับ หากสูงเกินส่วนศาลมีอำนาจลดลงได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 408/2538 การวินิจฉัยว่าการแก้ไขอย่างไรเป็นการแก้ไขข้อผิดพลาดเล็กน้อยหรือข้อผิดพลาดเล็กน้อย จำต้องดูคำบรรยายฟ้องของโจทก์ โจทก์ขอแก้ไขตัวเลขจำนวนเงินในคำขอบังคับท้ายฟ้องให้สอดคล้องกับข้ออ้างอันเป็นที่อาศัยแห่งข้อหาซึ่งได้บรรยายในคำฟ้องของโจทก์แต่เดิม โดยคำขอท้ายฟ้องได้พิมพ์ผิดพลาดคลาดเคลื่อน ถือว่าเป็นการ

ผิดพลาดเล็กน้อยหรือผิดหลงเล็กน้อย โจทก์ยอมยื่นคำร้องขอแก้ไขเพิ่มเติมได้แม้ภายหลังจากวันชี้สองสถานตาม ป.วิ.พ.มาตรา 180

คดีที่จำนวนทุนทรัพย์ที่พิพาทกันในชั้นอุทธรณ์ไม่เกินห้าหมื่นบาท ห้ามมิให้คู่ความอุทธรณ์ในข้อเท็จจริงตาม ป.วิ.พ. มาตรา 224 วรรคหนึ่ง จำเลยอุทธรณ์ว่าจำเลยไม่ได้เป็นหนี้โจทก์เป็นอุทธรณ์ในข้อเท็จจริง ศาลชั้นต้นรับอุทธรณ์ของจำเลยในข้อนี้ไม่ชอบ แม้ศาลอุทธรณ์ไม่รับวินิจฉัยโดยยกเหตุผลคนละเหตุ และจำเลยฎีกาในข้อกฎหมายว่าศาลอุทธรณ์ไม่รับวินิจฉัยไม่ชอบและศาลชั้นต้นรับฎีกามา ก็ถือได้ว่าไม่ใช่ข้อที่ยกมาก่อนมาแล้วในศาลอุทธรณ์ต้องห้ามมิให้ฎีกาตามมาตรา 249

ตามวิธีการใช้บัตรสินเชื่อโคเนอรัสคลับ เมื่อจำเลยทำบัตรสินเชื่อของโจทก์ไปใช้โจทก์จะชำระหนี้แทนจำเลย จำเลยมีหน้าที่จะชำระเงินคืนโจทก์ภายในกำหนด ซึ่งจำเลยไม่ต้องเสียค่าธรรมเนียมผิดนัด แต่หากจำเลยไม่ชำระเงินคืนภายในกำหนด โจทก์จะเรียกค่าธรรมเนียมผิดนัดอัตราร้อยละ 2 ต่อเดือน ไม่ใช่ดอกเบี้ยตาม พ.ร.บ. ห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราฯ แต่มีลักษณะคล้ายเบี้ยปรับ

ไม่ว่าจะเรียกชื่ออย่างไร หากเป็นการกำหนดความเสียหายไว้ล่วงหน้าย่อมเป็นเบี้ยปรับ

คำพิพากษาฎีกาที่ 707/2539 ข้อสัญญาระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้ที่มีลักษณะเป็นค่าเสียหายที่กำหนดไว้ล่วงหน้าให้เจ้าหนี้รับหรือเรียกเอาได้เมื่อ ลูกหนี้ไม่ชำระหนี้หรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควรยอมเป็นเบี้ยปรับทั้งสิ้นไม่ว่าจะมีการเรียกชื่ออย่างไรหรือไม่

จำเลยที่ 1 และที่ 2 กู้เงินจากโจทก์โดยยอมเสียดอกเบี้ยอัตราร้อยละ 12.5 ต่อปี กำหนดชำระเงินต้นและดอกเบี้ยเป็นรายเดือน ซึ่งหากผิดนัดไม่ส่งเงินต้นพร้อมดอกเบี้ยตามอัตรา และกำหนดยอมให้โจทก์คิดดอกเบี้ยสำหรับเงินคงค้างเพิ่มขึ้นเป็นอัตราสูงสุดตามประกาศของโจทก์ที่ออกโดยอาศัย อำนาจตามประกาศของธนาคารแห่งประเทศไทย ดอกเบี้ยที่เพิ่มขึ้นจากดอกเบี้ยเดิมจึงถือว่าเป็นเบี้ยปรับ

เบี้ยปรับคือจำนวนอัตราดอกเบี้ยที่เพิ่มขึ้น ระหว่างอัตราดอกเบี้ยปกติและอัตราดอกเบี้ยผิดนัด

คำพิพากษาฎีกาที่ 6646/2539 สัญญากู้เงินระหว่างโจทก์และจำเลยที่ 1 ได้กำหนดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ไว้ร้อยละ 18 ต่อปี ตามสัญญาข้อ 2 อยู่แล้ว ส่วนการที่สัญญาข้อ 4 กำหนดให้โจทก์คิดดอกเบี้ยในกรณีที่จำเลยที่ 1 ผิดนัดไว้ร้อยละ 21 ต่อปี ก็คือการที่จำเลยที่ 1 สัญญาให้เบี้ยปรับในฐานะผิดสัญญาเงินในอัตราร้อยละ 3 ต่อปี ซึ่งถ้าสูงเกินส่วนศาลมีอำนาจลดลง

เป็นจำนวนพอสมควรก็ได้ แม้จำเลยที่ 2 และที่ 3 ไม่ได้ให้การถึงและศาลชั้นต้นไม่ได้กำหนดใน ปัญหาเรื่องนี้เป็นประเด็นข้อพิพาทไว้ในคดีก็ตาม

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 100/2541 เบี้ยปรับเป็นค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทน ความเสียหายซึ่งคู่สัญญากำหนดกันไว้ล่วงหน้าเมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้หรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้อง ตามสมควรจะเรียกค่าเสียหายนี้ว่าเป็นเบี้ยปรับ ดอกเบี้ย หรืออย่างอื่นก็ได้ แต่หากมีลักษณะเป็น ค่าเสียหายที่กำหนดไว้ล่วงหน้าให้เจ้าหนีบริบหรือเรียกเอาได้เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้หรือไม่ชำระหนี้ ให้ถูกต้องตามสมควรแล้วย่อมเป็นเบี้ยปรับทั้งสิ้น เมื่อตามสัญญาผู้ยืมเงินกำหนดไว้ว่าหากจำเลยผิด สัญญายอมให้โจทก์เรียกให้ชำระหนี้ทั้งหมดและคิดดอกเบี้ยจากต้นเงินที่ค้างชำระในอัตราร้อยละ 19 ต่อปีนับแต่วันผิดสัญญาเป็นต้น ไปจนกว่าจะชำระหนี้ครบถ้วนเพิ่มขึ้นจากเดิมซึ่งคิดดอกเบี้ยกัน ร้อยละ 11 ต่อปี ดอกเบี้ยที่เพิ่มขึ้นจากอัตราที่กำหนดไว้จึงเป็นเบี้ยปรับ หากสูงเกินส่วนศาลลดลง เป็นจำนวนพอสมควรได้ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 383

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 6887/2541 ตามสัญญากู้เงินข้อ 2 ระบุว่า จำเลยทั้งสองยอม เสียดอกเบี้ยในอัตราร้อยละห้าที่โจทก์คิดจากลูกค้าชั้นเดียวกับอัตราดอกเบี้ยอัตราร้อยละ 0.5 ต่อปี ซึ่ง ขณะทำสัญญาอัตราดอกเบี้ยขั้นต่ำที่โจทก์คิดจากลูกค้าชั้นตรีร้อยละ 13.75 ต่อปี อัตราดอกเบี้ยที่ จำเลยทั้งสองต้องชำระแก่โจทก์ในขณะที่ทำสัญญาจึงเท่ากับร้อยละ 14.25 ต่อปี และสัญญาข้อ 4 ระบุว่า ในกรณีที่จำเลยทั้งสองผิดนัดผิดสัญญายอมให้โจทก์คิดดอกเบี้ยตามอัตราดอกเบี้ยที่โจทก์ ประกาศใช้เรียกเก็บจากลูกค้าผู้กู้เงินทั่วไปในกรณีผิดนัดผิดสัญญา ซึ่งขณะทำสัญญาดอกเบี้ยใน กรณีผิดนัดอัตราร้อยละ 18 ต่อปี จึงเห็นได้ว่า ดอกเบี้ยที่เพิ่มขึ้นจากดอกเบี้ยเดิมมีลักษณะเป็น ค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนความเสียหายซึ่งคู่สัญญากำหนดกันไว้ล่วงหน้าจึงเป็นเบี้ยปรับ ตามนัยแห่ง ป.พ.พ. มาตรา 379

เมื่อโจทก์ใช้สิทธิบอกเลิกสัญญากู้เงินแก่จำเลยทั้งสองแล้ว จำเลยทั้งสองต้อง ชำระหนี้เงินกู้ทั้งหมดคืน โจทก์ตาม ป.พ.พ. มาตรา 391 วรรคหนึ่ง การที่จำเลยทั้งสองไม่ชำระเป็น การผิดนัด หนี้ดังกล่าวเป็นหนี้เงินตาม ป.พ.พ. มาตรา 224 วรรคหนึ่ง ซึ่งให้คิดดอกเบี้ยในระหว่าง ผิดนัดร้อยละ 7.5 ต่อปี แต่กรณีนี้จำเลยทั้งสองต้องรับผิดชำระดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 14.25 ต่อปี ตามที่โจทก์มีสิทธิเรียกได้ตามที่ระบุไว้ในข้อ 2 ของสัญญากู้เงิน เนื่องจากข้อตกลงเรื่องดอกเบี้ย ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นเหตุอย่างอื่นอันชอบด้วยกฎหมายที่โจทก์จะเรียกดอกเบี้ยได้สูงกว่าอัตราร้อย ละ 7.5 ต่อปี และไม่ถือได้ว่าเป็นเบี้ยปรับที่ศาลจะมีอำนาจลดลงได้ ส่วนที่สัญญากู้เงินข้อ 4 ได้ระบุ ข้อตกลงเรื่องดอกเบี้ยในกรณีจำเลยทั้งสองผิดนัดผิดสัญญาไว้นั้นก็ถือได้ว่าเป็นเหตุอย่างอื่นอัน ชอบด้วยกฎหมายอีกข้อหนึ่งที่โจทก์จะเรียกดอกเบี้ยได้สูงกว่าอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี เช่นกัน แต่เมื่อ

มีลักษณะเป็นเบี้ยปรับ หากศาลเห็นว่าสูงเกินส่วนศาลมีอำนาจลดลงเป็นจำนวนพอสมควรได้ตาม ป.พ.พ. มาตรา 383 วรรคหนึ่ง

การที่จะวินิจฉัยว่าเบี้ยปรับนั้นสูงเกินส่วนหรือไม่ และจะลดลงเป็นจำนวนพอสมควรเพียงใดนั้น ป.พ.พ.มาตรา 383 วรรคหนึ่ง ให้พิเคราะห์ถึงทางได้เสียของเจ้าหนี้ทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งเป็นปัญหาข้อเท็จจริง การที่โจทก์อุทธรณ์เฉพาะปัญหาข้อกฎหมายโดยตรงต่อศาลฎีกา ศาลฎีกาจึงไม่อาจวินิจฉัยในปัญหาดังกล่าวให้ได้ ปรากฏว่าศาลชั้นต้นยังไม่ได้วินิจฉัยปัญหาในข้อนี้ จึงต้องส่งสำนวนคืนไปยังศาลชั้นต้นเพื่อให้พิจารณาพิพากษาในข้อนี้ใหม่ตาม ป.วิ.พ. มาตรา 243 (1) (2) ประกอบมาตรา 247

จะปรับลดเบี้ยปรับให้ต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยตามปกติไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 7328/2541 ข้อตกลงให้คิดดอกเบี้ยเพิ่มในกรณีลูกหนี้ผิดนัดนั้นเป็นการกำหนดค่าเสียหายไว้ล่วงหน้าในรูปของดอกเบี้ยที่คิดเพิ่มขึ้นจากเดิม ดอกเบี้ยที่คิดเพิ่มขึ้นนี้จึงมีลักษณะเป็นเบี้ยปรับ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 379 ซึ่งถ้าสูงเกินส่วน ศาลมีอำนาจลดลงได้ตาม ป.พ.พ. มาตรา 383 แต่ที่ศาลอุทธรณ์ให้ลดอัตราดอกเบี้ยลงเหลือในอัตราร้อยละ 7.5 ต่อปี ยังไม่ถูกต้อง เพราะตามสัญญาที่มีข้อตกลงจะชำระดอกเบี้ยตามปกติโดยไม่ผิดนัดในอัตราร้อยละ 14 และ 13.75 ต่อปี และถ้าผิดนัดจึงจะคิดเพิ่มขึ้นจากนี้ ดังนี้ จึงเป็นเบี้ยปรับเฉพาะส่วนที่เกินจากร้อยละ 14 และ 13.75 ต่อปี การลดลงจึงลดลงได้ต่ำสุดในอัตราร้อยละ 14 และ 13.75 ต่อปี จะลดลงให้ต่ำกว่านี้ไม่ได้

เบี้ยปรับลดได้ แต่คงไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 3348/2542 จำเลยเสียดอกเบี้ยสำหรับเงินกู้ในอัตราร้อยละ 16.25 ต่อปี หากจำเลยประพฤติดีใจในสัญญาหรือผิดนัดไม่ชำระหนี้ จำเลยยอมให้โจทก์คิดดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นเป็นอัตราร้อยละ 18.5 ต่อปี จึงเป็นเรื่องที่ตกลงกันไว้ล่วงหน้าว่าหากจำเลยไม่ชำระหนี้ให้ต้องตามความประสงค์อันแท้จริงแห่งมูลหนี้ จำเลยยอมให้โจทก์คิดดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นได้จึงเป็นเบี้ยปรับตาม ป.พ.พ. มาตรา 379 เมื่อศาลเห็นว่าอัตราดอกเบี้ยอันเป็นเบี้ยปรับนั้นสูงเกินส่วนก็ปรับลดเป็นจำนวนพอสมควรได้ตาม ป.พ.พ. มาตรา 383 วรรคหนึ่งการที่โจทก์ซึ่งเป็นสถาบันการเงินมีสิทธิคิดดอกเบี้ยจากลูกหนี้ในอัตราสูงสุดตามประกาศของธนาคารแห่งประเทศไทยและ พ.ร.บ. ดอกเบี้ยเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงิน พ.ศ. 2523 โดยไม่อยู่ภายใต้บังคับ ป.พ.พ. มาตรา 654 ไม่ทำให้ข้อตกลงระหว่าง โจทก์กับจำเลยที่กำหนดค่าเสียหายไว้ล่วงหน้าไม่เป็นเบี้ยปรับ แต่ก็ไม่มีบทบัญญัติใดให้อำนาจศาลที่จะปรับลดเสียทั้งหมด ดังนั้น ที่ศาลอุทธรณ์พิพากษาให้จำเลยชำระดอกเบี้ยแก่โจทก์ในอัตราร้อยละ 16.25 ต่อปี จากต้นเงิน 2,230,000 บาท เท่ากับอัตราดอกเบี้ยสูงสุดสำหรับลูกค้าทั่วไปอันเป็นอัตราปกติที่จำเลยต้องชำระแก่โจทก์ก่อนผิดนัด จึงมีผลเท่ากับเป็นการ

งคเบี้ยปรับที่จำเลยต้องรับผิดชอบชำระให้โจทก์ทั้งสิ้น ไม่ต้องด้วยเจตนารมณ์ของกฎหมาย ศาลฎีกา เห็นสมควรแก้ไขให้ถูกต้อง

3) ดอกเบี้ยที่ไม่ถือว่าเป็นเบี้ยปรับ

ดอกเบี้ยบัตรเครดิต ไม่เป็นเบี้ยปรับ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1550/2539 คำขอสินเชื่อบัตรเครดิตมีข้อสัญญาว่าโจทก์ ยอมผ่อนผันจ่ายเงิน ไปก่อนทั้งที่เงินฝากในบัญชีไม่พอจ่าย โดยไม่มีกำหนดเวลาชำระคืน เป็นแต่ เพียงจำเลยตกลงชำระคืนพร้อมดอกเบี้ยในอัตราสูงสุดที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดเป็นการ กำหนดดอกเบี้ยไว้ล่วงหน้า ถือได้ว่าจำเลยตกลงให้โจทก์คิดดอกเบี้ยในอัตราดังกล่าวแต่ต้น จึงไม่ อยู่ในบังคับ ป.พ.พ. มาตรา 654 ซึ่งห้ามคิดดอกเบี้ยเกินร้อยละสิบห้าต่อปี เพราะมิใช่การกู้ยืมและ โจทก์เป็นธนาคารพาณิชย์ข้อตกลงดังกล่าวชอบด้วยกฎหมายไม่มีลักษณะเป็นเบี้ยปรับ

ข้อสังเกต คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1550/2539 ไม่ถือว่าดอกเบี้ยบัตรเครดิตเป็น เบี้ยปรับเนื่องจากถือว่าเป็นดอกเบี้ยทั่วไปที่เจ้าหนี้มีสิทธิคิดจากลูกหนี้ได้ตามกฎหมาย แต่ตามคำ พิพากษาศาลฎีกาที่ 408/2538 ถือว่าดอกเบี้ยบัตรเครดิตในกรณีผิดนัดเป็นเบี้ยปรับ

ในกรณีนี้ ผู้เขียนวิทยานิพนธ์เห็นว่า ต้องดูว่าดอกเบี้ยที่ใช้นั้นใช้ในขณะการ ให้สินเชื่อปกติ ถ้าเป็นการให้สินเชื่อปกติ แต่ปรับเพิ่มได้ไม่เป็นเบี้ยปรับ แต่หากใช้ปรับเพิ่มเมื่อ ลูกหนี้ผิดนัด จะเป็นการกำหนดค่าเสียหายไว้ล่วงหน้า และจะเป็นเบี้ยปรับ

ดอกเบี้ยตามสัญญากู้ ที่ไม่ถือว่าเป็นเบี้ยปรับ

ข้อตกลงเรื่องการให้ปรับขึ้นอัตราดอกเบี้ยได้แม้ไม่ผิดนัด ไม่เป็นเบี้ยปรับ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3553/2539 เบี้ยปรับคือสัญญาซึ่งลูกหนี้ให้ไว้แก่เจ้าหนี้ว่า จะใช้เงินจำนวนหนึ่งเป็นเบี้ยปรับเมื่อตนไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควรแต่ตามสัญญากู้เงินหรือ สัญญาจ้างองค์กำหนดให้โจทก์เป็นเจ้าหนี้มีสิทธิขึ้นอัตราดอกเบี้ยได้แม้จำเลยผู้เป็นลูกหนี้จะมีได้ผิด นัดชำระหนี้ ดังนี้ ข้อสัญญาที่กำหนดในเรื่องดอกเบี้ยดังกล่าวจึงมิใช่เบี้ยปรับ

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 894/2540 โจทก์ผู้ให้กู้มีสิทธิคิดดอกเบี้ยได้ในอัตราร้อยละ 19 ต่อปี ได้ระบุจำนวนดอกเบี้ยไว้ในสัญญากู้เงินโดยแจ้งชัดให้โจทก์มีสิทธิคิดดอกเบี้ยจากจำเลย ในอัตราดังกล่าว การคิดดอกเบี้ยของโจทก์นี้ จึงเข้าลักษณะเป็นดอกผลชนิดหนึ่งที่โจทก์พึงได้รับ ตาม ป.พ.พ. มาตรา 148 วรรคสาม กรณีหาใช่เป็นเรื่องที่ลูกหนี้สัญญาว่าจะใช้เงินจำนวนหนึ่งเป็น เบี้ยปรับเมื่อตนไม่ชำระหนี้ หรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควร เมื่อลูกหนี้ผิดนัด อันจะถือว่าเป็นเบี้ย ปรับ ซึ่งศาลลดจำนวนลงดังที่ศาลชั้นต้นวินิจฉัยไม่ ที่ศาลชั้นต้นวินิจฉัยว่าอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 19 ต่อปี ตามสำเนากู้เงินเป็นเบี้ยปรับนั้นจึงไม่ถูกต้อง

เบี้ยปรับ ปรับลดกว่าอัตราดอกเบี้ยปกติไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 3310/2542 เบี้ยปรับคือสัญญาที่ลูกหนี้ให้ไว้แก่เจ้าหนี้ว่าจะใช้เงินจำนวนหนึ่งเป็นเบี้ยปรับ เมื่อตนไม่ชำระหนี้ หรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควร แต่สัญญาผู้เงินมีใจความชัดเจนว่าผู้กู้ยอมเสียดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 19 ต่อปี สัญญาจำนองที่ดินและข้อตกลงต่อท้ายสัญญาจำนองก็มีใจความว่าผู้จำนองตกลงให้ดอกเบี้ยอัตราร้อยละ 19 ต่อปีเช่นกัน ดังนั้นไม่ว่าจำเลยทั้งสองจะผิดนัดชำระหนี้หรือไม่ก็ตาม โจทก์ย่อมมีสิทธิคิดดอกเบี้ยออกจากจำเลยทั้งสองอัตราร้อยละ 19 ต่อปีได้อยู่แล้วข้อตกลงเรื่องอัตราดอกเบี้ยที่ระบุไว้ในสัญญาผู้เงินจึงไม่ใช่เบี้ยปรับ แม้ทางปฏิบัติโจทก์จะผ่อนผันให้โดยคิดดอกเบี้ยไม่ถึงร้อยละ 19 ต่อปี โดยเริ่มแรกคิดดอกเบี้ยเพียงร้อยละ 9.5 ต่อปี และเมื่อจำเลยผิดนัดโจทก์ก็ได้ปรับอัตราดอกเบี้ยเพิ่มขึ้นจนถึงร้อยละ 19 ต่อปี ก็ไม่ทำให้อัตราดอกเบี้ยในส่วนนี้กลายเป็นเบี้ยปรับแต่อย่างใด ส่วนข้อตกลงในกรณีที่ผู้กู้ผิดนัดไม่ชำระหนี้ไม่ว่าวงใดวงหนึ่งผู้กู้ยินยอมให้ผู้กู้เพิ่มอัตราดอกเบี้ยสูงกว่าที่กำหนดเมื่อใดก็ได้ นั่นหมายถึงกรณีผู้กู้ผิดนัดไม่ชำระหนี้ที่ต้องชำระเป็นรายเดือน แล้วผู้ให้กู้เพิ่มอัตราดอกเบี้ยสูงขึ้นมากกว่าร้อยละ 19 ต่อปีดอกเบี้ยส่วนที่เกินกว่าร้อยละ 19 ต่อปี เท่านั้นที่เป็นเบี้ยปรับซึ่งถ้าศาลเห็นว่าสูงเกินส่วนจะลดลงเป็นจำนวนพอสมควรก็ได้ แต่จะลดลงเหลือน้อยกว่าร้อยละ 19 ต่อปี ไม่ได้ ดังนั้นที่ศาลชั้นต้นลดอัตราดอกเบี้ยจากอัตราร้อยละ 19 ต่อปี ลงมาเหลือเพียงร้อยละ 15 ต่อปี โดยอ้างว่าเป็นเบี้ยปรับที่สูงเกินส่วนจึงไม่ชอบ

การปรับดอกเบี้ยในลักษณะชั้นบันได เป็นดอกเบี้ยตามมาตรา 224 ไม่ใช่

เบี้ยปรับ

คำพิพากษาฎีกาที่ 3311/2542 ตามหนังสือสัญญาผู้เงิน ระบุว่าผู้กู้หรือจำเลยยอมเสียดอกเบี้ยให้แก่ผู้ให้กู้หรือโจทก์เป็นรายเดือนสำหรับเงินกู้ตามสัญญาในอัตราร้อยละ 19 ต่อปี หรือตามอัตราดอกเบี้ยใหม่ ซึ่งผู้ให้กู้อาจเปลี่ยนแปลงสูงขึ้นหรือต่ำกว่าอัตราดอกเบี้ยที่กำหนดไว้ข้างต้นและผู้กู้ยินยอมเสียดอกเบี้ยให้แก่ผู้ให้กู้ในอัตราดอกเบี้ยใหม่ตามประกาศธนาคารฯ หรือตามหนังสือสัญญาจำนองก็ได้กำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้ในอัตราร้อยละ 19 ต่อปี เช่นเดียวกันดังนั้นนับแต่วันแรกที่จำเลยรับเงินกู้ยืมไปจากโจทก์ โจทก์ก็สามารถคิดดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 19 ต่อปีจากจำเลยได้ทันทีโดยไม่ต้องรอให้จำเลยผิดนัดภายใต้การควบคุมหรือตามประกาศกระทรวงการคลัง จึงไม่ต้องด้วยข้อกำหนดหรือเงื่อนไขของเบี้ยปรับตาม ป.พ.พ. มาตรา 379 ที่กำหนดให้ลูกหนี้หรือจำเลยใช้เงินจำนวนหนึ่งเป็นเบี้ยปรับเมื่อตนไม่ชำระหนี้ หรือไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควร

การที่โจทก์คิดดอกเบี้ยในอัตราขั้นต่ำแก่จำเลยในระยะเริ่มแรกแล้วค่อยๆ ปรับให้สูงขึ้นถือเป็นการให้ความอนุเคราะห์แก่ลูกค้า ซึ่งไม่อาจแปลข้อกำหนดในเรื่องอัตรา

ดอกเบ็ช้ธรรมดาต่างๆ ไปให้กลายเป็นเบ็ช้ปรับอันอาจก่อให้เกิดเป็นโทษแก่โจทก์ได้จึงไม่ควรที่จะลดดอกเบ็ช้ของโจทก์ลงเหลืออัตราร้อยละ 17 ต่อปี ตาม ป.พ.พ. มาตรา 383 วรรคหนึ่ง

หมายเหตุ คำพิพากษาฎีกาที่ 6887/2541 และ 3311/2542 วินิจฉัยว่าดอกเบ็ช้ที่กำหนดในสัญญาไม่เป็นเบ็ช้ปรับ เนื่องจากถือว่าเจ้าหนี้มีสิทธิเรียกดอกเบ็ช้ในขณะที่ทำสัญญาในอัตราร้อยละ 19 ต่อปี อยู่แล้ว ส่วนคำพิพากษาที่ถือว่าดอกเบ็ช้ที่กำหนดไว้ในอัตราผิดนัดเป็นเบ็ช้ปรับ เนื่องจากในขณะที่ทำสัญญาเจ้าหนี้ไม่มีสิทธิคิดดอกเบ็ช้ในอัตราผิดนัด ดังนั้นอัตราดอกเบ็ช้ที่แตกต่างกันระหว่างอัตราดอกเบ็ช้ขณะที่ไม่ผิดนัดกับอัตราดอกเบ็ช้ผิดนัดจึงถือว่าเป็นเบ็ช้ปรับ